

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Навчально-науковий центр «Педагогіка і психологія вищої школи»
Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України
і Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Педагогічний факультет
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

СОЦІОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

**Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції
пам'яті професора Володимира Костіва**

23 грудня 2019 року

**Івано-Франківськ
НАІР
2019**

УДК 37.015.31:316.7“20”(082)

С 69

*Рекомендовано до друку Вченою радою педагогічного факультету
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
(протокол № 4 від 28 листопада 2019 р.)*

Рецензенти:

Ваховський Л. Ц. – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Луганськ

Чайка В. М. – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, м. Тернопіль

Редакційна колегія:

Михайлишин Г. Й. – доктор філософських наук, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Ковбас Б. І. – кандидат педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Протас О. Л. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Сабат Н. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Соціокультурологічні та психолого-педагогічні аспекти становлення особистості в сучасному суспільстві: тенденції і перспективи : матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті професора Володимира Костіва, м. Івано-Франківськ, 23 грудня 2019 р. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. 136 с.

ISBN 978-966-2716-51-1

У збірнику представлені тези доповідей та повідомлень учасників І Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті професора Володимира Костіва «Соціокультурологічні та психолого-педагогічні аспекти становлення особистості в сучасному суспільстві: тенденції і перспективи», що розкривають культурологічні основи формування особистості сучасної молоді; проблеми й перспективи формування культури родинного виховання; актуальність ідей професора В. Костіва в сучасному соціокультурному просторі; формування різнобічної культури особистості відповідно до синергетичної моделі В. Костіва; методологічні засади профорієнтаційної роботи з молоддю.

ISBN 978-966-2716-51-1

© ДВНЗ ПНУ, 2019 р.

Костів Володимир Ігорівич

29.01.1955 – 23.12.2018

Богдан Ковбас
*кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)*

ПАМ'ЯТІ ДРУГА Й КОЛЕГИ

Важко писати і говорити про таку сповнену життєвих планів енергійну людину, як Володимир Костів, у минулому часі. Після його раптового відходу стало зрозумілим, яке велике місце займав Володимир Іларійович у наших серцях; ця непоправна втрата буде відлунювати болем усе наше життя. Сім'я втратила чоловіка, батька, дідуся. Студенти вже ніколи не отримають частинку його мудрості. Але смерть неблаганна, вона нищить останню надію. Проте вона не може відняти у нас пам'ять, повагу і любов до нашого товариша, колеги, відомого науковця, блискучого організатора, яскравої непересічної особистості і відданого друга.

Костів В. І. мав настільки тісні зв'язки з нашою кафедрою, що нам тепер важко навіть уявити, що більше вже ми ніколи не зможемо з ним спілкуватися і співпрацювати. Все своє життя він генерував глибокі наукові ідеї, які надихали всіх нас на повсякденну творчу роботу. Він був одним із тих у педагогіці, на якого хотілось рівнятися і заслужити його схвальну думку стосовно своїх результатів. Великий життєлюб, Володимир Іларійович був нашим мудрим колегою, наставником, учителем. З ним можна було вирішити і робочі, і життєві проблеми. Уважний у ставленні до людей, сердечний, чуйний, намагався допомогти кожному: і колегам, і учням. Для кожного з нас він зробив щось хороше, його поради допомагали обрати правильний напрям як у науці, так і в житті.

Ще зі студентських років почав займатися науковою діяльністю, тому був беззаперечним авторитетом у вирішенні питань наукового характеру. В. Костів – визнаний фахівець у царині родинної педагогіки, автор наукових шкіл із проблем родинної педагогіки та формування різнобічної культури особистості. Коло його наукових уподобань надзвичайно широке: сімейне виховання, моральне виховання, практична психологія, формування культури особистості, професійна підготовка соціальних працівників та ін. Ним вперше у родинній фамілогії розроблена типологічна класифікація нуклеарних сімей, побудована з використанням компонентів основи родинних взаємовідносин, захищена одна з перших кандидатських дисертацій, присвячених проблематиці неповних сімей, видано низку праць з проблем родинної педагогіки і психології, як особисто, так і в співавторстві зі своїми аспірантами та здобувачами. Володимир Іларійович опублікував близько 250-ти наукових праць із проблем теорії та історії педагогіки, родинної педагогіки, історичного краєзнавства, культурної психології особистості,

психології сім'ї. Він пропагував і обстоював ідеї формування культури молоді на основі системно-синергетичного підходу, працюючи у різних структурних підрозділах університету: провідним науковим співробітником Науково-методичного центру «Українська етнопедагогіка і народознавство» АПН України і Прикарпатського університету імені Василя Стефаника; очільником Науково-дослідного центру «Педагогіка і психологія вищої школи» Інституту вищої освіти АПН України і Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника; професором кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи. За вагомий внесок у педагогічну науку, розвиток вищої освіти, впровадження нових передових технологій у навчання та виховання студентів, досягнення високих результатів у науковій діяльності професору В. Костіву присуджено обласну наукову премію імені Мирослава Стельмаховича.

Володимир Костів – педагог за покликанням та приклад для наслідування, завжди невтомний, енергійний, сповнений творчих ідей. На заняттях, які він проводив зі студентами, панувала атмосфера щирості, невимушеності, що дозволяло слухачам глибше пізнати наукові знання. Наукові гуртки, проблемні групи, якими він керував, були справжньою школою для студентської молоді. Багато працював зі студентами, пояснюючи їм тонкощі підготовки наукового дослідження, методику проведення експерименту, причому такі консультації організовував безкорисливо для всіх бажаючих. Був блискучим лектором, підтримував досягнення молодих науковців і щиро радів їхнім успіхам.

Завдяки своїй обдарованості й порядності він користувався незаперечним авторитетом, а глибина й різнобічність його суджень багатьом студентам допомогли обрати й успішно захистити курсову, магістерську, а згодом і кандидатську роботи. В. І. Костів написав численні монографії, статті, підручники й посібники для вищої школи, виховав цілу плеяду науковців. Під його керівництвом захистили кандидатські дисертації Л. Головач, М. Левко, Л. Шпільчак та ін.

Ми будемо пам'ятати Володимира Іларійовича молодим, енергійним, доброзичливим. Віримо, що кращі якості професора успадковані його учнями, і в цьому сенсі його життя не обривається.

СЕКЦІЯ 1 КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Галина Михайлишин
доктор філософських наук,
професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Мирослава Довга
аспірант кафедри теорії і методики дошкільної і спеціальної освіти
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ

На сучасному етапі розвитку українського та європейського суспільства інноваційні технології навчання набули широкого резонансу, що свідчить про їх актуальність у підготовці майбутніх фахівців. Оскільки вони є чинником творчого розвитку викладачів у підготовці майбутніх соціальних працівників до роботи з різними категоріями клієнтів (у нашому випадку, молодих сімей), що сприяє активізації навчальної діяльності як зі сторони студента, так і педагога. Також мотиваційна сфера стає більш стійкою до потреб самовизначеності, самонавчання та саморозвитку майбутнього спеціаліста та є свідченням результативності такої професійної підготовки.

Питаннями інноваційних педагогічних технологій займалися І. Галиця, Б. Гречаник, Т. Коленіченко, Н. Кривоконь, О. Палига, В. Савіцька, П. Третьяков, М. Чошаков та ін.

Мета статті – здійснення аналізу сучасних інноваційних технологій як однієї із організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з молодими сім'ями.

Інноваційні технології включають процес інформатизації, який спрямований на створення методичних систем навчання, формування вмінь самостійно здобувати знання, здійснювати інформаційно-навчальну та експериментально-дослідницьку діяльність, а також самостійну обробку навчальної інформації [3, с. 24].

Як зазначає В. Савіцька, однією з найважливіших умов модернізації освіти є впровадження у навчальний процес закладів вищої освіти інноваційних педагогічних підходів, реалізація яких забезпечить формування готовності студентів успішно здійснювати фахову діяльність з мінімальними ресурсними витратами задля досягнення очікуваного результату [6, с. 9].

Концепція соціальної роботи є відносно новаторською для України, так само, як і професія соціального працівника. Тому проблема підготовки фахівців цього профілю потребує інноваційного підходу до організації

навчання студентів у вищих навчальних закладах. На думку Н. Кривоконь, головним у технології підготовки соціальних працівників є принцип діяльнісного підходу до розуміння професії, суть якого полягає в першочерговій орієнтації навчання на оволодіння вміннями і навичками практичної діяльності в соціальних службах. Тому перед викладачами вищого навчального закладу поставлені завдання: формувати у студентів цього профілю соціологічне мислення, забезпечувати їх фундаментальною теоретичною і широкою методичною підготовкою з різних напрямків соціальної допомоги, проводити спеціальну підготовку майбутніх фахівців до виконання ними професійних функцій. А це стимулює процес переходу від репродуктивного засвоєння студентом комплексу знань до підготовки фахівця шляхом використання інноваційних педагогічних технологій, які забезпечать підготовку компетентних фахівців [1, с. 225].

Інновація в освіті необхідна для ефективного вирішення педагогічних проблем; розповсюдження й використання нового практичного засобу в певній галузі. Впровадження інноваційних технологій у навчальний процес дозволяє не тільки підвищити якість викладання, а й сформувати новий тип мислення у суб'єктів навчального процесу, посилити їх активність, змінити ціннісні орієнтації та мотиваційні установки студентів.

Зауважимо, що особистісно-орієнтовані технології базуються на синергетичному постулаті про самоорганізацію людського мислення. Саме ці технології дають можливість створити умови для пробудження цього мислення, вказати орієнтири особистісного потенціалу самоорганізації. Особистісно орієнтоване навчання забезпечує перетворення студента з пасивного спостерігача, який засвоює знання та досвід, на активного співрозмовника та співробітника, суб'єкта навчально-виховної діяльності. У працях науковців (М. Чошанов, П. Третьяков та інші), які займалися дослідженням інноваційних технологій в навчальному процесі, наголошено, що модульна побудова навчального курсу дає можливість самостійно вивчати дану науку, дозволяє усвідомлювати свої переживання та емоції. Результатом такого навчання є становлення суб'єктивності студента [2].

Основними принципами інноваційного розвитку освітнього процесу є:

- принцип системності інноваційного розвитку, що передбачає врахування розмірності всього комплексу змін освітнього процесу;
- принцип досягнутого результату, що відображає залежність наступних нововведень від рівня культурного засвоєння попередніх;
- принцип модульної побудови інноваційних структур освітнього процесу [5].

Впровадження інноваційних технологій як однієї з організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з молодими сім'ями сприяє створенню інформаційного середовища спрямованого на здобуття професії за допомогою електронних підручників, електронної бібліотеки, програм у формі тесту, комп'ютерних презентацій та ігор тематичного напрямку, уроків у формі відео тощо.

Навчання студентів на основі інноваційних технологій дозволяє стверджувати, що у студентів в навчальному процесі відбувається:

- заміна звичної позиції на активну, відповідальну (з'являється готовність взяти на себе відповідальність за своє навчання);
- збільшується рівень самостійності (змістовної та виконавчої);
- у студентів розвиваються системні, узагальнені знання та способи дії; підвищується рівень оперування навчальним матеріалом, що дає можливість вийти студенту на новий творчий рівень;
- розвиток навичок до співпраці, прийняття нових технологій;
- зміна мотивації та готовність до розширення кола дослідницьких завдань і, як наслідок, з'являється почуття компетентності, що є передумовою самоактуалізації [4].

Отже, важливу роль відіграє вдосконалення професійної підготовки фахівців соціальної сфери на основі впровадження інноваційних технологій навчання, щоб майбутній соціальний працівник умів адаптуватися до мінливих умов професійної діяльності, допоміг клієнтові знайти себе за таких умов, міг самостійно засвоювати нові знання, приймати рішення і відповідати за його результати в непередбачуваних ситуаціях. У результаті цього зростає компетентність майбутніх соціальних працівників, як учасників інноваційного процесу, до роботи з молодими сім'ями.

Література

1. Андрущенко В. П. Соціальна робота: менеджмент соціальної роботи. Київ : ДЦССМ, 2003. Кн. 7. 2003.
2. Інноваційні пошуки в сучасній освіті; за заг. ред. Л. І. Даніленко, Е. Ф. Паламарчук. Київ : Логос, 2004. 220 с.
3. Гречаник Б. В. Інноваційний потенціал вітчизняних ВНЗ: особливості та проблеми його формування. Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 11. С. 24–27.
4. Коленіченко Т. І. Деякі особливості навчання майбутніх працівників соціальної сфери на основі інноваційних технологій. Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. Хмельницький : ХІСТ Університету «Україна», 2012. С. 134–138.
5. Палига О. В., Притула І. А. Інноваційні технології навчання при підготовці кваліфікованих робітників в системі професійно-технічної освіти. Василівка, 2015. С. 7.
6. Савіцька В. В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності на засадах пракселогічного підходу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Рівне, 2015. 23 с.

Наталія Благун

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІОГРАМИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Серед пріоритетних напрямків педагогічної науки вагоме місце посідає дослідження широкого кола питань якісної підготовки педагогічних кадрів. Відтак особливої значущості набуває проблема культури мовлення майбутнього вчителя початкових класів, яку слід удосконалювати на етапі професійного становлення, точніше у період навчання у вищих навчальних закладах.

Учитель не повинен помилятися, бо виправити враження про фаховий рівень знань і загальну ерудицію важко. Тому проблема формування в майбутніх учителів початкових класів культури мовлення є актуальною.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які опирається автор, показав, що проблема формування культури мовлення в майбутніх учителів знайшла відображення в дослідженнях відомих науковців (Н. Бабич, О. Біляєв, С. Богдан, Л. Варзацька, І. Вихованець, Б. Головін).

Культура мовлення є одним із вирішальних чинників у налагодженні вчителем соціальних, професійних контактів, засобом його самовираження за допомогою мови й мовлення. Вона віддзеркалює ціннісні орієнтації, гармонію професійних знань, комунікативних і морально-психологічних можливостей, характеризує його вихованість, уміння висловлювати думки, дотримуватись етичних норм спілкування та ін. Опанування вчителем культури мови й мовлення, мовленнєвого етикету є передумовою ефективності професійної та особистісної комунікації.

Педагогічна ефективність мовлення вчителя залежить від рівня володіння мовою, правильного добору мовних засобів, тобто від культури мови.

Культура мови – галузь знань, яка вивчає нормативність мови, її відповідність суспільним вимогам; індивідуальна здатність особи вільно володіти різними функціональними стилями [2; 3].

Культура мовлення – упорядкована сукупність нормативних, мовленнєвих засобів, вироблених практикою людського спілкування, які оптимально виражають зміст мовлення і задовольняють умови і мету спілкування [2; 3].

Важливими характеристиками культури мовлення є правильність, змістовність, доречність, достатність, логічність, точність, ясність, стислість, простота й емоційна виразність, образність, барвистість, чистота, емоційність. Правильна вимова, вільне, невимушене оперування словом, уникнення вульгаризмів, провінціалізмів, архаїзмів, слів-паразитів, зайвих іншомовних

слів, наголошування на головних думках, фонетична виразність, інтонаційна розмаїтість, чітка дикція, розмірений темп мовлення, правильне використання логічних наголосів і психологічних пауз, взаємовідповідність між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою – необхідні елементи мовної культури вчителя.

Теоретичною основою культури мовлення є пізнання й осмислення мовних норм, особливостей функціонування стилів літературної мови, усвідомлення взаємозв'язків системи мови, структури мовлення й екстралінгвістичних структур; практичною – систематична увага мовця до мови й рівня власного мовлення, прагнення досягти мовленнєвої майстерності.

Досягти високого рівня культури мовлення неможливо без високої лінгвістичної свідомості носія мови, любові до мови, постійної потреби аналізувати, удосконалювати, шліфувати власне мовлення. Необхідно вдумливо читати твори майстрів різних стилів, добре оволодіти мовними нормами, стежити за їх змінами, не допускати змішування мовних явищ, критично ставитися до написаного й мовленого слова.

Культура мовлення вчителя є не лише показником його професійних якостей, а й фактором, що впливає на його визнання в педагогічному світі. Учителі, які не володіють мовленням на належному рівні, не можуть бути задоволеними собою, що негативно позначається на їхній поведінці, професійній діяльності, навіть приватному житті [1, с. 19].

Отже, у культурі сучасного українського мовця спостерігаються стійкі негативні тенденції. З одного боку – це досить повільне культивування мовно-літературних норм освітніми закладами через невеликі за обсягом навчальні курси, а іноді брак таких курсів (наприклад, «Етика ділового спілкування», «Культура усної комунікації», «Культура професійного мовлення», «Мистецтво комунікації в електронних засобах спілкування» та інші), а з іншого – розхитування ЗМІ й так мало стійкої та захищеної культури мови.

Роботу з удосконалення культури мовлення студентів не можна обмежувати лише корекцією недоліків мовлення окремих студентів, оскільки викладач не в змозі контролювати весь обсяг недоліків, тому що така навчальна діяльність потребує багато часу й передбачає лише усунення недоліків. Про ефективність сформованості культури мовлення можна говорити лише в тому випадку, коли поряд з успішним засвоєнням навчального матеріалу простежується свідоме прагнення майбутніх учителів до мовленнєвого самовдосконалення.

Література

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів : Світ, 1990. 232 с.
2. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навчальний посібник. Київ : Академія, 2006. 255 с.
3. Зінченко В. М. Культура мовлення як складова педагогічної майстерності фахівців нефілологічного профілю. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2017. № 16 (59). С. 80–84.

Олександра Качмар

доктор філософських наук, доцент, професор кафедри фахових методик і технологій початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)

Оксана Крицак

старший викладач кафедри англійської мови Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (м. Івано-Франківськ, Україна)

МОБІНГ ЯК ФОРМА ПРОЯВУ АГРЕСІЇ: СТРАТЕГІЇ ЗАХИСТУ

Сучасний світ є надзвичайно динамічним, суперечливим, часом непередбачуваним, а в контексті процесів, що припадають на ХХ – початок ХХІ ст., ще й позначеним стрімким зростанням насильства та деструктивності, що є невід’ємними атрибутами сучасних світових та вітчизняних реалій в їх суспільному та ідивідуально-особистісному вимірі.

Людська поведінка загалом й агресивна зокрема детермінована широким колом явищ і процесів, взаємодіючих чинників, які можуть виступати у якості прямих і непрямих, внутрішніх та зовнішніх причин, виявлятися у будь-яких умовах, набувати різноманітних форм, відображати характер набутого досвіду у вигляді знань, і, насамкінець, бути усвідомленою чи неусвідомленою.

Однією з форм усвідомленого прояву агресії є мобінг. Вперше описав мобінг і охарактеризував його як психологічний терор, що включає систематично повторюване вороже й неетичне поведження одного або декількох людей, спрямоване проти іншої людини, німецько-шведський дослідник Хайнц Лейман ще у середині 1980-х років. У ході його дослідження було складено каталог із 45 дій, розподілених на 5 груп, які можуть бути розцінені як цькування. Вчений застосував поняття «мобінг» для визначення різновиду психологічних міжособистісних відносин, що складаються на робочому місці та проявляються в недоброзичливому ставленні до працівника його колег або керівників [5].

З часів дослідження Х. Леймана численні науковці доповнювали цей перелік, що допомагає розпізнати мобінг у професійних відносинах чи у приватному житті: А. Ваніорек, Р. Здибела; в сучасний період вивченням мобінгу займалися З. Карпенко, О. Качмар, А. Маренич, О. Сорока. В центрі їх досліджень стояли відносини на робочому місці, в колективі, труднощі з окресленням меж мобінгу та засоби його запобігання та подолання.

Як науковий термін «мобінг» вперше ввів К. Лоренц у 1958 році для характеристики поведінки деяких тварин по відношенню до інших, що атакують одну сильнішу та більшу тварину дрібними, але масовими ударами [3, с. 190].

Інструментами мобінгу є утаювання інформації, ізоляція, обливання брудом, безперестанна критика, поширення пліток, висміювання, окрики, ігнорування звертань, непомічання її та повна соціальна ізоляція, погрози в письмовій формі, приховане небажання спілкуватися, яке проявляється у натяках, постійні переривання під час комунікації, які не дають довести думку до кінця тощо.

Метою даної статті є розкрити зміст і види поняття «мобінг», засоби запобігання та уникнення у колективі.

Поняття «мобінгу» не є новим у контексті професійної діяльності, хоча останнім часом його значення конкретизувалося. Можна припустити, що мобінг у різних формах існує ще з часів, коли люди почали об'єднуватися в общини. Але вивчення явища відбувалося лише описово в контексті колективу [1].

Мобінг у системі соціально-трудових відносин має або вертикальну, або горизонтальну спрямованість. Горизонтальний мобінг – це моральне переслідування на рівні однієї професійної групи або одного структурного підрозділу. В якості суб'єктів конфліктної взаємодії виступають співпрацівники структурного підрозділу. Моральне переслідування розвивається за однією зі схем: «співпрацівник – співпрацівник», «група співпрацівників – співпрацівник».

Вертикальний мобінг являє собою моральне переслідування по вертикалі управління персоналом. Як правило, джерелом є безпосередній керівник, роботодавець, його ще називають боссингом.

Необхідно враховувати, що мобінг може бути свідомий (навмисний) і несвідомий (стихийний). Свідомий – цілеспрямовані дії, які мають конкретну, чітко сформульовану мету: створити людині такі умови, аби вона звільнилася із займаної посади. У такому випадку найчастіше йдеться про корисливі мотиви – обійняти чиюсь посаду, провести на неї когось зі «своїх», вислужитися перед начальством. Несвідомий – коли людина не усвідомлює, що займається цькуванням. Просто хтось із колег викликає у неї постійне роздратування, що накопичується і вже просто проривається назовні. Хронічний мобінг або самовідроджуваний – коли, виживши одного колегу і трохи понудьгувавши, «колективчик» береться за нову жертву.

Латентний мобінг. У разі виникнення латентного мобінгу дії розгортаються згідно відомого нам прислів'я «Надайте чоловікові мотузку, а повіситися він сам». Психологічний тиск тут відбувається у прихованій формі, вам ніби натякають, що ви небажана особа, «порожнє місце», ставлять палки в колеса і вам бажано піти. Людина може прийти на роботу, відчутти навколо себе інформаційний вакуум: важливу інформацію йому надають пізно, або зовсім приховують, неформальне спілкування з колегами різко зводиться до мінімуму, товариші починають цуратися, звертаються виключно у справі. Мета латентного мобінгу – зробити перебування на робочому місці нестерпним, змусити покинути місце праці. Для людини таке ставлення колективу в більшості випадків стає важким моральним випробовуванням,

дехто не витримує пресингу і пише заяву на звільнення. А прихований провокатор з посмішкою потирає, здавалося б, нічим не заплямовані руки. Латентний мобінг може проявлятися в тому, що ваш керівник не буде помічати результати праці, давати жертві безнадійну роботу, проводити у відсутність особи, яку мобінгують, важливі наради, ігнорувати будь-яку її ініціативу. Тобто блокуватиме можливості просування по кар'єрній лінії.

Мобінг має місце в організаціях як державного, так і приватного сектора економіки.

У розвинутих країнах це явище стає причиною існування істотного зниження економічної ефективності бізнесу: майже кожний двадцятий новоприйнятий зазнає мобінгу на новому робочому місці (5 %). При цьому необхідно враховувати, що це тільки в момент прийому на роботу. Відсоток же людей, які під час подальшої трудової діяльності стали жертвами мобінгу, в десятки разів вищий [4].

Причини виникнення мобінгу як явища (на рівні колективу) базуються на: розподілі статусів у колективі, примітивних реакціях у спілкуванні, успадкованому інстинкті, вікових особливостях розвитку, загальній культурі і моральності тощо.

Причини виникнення можуть бути різними – від бажання помститися до жадоби влади, від особистої злоби, викликані страхами або заздрістю, до звичайної нудьги. І те, що причин є велика кількість, означає, що стати жертвою мобінгу може будь-який співробітник, починаючи від звичайного службовця і закінчуючи керівником структурного підрозділу чи установи. Жертвами мобінгу часто стають ті, хто займає високооплачувану або відносно високу посаду, чие місце мріє зайняти хтось із працівників-колег. В даному випадку мобінг застосовується як засіб звільнення заповітного крісла.

Також у групу ризику цькування потрапляють так звані «білі ворони» – люди, що відрізняються від більшості, з іншими уподобаннями, поглядами, не «схожі на інших», тобто «не свої».

Потенційно небезпечною є ситуація приходу в колектив, що сформувався, нового керівника. Особливо якщо цей керівник починає вносити новизну і міняти усталені порядки, порушуючи правила і негласні норми, що були заведені у колективі. Мобінг керівника з боку підлеглих – явище досить поширене. Мобінг може бути наслідком бажання керівництва підвищити свій авторитет шляхом залякування. Коли керівник заслужить повагу і авторитет у свого колективу і його не будуть боятися, а будуть боятися підвести його – цьому керівникові мобінг не загрожує [4].

Серед наслідків, які є результатом впливу мобінгу на самосвідомість, можна виокремити наступні:

- неадекватне сприйняття власної індивідуальності – занижена самооцінка, беззахисність;
- неадекватне сприйняття реальності;
- підвищена тривога, стреси, фобії, депресії, неврози;

- відхилення в поведінці – адиктивна, антисоціальна (крайньою формою якої є кримінальна), суїцидна, конформістська, фанатична, аутизм;
- залежності: алкогольна, тютюнова, наркотична, психологічна і т.д.;
- агресивність (крайньою формою є садизм).

Також наслідком в деяких випадках можуть бути різні психічні захворювання (наприклад, шизофренія). Наслідки мобінгу в сфері спілкування включають порушення комунікативних здібностей (крайнім випадком є розлади мовлення), страх спілкування з людьми, крайню недовіру до людей, відсторонення від спілкування з колективом. Часто мобінг стає причиною втрати концентрації уваги та розумової працездатності (нерідкі випадки інфарктів). Як результат особа вже не може виконувати свої посадові обов'язки і змушена звільнитися за власним бажанням. Однак, проблеми з його здоров'ям можуть не закінчитися, а навіть посилитися, що спричинить появу такого діагнозу, як посттравматичний стрес. Не виключено, що деякі випадки невмотивованої агресії можуть бути наслідком негативних почуттів, випробуваних людьми, котрі зазнали мобінгу на роботі. Психологічні травми, отримані працівниками у результаті цькування, більш руйнівний фактор для роботодавця, ніж всі інші стреси разом узяті.

Існування мобінгу у трудовому колективі може стати причиною зниження ефективності діяльності будь-якого закладу чи підприємства. Тому керівникам для профілактики мобінгу слід вжити ряд заходів. Перше, про що варто піклуватися постійно [1]:

- про формування в колективі здорової організаційної культури та підтримки здорового соціально-психологічного клімату спілкування;
- встановити правила і норми, цінності, які б поважали індивідуальність та унікальність іншої людини, її компетентність та працелюбність;
- чітко формулювати службові обов'язки і точно позначати межі індивідуальної відповідальності кожного працівника;
- формувати зрозумілу систему кадрового просування, сприяти кар'єрному зросту;
- забезпечити відкритість інформаційних потоків в установі та створити прозорий механізм прийняття управлінських рішень;
- створювати нетерпимість у відношенні до рознощиків пліток і припиняти будь-які інтриги на робочому місці;
- забезпечити чіткий і раціональний поділ праці між різними структурними підрозділами.

У колективі, в якому співробітники можуть відкрито і щиро обговорювати взаємні симпатії та претензії, мобінг виключений.

Численні дослідження, присвячені проблемі мобінгу в трудовому колективі, пропонують різні рекомендації для уникнення цього явища на робочому місці, а саме:

- не давайте себе в образ, іноді варто «показати зуби»!;
- сумлінно виконуйте свої обов'язки;

– не афішуйте дружбу з керівництвом, якщо така присутня, дружить за межами колективу;

– не ігноруйте корпоративні заходи, дотримуйтеся традицій і неписаних правил колективу, живіть за уставом «монастиря», в який прийшли!»;

– знайдіть золоту середину між тим, щоб не особливо виділятися у колективі, але збережіть свою оригінальність та самобутність, адже всі ми народжуємось, немов чистий лист, тому не будьте кальками, станьте оригіналами!»;

– прийшовши на нове місце, спілкуйтеся більш рівно і формально ввічливо, не прагніть одразу вплутуватися у внутрішні розборки, не привертайте зайву увагу неординарною поведінкою, не нав'язуйте свою емоційну прихильність;

– якщо хтось із працівників-колег пробує вас, так би мовити, «дістати», спокійно спробуйте з'ясувати, чого від вас вимагають, визначте суть конфлікту, не реагуйте на образливі слова, пам'ятайте, що «на ображених воду возять», не виправдовуйтеся, використовуйте спокійний тон розмови і тоді ви перейдете з ролі «жертви» на позицію учасника переговорів.

Будьте ввічливими і доброзичливими. Людина, яка відкрита до спілкування, цікавиться оточуючими, викликає симпатію, а отже, проти неї мобінг просто не може бути спрямований. Коли подобаєшся оточенню – тебе не тероризують. Звичайно, всім подобатися не потрібно, та це й неможливо у реальному світі, але й влаштовувати битву з вітряками, тобто вести героїчну боротьбу проти всіх, теж не варто!

Отже, як боротися з мобінгом? Однозначної поради, на жаль, немає, немає панацеї від цього. Але спробувати з'ясувати причини і вжити певні заходи можна і треба.

Якщо ви стали об'єктом цілеспрямованого психологічного цькування, слід розібратися, внаслідок чого воно виникло, вникнути в корінь проблеми, бо мобінг – це вже наслідок, а треба відшукати першопричину. Коли метою мобера є усунення вас з місця роботи, з колективу, він не хоче йти на компроміс, у вас залишається один шанс – протистояння. Якщо головним порушником вашого спокою на роботі є безпосередній начальник, керівник, доведіть йому і всьому колективу свою корисність, зробіть результати своєї професійної діяльності помітними не лише для колег, а й для більш важливих і значимих осіб установи, в якій працюєте. Якщо вас підсиджують, будьте напоготові, і в жодному разі не допускайте професійних помилок. Не варто влаштовувати сцени та істерики, не намагайтеся тиснути на жалісливість. Побачивши вашу слабкість, мобери можуть використати її проти вас, виявити ще більшу активність. А от довірлива бесіда з керівником, діалог, часто дають результати.

Позбутися мобінгу нерідко допомагають такі підручні засоби, як відеокамера чи диктофон, які встановлені у мобільному телефоні. За їх допомогою можна отримати незаперечні докази протиправних дій і зупинити мобінг. Адже мобінг боїться розголосу!

Для тих, хто став жертвою психологічного тиску в колективі і розуміє, що з цим практично не можна нічого вдіяти, слід задати собі низку запитань:

- Як провчити негідників?
- Готові до пошуку нової роботи?
- Є ще який-небудь невипробуваний спосіб отримати допомогу?
- Чи потребую я медичної чи психологічної допомоги?

Психологи радять при безперервному мобінгу залишити агресивно налаштований колектив і чим раніше, тим краще для вас. Не терпіть тривалі приниження, які можуть стати причиною погіршення здоров'я.

UNICEF започаткувала глобальну ініціативу з подолання насильства проти учасників через платформу U-Report – міжнародний проект, суть якого полягає у регулярних опитуваннях за допомогою SMS, Twitter, Facebook Messenger з актуальних тем у житті країни.

За даними UNICEF, 49 % респондентів підтвердили, що вони піддавалися мобінгу. За підтримки UNICEF, напередодні Всесвітнього дня боротьби з булінгом, який відзначається 4 травня, 25 квітня 2018 року був презентований дослідницько-просвітницький проект з профілактики та протидії мобінгу «Стоп – терор», організований Українським інститутом дослідження екстремізму. Структура проекту включає у себе аналітичне дослідження з проблеми мобінгу, масштабний медіапроект з залученням відомих людей, презентацію двох циклів фоторобіт: демотиватори з сюжетами мобінгу та історії зірок про боротьбу з психологічним терором, пропозиції законодавчих змін і проект національної програми з профілактики та протидії явища мобінгу.

На думку експертів-дослідників, в Україні має бути ухвалена Національна програма протидії мобінгу, як в усіх розвинених країнах, і долучитися до її створення мають громадські організації та інституції.

Сьогодні у Верховній Раді України зареєстровано законопроект закону 10118-1 щодо попередження та протидії мобінгу – це важливий крок на шляху до подолання цькувань та упередженого ставлення у сфері праці, адже подібні явища є вкрай поширеними в Україні [2], про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо різного роду насильств на робочому місці. Крім того, у законі «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» мобінг вважається формою дискримінації. Саме тому, даний законопроект покликаний привести норми українського законодавства у відповідність до європейського та забезпечити захист від дискримінації та психологічного тиску в трудовому колективі.

Література

1. Ваниорик Л. Моббинг: когда работа становится адом. Москва : Интерэксперт, 1996. 166 с.
2. Веселова Н., Мельничук С. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо попередження та протидії мобінгу / 10118-1 від 18.03.2019. 10 сесія VIII скликання
3. Качмар О. Феномен агресії в соціокультурній динаміці: соціально-філософський аналіз: монографія. Івано-Франківськ : Місто-НВ. 2017. С. 189-201.

4. Корабльова О. О. Вплив мобінгу на формування та соціалізацію особистості. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2014_2_30.pdf (дата звернення: 10.11.2019).
5. Ваниорик Л. Моббинг: когда работа становится адом. Москва : Интерэксперт, 1996. 166 с.
6. Leyvann Heinz [Electronic resource].- Access mode: URL: <http://www.mobbingportal.com/leymanh.html> (дата звернення: 08.11.2019).

Krzysztof Kraszewski

*Doctor of Education, Professor of the Institute of Preschool and School
Pedagogy, Pedagogical University of Krakow
(Krakow, Poland)*

Natalia Sabat

*Candidate of Pedagogical Sciences, Teacher at the Department of Social
Pedagogy and Social Work at State Higher Educational Establishment «Vasyl
Stefanyk Precarpathian National University»
(Ivano-Frankivsk city, Ukraine)*

CHARACTERISTICS OF PRESCHOOL EDUCATION PRINCIPLES

Today in Ukraine, we have the reform of school education and the implementation of New Ukrainian School. One of the basic principles in the New Ukrainian School is the idea of lifelong learning. This means that the process of education, training and personality formation starts immediately from the birth and lasts for life. At the same time, the state recognizes that the infant age (up to one year), early age (1-3 years), and pre-school age (3-6/7 years) are the basic stages of physical, mental and social formation of the child's personality.

That is why the pre-school education is a mandatory part of the lifelong learning system in Ukraine. The state herewith recognizes the priority of pre-school education and provides the conditions to obtain it.

On November 8, 2019, the Minister of Education and Science of Ukraine, Anna Novosad; presented a «To-do List» for changes that are planned to be introduced into the field of education and science within three time periods – by the end of 2019, during 2020 and generally over the next five years. The Minister stressed the need to create a system of education that would provide the lifelong learning opportunities and access to the high-quality education at the all stages of life [5].

The pre-school education is a holistic process aimed at:

- ensuring the full development of the child at the preschool age in accordance with its competences, inclinations, abilities, individual, mental and physical characteristics, and cultural needs;
- forming the moral norms in a child of the pre-school age, gaining life social experience.

The educational process in a pre-school institution is a holistic process of interaction between the adults and children, which develops over time and within a particular system and, which is personality-oriented. It aims to achieve socially significant results: obtaining vital competence, the development of basic qualities of the individual in various activities. In a specially organized educational activity, the educator should ensure that the child obtains an accessible amount of information and practically learns the important competences and skills within this information, in order to master the system of moral values, get a life social experience of communication and appropriate behavior [7].

In order for the child to develop successfully and harmoniously, the educational process in a pre-school educational institution should be of the nature not of the direct but indirect learning. When working together with a child, the teacher should have the knowledge of the age and psychological characteristics of the children, their individual capabilities and needs. Implementing an educational process that is adequate for early and pre-school children abilities greatly helps to adhere to the principles of pre-school education. The list of them is given in Article 6 of the Law of Ukraine «On Pre-school Education» [4, p. 259]. Let us briefly describe the main ones.

First of all, in Ukraine the accessibility of educational services provided by the pre-school education system is realized for every citizen. Citizens of Ukraine, as well as foreigners and stateless persons, who are legally in Ukraine, have the right to obtain affordable and free pre-school education. There are different types of pre-school institutions in Ukraine that can meet the individual needs of each child and the specific requirements of parents. Children from 1 to 3 years old stay at infant school. There are early childhood centers (age - from 1 to 6 (7) years), kindergartens (age - from 1 to 6 (7) years), which provide development, education and training of the children in accordance with the requirements of the Basic Component of pre-school education. There are also a early childhood centers of compensatory type for the children with special educational needs (age – 2-7 (8) years); such establishments are divided into special and sanatorium facilities. In the House of Child (age 0-3 (or 4 for sick children) years) the medical and social protection of orphans and children deprived of parental care, as well as children with physical and/or mental disabilities is carried out. There are also orphanages, early childhood centers of family and combined types, child development centers. In Ukraine, more than fifty percent of pre-school children attend pre-school institutions of various types. According to MH statistics, the number of such children is about 1 million 300 thousand persons [7].

All types of these institutions implement the following principle: equality of conditions for the realization of the competences, inclinations, abilities, aptitude, and versatile development of each child.

The principle of unity for development, education, training and rehabilitation of children allows to educate a person comprehensively, taking into account its individual abilities and inclinations. This requires the implementation of the following principle: the unity of the educational influences of the family and the

institution of pre-school education. The parents should be interested in everything that happens to the child in the kindergarten. The success of the child, its failures should be known to the parents. The parents should also work in a single rhythm with the caregivers, and set the same requirements for the child.

Article 6 of the Law of Ukraine «On Pre-school Education» also declares such principle as continuity and perspective between pre-school and primary general education. And the Art. 7 means that one of the tasks of pre-school education is «fulfilling the requirements of the Basic Component of pre-school education, ensuring social adaptation and readiness to continue education» [4, p. 259]. The problem of continuity of the pre-school and primary education is emphasized in the National Doctrine of Educational Development, which aims to determine the ways of education development in Ukraine in the first quarter of the 21-st century. The education continuity is realized by ensuring the continuity of content and coordination of the educational activities at different age levels. The researchers point out that adherence to this principle will contribute to the socio-emotional development of the preschooler, the formation of its communication skills [2, p. 62].

The law also provides for the secular nature of pre-school education in the state and municipal pre-school education institutions. N. Melnychenko notes that this principle is more or less common to all EU countries, and explains the secular nature of the education as a principle of organization and functioning of the education system, which provides for freedom from interference and influence in the sphere of education by religious organizations, as well as the free choice of everyone for religious education [3, p. 92, 97].

The next principle is a person-centered approach to the development of the child's personality. I. Bila outlines the following features of a personality-oriented model of upbringing:

- while communicating with children adults adhere to the provisions «not near, not over, but together»;

- the purpose of an adult is to promote the development of a child as a person. The task of the adult: to provide a sense of psychological protection, the child's trust in the world, the joy of existence, the formation of the beginnings of personality (the basis of personal culture), the development of the child's personality;

- ways of communication: understanding, recognizing and accepting a child's personality, based on the ability to take on the position of a child, emerging in adults, taking into account its point of view, ignoring its feelings and emotions;

- tactics of communication: cooperation;

- adult position: to take into consideration the interests of the child and the prospects of its further development as a full member of the society;

- view on the child as a full partner in terms of cooperation [1, p. 13].

Another principle is the democratization and humanization of the pedagogical process. K. Chasova believes that its implementation should take place through the openness and democracy, i.e. taking into account public opinion,

transparency of the development and adoption of certain managerial decisions; combination of state and public control, introduction of the new ethics of management activity, based on the principles of mutual respect and positive motivation for cooperation, regardless of the rank, position and place occupied by the participant of educational process [6, p. 198]. Humanization promotes good manners and recognition of human values. It is a process of creating the necessary conditions for the self-realization of the individual in the modern space, which contributes to the disclosure of his creative potential, the formation of critical thinking and value orientations.

When implementing the educational process in pre-school institutions, it is important to keep in mind that the content, level and volume of pre-school education are appropriate to the development and health status of the pre-school child.

Thus, the basic principles of pre-school education are: accessibility of the educational services for each citizen provided by the pre-school education system; equality of conditions for realization of the competences, inclinations, abilities, aptitude, versatile development of each child; unity of development, upbringing, education and rehabilitation of children; unity of educational influences in the family and institution of preschool education; continuity and perspective between the pre-school and elementary education; the secular nature of pre-school education in state and communal pre-school institutions; a personality-oriented approach to the development of the child's personality; democratization and humanization of the pedagogical process; correspondence of content, level and volume of preschool education to the peculiarities of development and health status of the preschool child. Adherence to these will contribute to a full and harmonious development of the child.

Literature

1. Bila, I. M. (2016). Development of Children's Abilities in Terms of Valuable Interaction. *Actual Problems of Psychology*: collection of research papers of G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Vol. VI: Psychology of Talent. 12 Edition. Kyiv-Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University publishing house, 43–53 [in Ukrainian].
2. Kanosa, N. H. (2017). Continuity of preschool and Elementary Education in the Process of Communicative Skills Development in Children. *From Creative Pedagogue to Creative Child*: collection of materials of the III Regional Scientific-Practical Conference / Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Department of Theory and Methods of Pre-school and Primary Education, Department of Education and Science of Kamianets-Podilskyi City Council; [replied sec. N. H. Kanosa]. Kamianets-Podilskyi: Druk-Servis, 59–63 [in Ukrainian].
3. Melnychenko N. O. (2001). Co-relation between the Principle of Education Secularity and the Right to Receive Religious Education in the Constitutional Law of the Member States of the European Union. *Actual Problems of the Policy*: collection of research papers / editorial: S. V. Kivalov (Editor-in-Chief), L. I. Kormych (Deputy Editor-in-Chief), Yu. P. Alenin [and others]; Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine, National University «Odessa Academy of Law». Ed. 43. Odesa: Feniks, 92–98 [in Ukrainian].
4. On Pre-school Education: Law of Ukraine. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>

5. The research on the quality of pre-school education will be hold in 2020. URL: <https://www.schoollife.org.ua/u-2020-rotsi-provedut-doslidzhennya-yakosti-doshkilnoyi-osvity/>
6. Chasova K. S. (2013). Humanization of Education in Ukraine: a Theoretical Analysis. *The Pedagogical Process: Theory and Practice*. Ed. 4, 194–201.
7. On organization of the activities of educational institutions providing pre-school education in the 2019/2020 academic year: guidance and methodical recommendations. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-diyalnosti-zakladiv-osviti-sho-zabezpechuyut-zdobuttya-doshkilnoyi-osviti-u-20192020-navchalnomu-roci>

Miroslav Chráska

PhD, Candidate of Tech. Sc.,

*Associate Professor of the Department of Technical and Information
Education in Palacký University Olomouc (Czech Republic)*

Oksana Protas

PhD., Candidate of Ped. Sc., Associate Professor,

*director of High School Pedagogy and Psychology Training and Scientific
Center of the Institute of Higher Education of the National Academy of Educational
Sciences of Ukraine and Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ukraine)*

DEFINING THE PEDAGOGIC FOCUS OF GIFTED CHILDREN USING COMPUTER DIAGNOSTICS

One of the tasks of the modern pedagogical educational system is training a competent expert able to apply a creative approach in professional activities, self-develop and self-improve in the chosen profession.

Non-compliance of individual psychological traits to the requirements of profession, particularly, in teaching, disables efficient training, demands significant psychological straining and can force to change the work place. It raises the issue of professional selection of people aspiring for teaching.

Self-determination and choice of one's professional course is one of the main features of youth. As high school students ponder over their career, they activate their professional focus.

The issue of professional focus and self-determination is especially topical for gifted children, which is a result of their wide range of interests and skills. Thus, career guidance of such children should aim – to facilitate their conscious career choice to best fit their interests, skills and personal traits.

Personal focus, its structure and types were studied by such scientists as N. Varii, S. Maksymenko, I. Shtykh etc.; professional focus was researched by E. Zeier, A. Markova and Y. Klimov; pedagogical focus became the field of interest of N. Kuzmina, L. Mitina, O. Serheienkova etc.

This *article aims* to define the peculiarities of professional (pedagogical) focus of gifted children using computer diagnostics.

Focus is a feature of personality represented as a system of interrelated inward impulses guiding the person's social and timely path [1, p. 78].

The general focus of a person is largely defined by a professional focus.

Based on the analysis and generalized approaches of different scientists (N. Kuzmina, O. Moskaliuk, S. Tykholaz), we interpret a professional focus as an integral feature of a person characterized by: professional focus object (desired career, type of activity); motives of professional activities; interests and values, and treatment of profession.

Pedagogical focus is a system of values defining the hierarchic structure of dominating personality motives encouraging self-actualization in teaching [4, p. 41].

Pedagogical focus of a person implies certain motives, interests, beliefs and ideals [5].

Gifted children often face difficult career choice problems due to high skill development level and interests in many fields.

Analysis of scientific works (by O. Antonova, O. Matiushkin and B. Teplov) enables defining giftedness as a qualitative combination of specific skills of a person facilitating significant success in certain types of activities.

D. Koroliiov and M. Yankovchuk state that «gifted children are successful in numerous areas, which creates an internal conflict related to career and specialization choice» [2, p. 465].

Gifted children have a special value and interest system, they can realize themselves in many fields, which is why they find it hard to make a career choice.

To define the pedagogical focus of gifted children, we considered theoretic provisions of scientific researches related to the issue and studying of a pedagogue's profession.

Employees of High School Pedagogy and Psychology Training and Scientific Center of the Institute of Higher Education of NAES of Ukraine and Vasyl Stefanyk Precarpathian National University conducted a computer diagnostics for personal career choice. It involved high school students of general education schools in Tysmenytsia district of Ivano-Frankivsk region (in general, 94 children with signs of giftedness took part in the research). The study aimed at defining the children's focus on a pedagogical career.

A technology of diagnostics of high school students in career choices developed and proven by V. Kostiv was applied to define the focus on a pedagogical career. We have upgraded it and have been using it actively [3, p. 23-31].

Below are some generalized results of study of interests and motivations of high school students to opt for a pedagogical career.

The following psychological diagnostics methods were used: DDO (Y. Klimov); ODANI-2 (S. Karpilovska, B. Fedoryshyn), open sentences; defining the motives of career choices (Y. Pavliutenkov).

Particularly, DDO method results developed by Y. Klimov revealed that among gifted children, 48.94 % have manifested interest in Person-Person profession type (Table 1).

Table 1

Revealing inclinations to a certain career

Field of future professional activities	Person - Nature		Person - Machines		Person - Person		Person - Sign system		Person - Artistic image		Undefined inclinations to a certain career	
	Q-ty	%	Q-ty	%	Q-ty	%	Q-ty	%	Q-ty	%	Q-ty	%
Total	9	9.5	5	5.32	41	43.62	19	20.21	15	15.96	5	5.32

We have applied a psychological diagnostics methods developed by S. Karpilovska and B. Fedoryshyn called ODANI-2 to study interest in pedagogical career. It provided an interest profile and width and enabled revealing the leading interests and level of their manifestation.

As a result, 30.85 % (29 children) showed wide interests in many professional fields. The results of diagnostics were grouped according to the level of manifestation of interests in pedagogical career (Table 2).

Table 2

Levels of manifestation of interests to pedagogical career

Level of manifestation of interests to pedagogical career	High		Middle		Low		No interest	
	Q-ty	%	Q-ty	%	Q-ty	%	Q-ty	%
	9	9.5	62	64.58	17	17.7	6	6.38

Application of ODANI method to define the interest focus revealed that 9.5 % (9 children) have a high level of interest in pedagogical career; 65.95 % (62 children) showed a medium level; 18.08 % (17 children) showed a low level; and 8.51 % (8 children) revealed no interest at all.

Open sentences method revealed the following dominating motives in career choices of high school students: self-actualization for 54.25 % (51); high-quality higher education for 25.53 % (24); employment for 8.51 % (8); career for 4.26 % (4); material benefits for 2.13 % (2); and other for 5.32 % (5). The most widespread motives of children with high and medium level of interest in a pedagogical career were self-actualization, receiving higher education and career.

Based on the method for defining the motives of career choices (Y. Pavliutenkov), we found out the following most prominent motives of children having signs of giftedness: knowledge for 30.85 % (29), work specifics for (29.78 %), creativity (11.7 %), social benefits (8.51 %), and practicality 7.44 % (certain benefits, e.g., better employment options). The following motives are also predominant among children with vivid interest in pedagogical career (Table 3).

Table 3

Main motives of career choices

Social	Moral	Aesthetic	Knowledge	Creativity	Work specifics	Material	Prestige	Practicality
8.51 % (8)	2.13 % (2)	3.19 % (3)	3.85 % (29)	11.7 % (11)	29.78% (28)	2.13 % (2)	4.26 % (4)	7.44 % (7)

Thus, the research of peculiarities of pedagogical focus of children with signs of giftedness revealed the following: a wide range of motives of career choices; vivid interest in pedagogics for 9.5 % of children; among the children with high and medium level of interest to professional teaching career, the following motives are dominating: knowledge, work specifics, creativity, social, practicality and especially self-actualization, high-quality high education, employment and career. However, certain children reveal weak realization of future career choice and value perception of the future profession. It demands taking systemic measures for them to form a professional focus.

References

1. Varii, M. (2009). General Psychology: Teaching guide/2nd Ed., amend. Kyiv. Center for Teaching Literature. 968 p. [in Ukrainian].
2. Koroliiov, D. (2006). Ways of defining the interrelation between cognitive and personal giftedness factors. *Scientific Bulletin of G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine*. Kyiv: Millenium Publishers. Iss. 28, 450–469 [in Ukrainian].
3. Kostiv, V. Miroshnyk, V. (2007). Computer testing of high school students and high school graduate on career choices. *Collection of scientific reports of the Regional Scientific Conference and Workshop Career in Pedagogy: Dynamics, Main Challenges and Solutions*. Ivano-Frankivsk : Vasyl Stefanyk Precarpathian National University Publishers, 23-32 [in Ukrainian].
4. Mitina, L. (1994). Teacher as a Person and as a Professional. Moscow: Delo Publishers. 215 p. [in Russian].
5. Serheienkova, O., Stoliarchuk, O., Kokhanova, O., Pasiaka, O. (2019). Pedagogical Psychology: Teaching Guide. Kyiv. 168 p. [in Ukrainian].

Людмила Березовська

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ

Успіх професійної діяльності у багатьох сферах життя залежить від міжособистісної взаємодії людей, встановленні ділових відносин, налагодженні ефективної комунікації, дотриманні мовленнєво-етичних принципів та норм поведінки у процесі спілкування. Особливо це стосується професії соціального працівника, оскільки саме ці чинники визначатимуть успішність його професійної діяльності.

Проблема дослідження культури фахового, ділового мовлення, комунікативно-мовленнєвих умінь та мовної компетенції висвітлено у наукових дослідженнях (Н. Бабич, І. Білодід, А. Богуш, Л. Головата, Б. Головіна, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, О. Заболотська, А. Коваль,

В. Коломієць, Н. Костриці, Л. Мацько, М. Пентилюк, В. Русанівський, О. Хорошковська та ін.).

Особливості засвоєння норм мовленнєвого етикету розглядаються у працях О. Бобир, С. Богдан, І. Данилюк, А. Загнітко, С. Єрмоленко, В. Кононенко, О. Корніяка, О. Миронюк, Н. Плющ, В. Русанівський, Н. Станкевич, М. Стельмахович, Н. Формановська, Г. Чайка, Т. Чмут, В. Шеломенцев та інші.

Аналіз наукових досліджень засвідчив, що вченими акцентується увага на особливостях комунікативно-мовленнєвої підготовки, комунікативно-мовленнєвих умінь та нормах мовленнєвого етикету, проте, проблема формування мовленнєвого етикету майбутніми соціальними працівниками у процесі ділового спілкування недостатньо висвітлена науковцями.

У пропонованій статті ставимо за мету розкрити особливості формування мовленнєвого етикету в процесі підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної ділової комунікації.

Формування мовленнєвого етикету – проблема міждисциплінарна, пов'язана з багатьма науками, предметом вивчення яких є Людина. Мовленнєвий етикет, як елемент загальної культури поведінки, включає в себе особливості зовнішньої культури суспільства, дотримання яких у професійній діяльності соціального працівника має особливе значення, оскільки, протистоїть агресивності, конфліктності, безтактовності, брутальності, сприяє взаємодії та співпраці з клієнтом, встановленні ділових взаємовідносин на засадах гуманізму, толерантності, ввічливості, визнанні людини найвищою цінністю.

У контексті висвітлення проблеми формування мовленнєвого етикету майбутніх соціальних працівників до ділового спілкування вдаємося до аналізу ключового поняття дослідження.

Поняття «етикет» пов'язане зі встановленням правил спілкування. У словнику з етики поняття «етикет» пояснюється як: «сукупність правил поведінки, що стосується зовнішнього прояву ставлення до людей, навколишнього світу, форми звертання та вітання, поведінки в громадських місцях, манери й одягу» [4]; «зведення норм поведінки, дотримання правил чемності, що склалися в суспільстві» [3, с. 119]; «національно специфічні правила мовної поведінки, які реалізуються в системі стійких формул і виразів, що рекомендуються для використання в різних ситуаціях ввічливого контакту зі співбесідником, зокрема під час привітання, знайомства, звернення до співбесідника, висловлення подяки, прощання тощо» [1].

Мовознавець Ф. Бацевич визначає дефініцію «мовленнєвий етикет» як стандартну систему стереотипових словесних формул, уживаних у ситуаціях, що повсякденно повторюються, як-от: вітання, вибачення, запрошення, прощання тощо [2, с. 324].

На думку Н. Формановської, мовний етикет – це вироблені суспільством правила мовленнєвої поведінки, закріплені в мовних формулах, вироблених суспільством у процесі історичного розвитку [5].

Таким чином, під мовленнєвим етикетом розуміємо встановлені в суспільстві морально-етичні, комунікативно-мовленнєві норми та правила спілкування, що регулюють поведінку людини в процесі комунікації.

Володіння професійним, мовленнєвим етикетом у процесі фахової підготовки майбутніх соціальних працівників передбачає використання як загальних, так і професійних комунікативно-мовленнєвих умінь. До загальних комунікативно-мовленнєвих умінь відносимо: вміння встановлювати контакт зі співрозмовником, будувати висловлювання використовуючи різні стилі та жанри мовлення, володіти мовними засобами виразності, дотримуватися мовленнєвих норм та правил спілкування в усному і писемному мовленні, уникати мовних штамтів, повторів, використовувати вербальні та невербальні засоби спілкування. До професійних – оволодіння професійною, фаховою термінологією, використання мовленнєво-етичних форм спілкування у діловому мовленні, вміння прогнозувати поведінку партнера, керувати власним емоційним станом, здійснювати непередбачену комунікацію, відчувати і підтримувати комунікативно-мовленнєвий зв'язок зі співрозмовником під час спілкування, добирати доцільні до ситуації етичні мовленнєві вирази, вдосконалювати власне мовлення.

Слід зазначити, що формування мовленнєвого етикету у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників відбувається в процесі вивчення навчальних дисциплін: «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Етика соціальної роботи», «Основи міжособистісного спілкування», програмою яких передбачено вивчення таких тем, як: «Поняття літературної мови», «Мовна норма», «Мова професійного спілкування», «Мова і культура мовлення в професійному становленні соціального працівника», «Словники у професійному мовленні», «Мовний, мовленнєвий і спілкувальний етикет», «Етичні принципи в діяльності соціального працівника».

З метою формування мовленнєвого етикету майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки до показника – уміння організовувати ініціативно-діалогове спілкування, використовуючи формули мовленнєвого етикету – студентам 3-го курсу спеціальності 231 Соціальна робота педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника було запропоновано ряд завдань на виявлення сформованості вміння будувати діалог, вести бесіду, телефонну розмову, написати діловий лист, підготувати ділову нараду, публічний виступ, вирішити дискусію, конфліктну ситуацію, взяти участь у ток-шоу, використовуючи запропоновані формули мовленнєвого етикету, зокрема, такі вирази як: Ви праві; я Вас розумію; мені здається, що; я глибоко переконана в тому, що; Ви справді так вважаєте?; мені хотілося б вірити, однак...; чим я можу Вам допомогти?; чи знаєте Ви, що...?; я вважаю, це недоцільним рішенням!; шкода, але про це не може бути й мови!; що Ви думаєте з цього приводу?; мені спало на думку; я якраз це й хотіла Вам повідомити!; щиро вдячна за допомогу; наразі, дякую.

Під час виконання завдань, звертали увагу студентів на важливість дотримання мовних норм та правил мовленнєвого етикету у діловому спілкуванні; на вміння визначати, в яких етикетних ситуаціях (згода, відмова, розрада, порада, схвалення, зауваження, сумнів, комплімент, прощання, висловлення власної позиції та ін.) слід вживати наведені вище вирази, доцільність їх вибору відповідно до вікових, індивідуально-психологічних, соціально-статусних особливостей клієнта.

Формування мовленнєвого етикету майбутніх соціальних працівників до ділового спілкування – складний і цілеспрямований процес, що передбачає не тільки сформованість мовних норм та правил мовленнєвого етикету, культуру мовлення, а й уміння свідомо вибирати найбільш доцільні варіанти комунікативно-мовленнєвої поведінки, знаходити доречну щодо ситуації спілкування етикетну мовну формулу, яка відображає не тільки нормативно-мовленнєвий аспект мовлення, а й особистісні, індивідуальні, загальнокультурні, морально-ціннісні властивості особистості, позитивне ставлення до професійної діяльності, пізнавальної активності, усвідомлення важливості культури професійного мовлення в соціальній роботі. Ефективне ділове спілкування базується на знанні основ психології спілкування, теорії комунікації, дотриманні морально-етичних норм та правил ділового спілкування в професійній діяльності майбутнього соціального працівника.

Проведене дослідження не вичерпує повною мірою питання формування культури мовленнєвого етикету. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов формування мовленнєвого етикету у майбутніх соціальних працівників в процесі фахової підготовки.

Література

1. Бабич Н. Д. Лінгво-психологічні основи навчання і вивчення мови. Чернівці : Рута, 2000. 174 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : ВД «Академія», 2004. 344 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
4. Словарь по этике / [под ред. И. С. Кона]. Москва : Политиздат, 1981. 432 с.
5. Формановская И. Н. Речевой этикет и культура общения. Москва : Высшая школа, 1989. 159 с.

Ірина Дідух

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)

ВПЛИВ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ МОЛОДІ

Соціально-психологічні проблеми країни знайшли своє відображення на психологічному самопочутті різних верств населення. Ще відчутніше

визначилися категорії людей, які потребують соціально-психологічної допомоги. Процеси благодійництва, його інформатизації загалом суттєво впливають на механізми соціалізації молодого покоління, змінюючи уявлення про роль, значення традиційних інститутів у соціалізаційному просторі суспільства, що призводить до появи нових каналів соціалізації. Значна актуальність вказаної проблематики обумовлена також тим, що молодь має свою життєву перспективу, на відміну від інших соціально-демографічних груп. Тому формування системи її цінностей, життєвих стратегій та планів поведінки сьогодні стає взірцем майбутнього світу завтра.

Вказаній проблемі приділено достатньо уваги у дослідженнях і працях вчених та фахівців з історії, методології та практики благодійності, таких як: В. Афанасьєв, А. Векслер, А. Горюнов, В. Корнієнко, О. Кочнова, Ф. Ступак, Г. Тульчинський, Е. Фомин, О. Чикадзе та ін.

Вагоме значення для вирішення питань у науковому дискурсі було приділено у матеріалах дисертаційних досліджень: О. Донік, О. Друганова, Н. Колосова, Т. Курінна, С. Накаєва, І. Суровцева, О. Хаустова та інших.

Мета статті – визначення ролі феномену благодійності у становленні особистості та дослідження якісних властивостей благодійної діяльності і її вплив на соціалізацію молоді. Проаналізувати та конкретизувати процес соціалізації молоді завдяки волонтерській діяльності.

Якщо говорити про соціально-педагогічний підхід у вихованні доброчинності в молоді, акцентуємо увагу на соціально значущих якостях, котрі відіграють вагоме значення у житті та розвитку особистості. Соціально значущі якості – це ті якості людини, котрі визначають її ставлення до навколишнього середовища, людей, до самої себе і проявляються у діях, вчинках, у закріплених формах поведінки, реалізуються на основі соціально значущої мотивації, сприяють вирішенню суспільно-значимих завдань, соціальному а також громадянському становленню особистості [1].

Питання доброчинності належить до тих, які на життєвому шляху супроводжують кожного із нас, лежить у площині добра – зла та завжди прогнозує людині ситуацію вибору. Відтак, слугує певним мірилом гуманізації суспільства, а разом із тим є неоднозначною і має потребу в осмисленні.

Доброчинність є невід’ємною частиною української молоді та юнацтва, суспільства загалом, втіленням чеснот його представників та показником рівня національної свідомості.

Тема соціалізації розкривається як науковий дискурс, обговорення якого є безкомпромісно визначним для росту якості життя українського громадянського суспільства.

У зв’язку з різними підходами до розуміння можливостей, інтересів людини і суспільства, з’явилися декілька поглядів на сам процес соціалізації. На основі визначення соціалізації як процесу, що триває у часі, залучення особи до активної участі у суспільних відносинах сформульовано більшість сучасних теорій правової соціалізації.

Сьогодні в науковій літературі, як зазначає Т. Прохоренко, переважає розуміння соціалізації як процесу, що поєднує визнання активної ролі соціальної системи з активними проявами індивідуальних засад. Індивід засвоює значну частину культурного надбання суспільства, значну кількість уявлень, колективних норм поведінки тією мірою, якою вони стають частиною його індивідуальності. Однак соціалізація є не лише пасивним відображенням дійсності, водночас вона включає механізми новаторства, творчості, ініціативності, забезпечуючи тим самим процес індивідуального і суспільного оновлення [2].

Соціалізація відбувається впродовж цілого життя, однак на початкових етапах формування особистості її значення стає першорядним, так як у цьому віці закладається базисний потенціал особистості, що впливатиме на подальше її життя. Тому соціалізація молоді – це процес формування та розвитку даної групи аж до переходу до групи дорослих, її поетапне включення в соціум, яке реалізується на підставі діяльності і самодіяльності, у процесі суб'єкт-суб'єктного взаємозв'язку з іншими віковими групами.

Для періоду студентства є характерним і прагнення самостійно, активно обирати життєві стиль, манеру, ідеали, що відповідатимуть умовам соціалізації, згідно яких, індивід має виконувати активну функцію.

Задля розкриття змісту соціалізації молоді в контексті соціально-педагогічної діяльності слід простежити співвідношення цього поняття з поняттями «соціальне виховання» та «соціальний розвиток». На практиці роботи педагога слід зауважити, що соціалізацію не можна прирівнювати до поняття «соціальне виховання» у вузькому чи у широкому розуміннях.

Як влучно зазначає Л. Данілова: «Студентська молодь – це соціально-демографічна група, яка переживає період становлення соціальної зрілості, адаптації до соціального буття та майбутніх змін. Їй властиві визначальні механізми свого віку, що залежать від соціально-економічного розвитку суспільства, рівня культури, умов життєдіяльності тощо. Ця особлива соціальна група постійно перебуває у фокусі дослідників (педагогів, психологів, соціологів), оскільки саме вона є чутливим індикатором суспільних змін та визначає потенціал розвитку суспільства, що створює сприятливі умови для виховання інтегральної особистісної якості – соціальної спрямованості» [3].

Робота волонтера сприяє соціалізації індивіда, його становлення як особистості, забезпечує вивчення майбутніми фахівцями соціальної дійсності, нових соціальних ролей, норм; допомагає самореалізації. Вона забезпечує входження студентів у суспільство, а будучи частиною процесу соціалізації, дає змогу соціальному педагогові долучитися до всієї сукупності соціальних ролей, норм і поведінкових шаблонів суспільства; ознайомлює із загальною культурою й специфічними субкультурами соціуму.

Моделювання особистої волонтерської роботи сприяє оволодінню професійним досвідом, особистісному зростанню, успішній соціалізації, залученню до милосердних традицій українського народу; складових

світогляду (переконань, поглядів, відносин) із позицій гуманності, філантропії та соціальної цінності.

Волонтерська робота відноситься до таких видів соціально-педагогічної діяльності, котрі ґрунтуються на благодійності, котрі спонукають до саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення та самореалізації особистості, де професійно-особистісні риси волонтерів, рівень професійних знань та навичок значною мірою визначають результативний та успішність власної добродійної діяльності. Волонтерська робота сприяє соціалізації особистості, забезпечує засвоєння майбутніми фахівцями соціальної дійсності, нових соціальних ролей, норм і суспільних поведінкових стереотипів; допомагає особистісному росту, самореалізації; по-новому осмислити значення загальнолюдських цінностей, у тому числі співчуття, милосердя, їхню роль у гуманізації міжлюдських стосунків; ознайомлює із загальною культурою та специфічними субкультурами соціуму.

Отже, провідну роль у формуванні особистості відіграє діяльність й активність самої особистості – без чого зовнішні умови не можуть істотно вплинути на її розвиток. Волонтерська робота належить до таких видів соціальної діяльності, де особистісні якості волонтерів визначають ефективність та успішність їхньої роботи.

На сьогодні в Україні активно розвивається студентський волонтерський рух. Волонтерська робота забезпечує природне входження студентів у суспільство, включення у соціальні зв'язки, інтеграцію у різні типи соціальних спільнот, оволодіння студентською субкультурою через організовану діяльність та особистісно орієнтоване виховання, унаслідок чого відбувається становлення соціальності індивіда. Студентські волонтерські групи (клуби) створюються майже при кожному ЗВО, центрах соціальних служб, різних громадських організаціях. Така діяльність допомагає їм набувати більш широкого кола знань, збагачувати свій життєвий, а деколи й професійний досвід, вчитися допомагати іншим [4].

Добровільна участь молодшої людини в проектах волонтерського руху сприяє розвитку її особистості, оволодінню навичками активного і відповідального підходу до життя; надає можливість «соціалізації самого себе» [5].

Добродійна діяльність має в собі великий виховний потенціал, може сприяти зміні загальної соціально-педагогічної ситуації. Добродійна групова діяльність, до якої входить і молодь, може здійснюватись як напрям профілактики девіантної поведінки, беззмислового проведення вільного часу, егоїзму суб'єктів такої діяльності, формування гуманного ставлення до інших (менш захищених і тих, хто опинився у складних життєвих обставинах), виховання гуманістичної свідомості, відповідальної поведінки, навичок та вмінь компетентної поведінки у різних життєвих ситуаціях і з різними категоріями населення.

Література

1. Сербин Р. Детермінація форм благодійної діяльності. *Підприємництво, господарство і право: Цивільне право і процес*. 2016. № 12. С. 47–52.

2. Гончар Л. К., Дмитрук Н. А. До питання про основні тенденції благодійності в Україні на сучасному етапі. Соціологія та профспілковий рух: вісник. 2013. № 2. С. 14–18.
3. Данілова Л. В. Почуття милосердя як соціальна якість студентської молоді. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. №3(58). С. 10–13.
4. Бондаренко З. Модель організації волонтерської роботи в умовах вищого навчального закладу. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2007. № 4. С. 50–59.
5. Лях Т. Л. та ін. Волонтерство: poradnik для організатора волонтерського руху. Київ : ВГЦ «Волонтер», 2001. 176 с.

Роксоляна Зозуляк-Случик

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ

Реформи сучасної вищої освіти, зумовлені наближенням до європейського взірця, сприяють упровадженню в освітній процес університетів нетрадиційних форм, методів, його технологізацію.

Водночас, формування професійної етики майбутніх соціальних працівників розуміємо як спеціально організований, цілеспрямований технологічний процес розвитку студентів. Саме технологія формування фахівців є складовою педагогічної системи, що дає можливість сконструювати керовану і прогнозовану цілісну систему професійної освіти.

У сучасних наукових джерелах дефініцію «педагогічна технологія» трактують як: трансформацію педагогічного процесу в освітньому закладі у цілеспрямовану взаємодію усіх його суб'єктів [2, с. 661]; теоретичні та практичні концепти організації, керівництва навчальним процесом, отримання конкретного кінцевого результату; результати освіти, що отримуються при реалізації цілей шляхом усвідомлюваної діяльності студентів [5, с. 8].

У нашому дослідженні під технологією формування професійної етики досліджуваної категорії працівників соціальної роботи в університетах ми розуміємо цілеспрямований системний процес засвоєння професійно-етичних знань і вмінь особистості, що зумовлює мотивацію та формування інтелектуальної, морально-етичної, професійної сфер через засвоєння мети, змісту та завдань формування професійної етики майбутніх фахівців.

Проаналізуємо особистісно орієнтовані технології, а саме: технології колективної розумової діяльності, технології контекстного навчання, технології проектного навчання, технології формування комунікативної культури засобами театральної педагогіки, інформаційно-комунікаційні

технології, технології занурення студентів у професійну діяльність, технології професійного самофутурування.

Так, особистісно орієнтована технологія, основою якої виступає метод диференційованого підходу, у формуванні професійної етики майбутніх соціальних працівників ураховує їхній морально-етичний потенціал, особистісні можливості, сприяє саморозвитку, самореалізації у фаховому становленні. На переконання науковців, розвиток культури життєдіяльності студента є головною метою особистісно орієнтованої технології. Ціннісною у контексті нашого дослідження ми її вважаємо тому, що вона цілеспрямовано впливає на формування професійної етики, враховуючи моральні цінності та норми соціальної роботи, на розвиток професійно важливих моральних якостей майбутніх соціальних працівників, ґрунтуючись на їхні особистісні можливості.

Технологія колективної розумової праці полягає у виробленні вміння розв'язувати професійно-етичні ситуації. Вона сприяє морально-етичному розвитку особистості, оскільки ґрунтується на взаємодії студентів у пізнавальному процесі, де кожен з них не тільки аргументовано висловлює свою позицію, а й толерантно підходить до плюралізму інших думок [3, с. 300].

Моделювання професійного змісту діяльності за допомогою дидактичних засобів в освітній теорії та практиці називають технологією контекстного навчання [1, с. 53]. Вона сприяє професіоналізації освітнього процесу в університеті, за якої ключовою стає не отримана наукова інформація на заняттях, а вміння на її основі виконувати професійні завдання, розв'язувати проблеми. Таким чином забезпечується перехід від навчальної до професійної діяльності майбутніми фахівцями соціальної роботи у процесі формування професійної етики.

Також до ефективних відносимо технологію проектного навчання. Саме вона допомагає студенту чи групі студентів вирішити фахову проблему на основі інтегрованих знань та вмінь із різних наукових дисциплін, застосовуючи освітні методи та засоби. Зміст навчання має сприяти розробці та вирішенню певних практичних завдань через проектну діяльність, а саме: допомагати в отриманні конкретного результату, вирішенні професійно-етичної проблеми для впровадження у практичну площину. Її доцільність пояснюється появою мотивації до самостійного отримання знань із професійної етики задля застосування їх у розв'язанні як теоретичних, так і практичних моральних дилем із конкретним результатом; виробленням навичок вирішувати різні професійні морально-етичні та соціальні проблеми проектним методом.

Доцільною для застосування у професійно-етичній підготовці майбутніх соціальних працівників в університетах вважаємо технологією формування професійної етики засобами театральної педагогіки. В її основі закладено переживання, програвання певних уявних чи ігрових ситуацій із використанням змінних ролей, активної взаємодії, рефлексії, усвідомлення

свого ставлення до ситуації [4, с. 76–77]. Так, використання елементів театральної педагогіки у формуванні професійної етики майбутніх соціальних працівників зумовлює позитивну мотивацію до соціальної роботи, узгодженість знань із практичною діяльністю, вибір оптимальних професійно-моральних дій, професійну рефлексію.

Зростає роль у професійно-етичній підготовці майбутніх соціальних працівників інформаційно-комунікаційних технологій. Їх застосовують як у процесі навчальних занять, так і в самостійній роботі. У процесі формування професійної етики студентів інформаційні технології слугують для організації дистанційного навчання на лекційних, практичних заняттях, у проектуванні, моделюванні професійно-етичних ситуацій, діагностуванні рівня знань у тестовій формі. Усе це сприяє самоосвіті студентів у професійно-етичній площині через самонавчання та самоконтроль. На лекційних заняттях використовують схеми, таблиці, презентації лекційного матеріалу, що через візуалізацію сприяють кращій подачі навчального матеріалу, його конкретизації.

Цінними для формування професійної етики майбутніх соціальних працівників являються і технології: професійного самофутурування, яка полягає у конструюванні свого образу «Я-професіонала», що позитивно позначається на формуванні майбутнього фахівця під час навчання та впливає на мотивацію до оволодіння знаннями, активність у здобуванні вмінь і навичок; занурення у професійну діяльність, що включає пошукову освітньо-пізнавальну та імітаційно-моделювальну діяльність і базується на теоретичних знаннях із професійної етики, практичних уміннях і навичках, уже сформованих моральних професійно важливих якостей студентів.

Отже, запропоновані технології професійної підготовки майбутніх соціальних працівників сприяють формуванню професійно-моральних знань, почуттів, стосунків, моральних норм, умінь, емпатійності, морально-вольових професійно важливих якостей, моральної регуляції, професійної рефлексії.

Література

1. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. Москва : ИЦ ПКПС, 2004. 84 с.
2. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Руденко Л. Теоретичні і методичні засади формування комунікативної культури досліджуваної категорії працівників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Вінницький держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Львів, 2016. 510 с.
4. Соломаха С. О. Розвиток педагогічної майстерності викладачів музичного мистецтва та світової художньої культури: посібник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 158 с.
5. Чобітько М. Г. Технології особистісно-орієнтованої професійної освіти. Київ : Ніка-Центр, 2005. 88 с.

Уляна Кецик-Зінченко

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)*

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

За останні роки мовознавці та викладачі-практики іноземної мови все більше уваги приділяють використанню мови для задоволення потреб мовця, ніж розвитку індивідуальних лінгвістичних здібностей. Являючись сферою так званої комунікативної компетенції, це підштовхує викладачів іноземної мови до пошуку діяльнісних вправ, які б спонукали студентів креативно використовувати мову, що вивчається. Ігротехнології є діяльними по своїй суті та сприяють формуванню комунікативної компетенції.

У статті ми доводимо ефективність використання ігротехнологій на заняттях з англійської мови для розвитку навичок говоріння та підвищення у студентів мотивації до вивчення іноземних мов.

Головною рисою та головною вимогою до уроку з іноземної мови (аудиторного заняття) має бути його мовленнєва, тобто комунікативна спрямованість. Що стосується співвідношення усного та письмового мовлення, то перше, безумовно, має превалювати.

Говоріння – один із найважливіших видів мовленнєвої діяльності. Сучасна комунікативна методика пропонує широке впровадження в навчальний процес активних нестандартних методів і форм роботи для кращого формування та розвитку навичок говоріння. Доведено, що використання інтерактивних технологій на заняттях іноземних мов допомагає розвивати мовленнєві навички і вміння, спонукає студентів творчо мислити, самостійно планувати свої дії, інтегрувати знання із різних предметів та практично застосовувати їх у житті, вдосконалювати навички і культуру міжособистісного спілкування та праці.

Використання інноваційних технологій, зокрема технології інтерактивного навчання, значною мірою підвищує ефективність навчального процесу, сприяє високому інтелектуальному розвитку студентів. Інтерактивне навчання відкриває для студентів можливості співпраці зі своїми однолітками, дає змогу реалізувати природне прагнення людини до спілкування, сприяє досягненню студентів вищих результатів засвоєння знань і формування вмінь, необхідних для їхньої майбутньої кар'єри.

Ігри пропонують студентам цікаву та розслаблюючу атмосферу навчання. Гра є мотиваційною по своїй суті та дуже корисною. Її користь для навчального процесу можна виділити у наступних пунктах:

- ігри повністю сфокусовані на особистості студента;
- ігри сприяють комунікативній компетенції;
- ігри створюють важливий контекст для використання мови;

- ігри підвищують навчальну мотивацію;
- ігри зменшують тривогу і напругу студента;
- ігри інтегрують в собі різноманітні мовні навички;
- ігри сприяють творчому та непідготовленому використанню мови;
- гри створюють таке навчальне середовище, яке сприяє співробітництву, кооперації між студентами [3, с. 235].

Серед інтерактивних методів, які застосовуються на занятті з англійської мови для розвитку навичок говоріння, можна виділити такі:

- проектна робота;
- парна робота;
- рольова гра;
- «Мозковий штурм»;
- «Мікрофон»;
- «Незакінчені речення»;
- «Займи позицію»;
- «Метод PRES»;
- «Mind Maps»;
- «Акваріум», «Коло ідей»;
- «Чотири кути», «Шкала думок» та ін.

Вибір ефективного методу залежить від теми та рівня підготовки студентів. Розглянемо деякі з ігрових методів.

«Мозковий штурм». Метод «мозкового штурму» являє собою методику спільної одноразової роботи групи експертів, спрямованої на творчий пошук, на нетрадиційні та креативні підходи до вирішення проблеми.

Етапи роботи:

- повідомте студентам проблему/питання, які треба вирішити;
- запропонуйте учасникам висловити свої ідеї;
- запишіть всі ідеї в порядку надходження;
- не вносьте в ідеї жодних коректив – вони можуть бути будь-якими, навіть фантастичними; уникайте коментарів або висміювання будь-яких ідей;
- спонукайте учасників до висування нових ідей, додаючи і свої власні;
- після того, як ідеї зібрано, вони аналізуються, обговорюються усією групою;
- відбираються ті ідеї, що, на думку групи, допоможуть вирішенню поставленої проблеми.

Зразки завдань:

1) Comment on the quote: Nothing is impossible; the word itself says 'I'm possible'! (Audrey Herburn);

2) Problem Solving. The number of customers to a shop has reduced in recent months; the owner is looking for new ways to attract new customers and to increase the frequency of customers. Problem: How can we get more customers?

«Ажурна пилка» або «Jigsaw». Цей метод дозволяє учасникам працювати разом, щоб вивчити значну кількість інформації за короткий

проміжок часу, а також заохочує їх допомагати одне одному вчитися навчаючи. Під час роботи за методом «Ажурна пилка» учасники повинні бути готовими працювати в різних групах.

Етапи роботи:

- студенти розділяються на мікрогрупи (4-6 учасників);
- група отримує для розробки частини тексту. Відбувається обмін інформацією всередині групи, де кожен учасник виступає експертом у своєму питанні;
- учасники слухають одне одного, ставлять питання, роблять помітки з метою ознайомлення з усією інформацією;
- команда звітує про виконання завдання. Кожен учасник зацікавлений у результаті, бо у підсумку оцінюється робота всієї команди.

Зразки завдань: 1) What makes a good student. 2) Create the ideal school

Метод «PRES». Метод «PRES» (Position, Reason, Example, Solution) використовується у випадках, коли виникають суперечливі питання, і вам потрібно зайняти й аргументувати чітко визначену позицію з проблеми, що обговорюється. Метою застосування цього методу є надання студентам можливості під час занять навчитися формулювати й висловлювати свою думку з дискусійного питання аргументовано в чіткій та стислій формі.

Метод «PRES» має таку *структуру та етапи*:

- позиція: I think... (висловіть власну думку);
- обґрунтування: Because... (наведіть причину появи цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази на підтримку вашої позиції);
- приклад: For example... (наведіть факти, які демонструють ваші докази);
- висновки: So, I am sure... (узагальніть свою думку, зробіть висновок про те, що необхідно робити).

«Мікрофон». Метод «Мікрофон» надасть можливість кожному студенту сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію.

Правила використання методу:

Викладач каже студентам: «Уявіть, що у вас в руках мікрофон, і вам потрібно висловити думку». Говорить тільки той, в кого «уявний мікрофон». Представлені тези не коментуються і не оцінюються.

Одним із різновидів методу «Мікрофон» є метод «Незакінчені речення», що дає змогу ґрунтовніше працювати над формою висловлювання власних ідей, порівнювати їх з іншими. Учасники працюють із відкритими реченнями, наприклад «The most important benefit of the Internet is... »

«Займи позицію». Цей метод допоможе під час суперечки чи дискусії, надасть можливість висловитися кожному, продемонструвати різні думки з теми, обґрунтувати свою позицію або навіть перейти на іншу в будь-який час, якщо аргументи протилежної сторони є переконливими. Предметом обговорення мають бути дві протилежні думки, які не мають однозначної (або правильної) відповіді.

Етапи роботи:

Розмістіть плакати у трьох протилежних кінцях кімнати. На першому з них має бути написано «Згоден», на другому – «Не згоден», на третьому – «Не можу визначитися». Варіанти плакатів: «We should create more green zones», «We should build more shopping centers».

У новостворених групах учасники обговорюють свою позицію та добирають аргументи на її підтримку. На це надається лише кілька хвилин.

Кожна група обирає спікера, який презентує позицію групи перед усіма учасниками. Інші члени групи також можуть висловлюватися.

Вислухавши різні точки зору, запитайте, чи не змінив хтось із учасників своєї думки, чи не бажає перейти до іншого плакату. Якщо такі студенти є, варто попросити їх обґрунтувати причини свого переходу.

Попросіть студентів назвати найпереконливіші аргументи своєї та протилежної сторони.

«Коло ідей». Цей метод ефективний при вирішенні гострих суперечливих питань і корисний для створення переліку ідей. Метою методу є залучення всіх студентів до обговорення поставленого питання. Він дозволяє уникнути ситуації, коли перша група подає вичерпну інформацію з проблеми.

Етапи роботи:

– викладач висуває дискусійне питання та пропонує обговорити його в кожній групі, створюючи перелік ідей, які виникли під час обговорення (наприклад: «What are the advantages and disadvantages of homeschooling?» Укладаються два переліки під Знаками «+» та «-»);

– після того, як час на обговорення минув, кожна група представляє лише по одному аспекту того, про що вони дискутували;

– групи висловлюються по черзі, доки не буде вичерпано всі відповіді;

– під час обговорення теми, на дошці складається перелік зазначених ідей.

Використання ігротехнологій для розвитку навичок говоріння дозволяє:

– створити сприятливий клімат для комунікації, у легкій невимушеній формі зняти комунікативні бар'єри у спілкуванні студентів;

– перетворити репродуктивне навчання на цікавий життєвий процес активного спілкування, залучати всіх студентів до навчальної діяльності;

– підвищити якість навчання, сприяти міцному формуванню навичок говоріння студентів;

– стимулювати когнітивні процеси, заохочувати студентів до висловлення власної думки, вираження своїх почуттів і використання власного досвіду;

– підвищити мотивацію вивчати іноземну мову.

Література

1. Гаврілова С. В. Використання інтерактивних технологій для розвитку навичок говоріння. Англійська мова та література. 2018. № 19-21. С. 19–29.
2. Тарнопольський О. Б., Кабанова М. Р. Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 256 с.

3. Холмакова Ю. Використання ігротехнологій на заняттях з практичної граматики англійської мови. Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наук. праць. Словянськ, 2012. Спецвип. 11. Ч. 2. С. 233–237.

Тамара Марчій-Дмитраш

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ЗВО

Зміни в освіті зумовлюють підвищення вимог до якості підготовки майбутніх учителів, їхньої компетентності, зокрема це стосується вчителів іноземної мови в початковій школі. Робиться акцент на оновленні початкової освіти, виході на новий рівень інтеграції науки і педагогіки, що в свою чергу вимагає набуття відповідних професійних умінь і навичок у студентів ще під час підготовки у ЗВО, а отже, сприятиме формуванню їх особистості, вихованню культурності й духовності.

Проблеми формування особистості вчителя іноземної мови в початковій школі висвітлено у наукових дослідженнях О. Бігич, О. Бондаренко (сучасні тенденції професійної підготовки вчителів іноземної мови для початкової школи), С. Будак (готовність до професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя іноземної мови у початковій школі), І. Гриненко (формування творчого мислення майбутнього вчителя іноземної мови), Т. Зубенко (шляхи удосконалення підготовки вчителів іноземної мови початкових класів, використання традиційних, нетрадиційних, активних методів навчання для розкриття творчого потенціалу студентів), С. Івашнєвої (підготовка та підвищення кваліфікації вчителів іноземної мови початкової школи), С. Роман (методичні аспекти навчання англійської мови у початковій школі), Н. Соловйової (методична творчість на практичних заняттях з методики викладання іноземної мови), Т. Шкваріної (підготовка майбутніх учителів до раннього навчання іноземної мови) та інших.

Тенденція до зміни організації навчального процесу та його змісту у початковій школі передбачає формування і удосконалення професійного рівня майбутнього педагога, здатного до творчої ініціативи щодо пошуку і використання нетрадиційних, цікавих, нових форм і методів роботи, технічних засобів навчання, що пов'язано зі збільшенням знань, які необхідні молодшим школярам. Адже саме від якості підготовки вчителя, рівня оволодіння ним психологічними, педагогічними та методичними знаннями, його культури залежить зацікавленість дітей у вивченні іноземної мови. Тому метою статті є теоретично обґрунтувати особливості формування особистості майбутнього вчителя іноземної мови в початковій школі.

Різноманітність педагогічних ситуацій, необхідність урахування вікових особливостей дітей (переважання ігрових інтересів, довільна поведінка, наочно-образне мислення тощо), важливість інтеграції різних видів діяльності, необхідність використання ігрових методів у навчанні іноземної мови молодших школярів вимагає творчих підходів до аналізу та вирішення поставлених завдань, тобто таких, що породжують щось нове, раніше невідоме на основі осмислення набутого досвіду та формування нових комбінацій знань, вмій, продуктів [2, с. 55]. Тому одним із головних завдань вищої школи в наш час, на нашу думку, є створення виховного і навчального середовища, яке б сприяло розвитку креативного мислення майбутніх педагогів, формуванню особистості як професіонала.

Творче мислення, творча позиція, рівень культури та формування індивідуального стилю діяльності, на наше переконання, мають вагомое значення для вчителя іноземної мови, особливо у початковій школі. Специфіка роботи з молодшими школярами потребує специфічного, креативного підходу до навчання для зацікавлення у вивченні іноземної мови, підтримки інтересу та для досягнення високих результатів. Цього може добитися лише педагог, який вміє творчо і, головне, цікаво подати навчальний матеріал.

Слід зауважити, що розвиток індивідуального творчого стилю діяльності майбутнього вчителя іноземної мови залежатиме, в першу чергу, від особистості студента, його індивідуальних особливостей, рівня культури і професійної підготовки, творчих пошуків в обраній сфері знань.

На основі аналізу психолого-педагогічних джерел і практики основними особливостями формування особистості майбутнього вчителя іноземної мови у початковій школі виокремлено такі:

– формування особистості майбутнього вчителя іноземної мови повинно бути спрямовано на виконання ним у взаємодії з учнями навчальної, розвивальної, виховної, наукової, організаторської функцій;

– професійне становлення особистості базується на принципі рефлексивно-творчої організації навчання, відповідності індивідуальних якостей особистості особливостям педагогічної діяльності [1].

Таким чином, зацікавленість молодшого школяра у вивченні іноземної мови значною мірою залежить саме від особистості вчителя, його педагогічної і методичної майстерності, артистизму, творчості, врахування ним психологічних та вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку, їхніх потреб та інтересів.

На нашу думку, потребують подальшого дослідження шляхи удосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів іноземної мови, а також розвиток їх творчості.

Література

1. Підласий І., Трипольська С. Формування професійного потенціалу як мета підготовки вчителя. *Рідна школа*. 1998. № 1. С. 3–8.
2. Сидоренко Т. Творчість у діяльності вчителя. *Рідна школа*. 2001. № 5. С. 55–57.

Наталія Матвеева

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ НАВЧАННЯ У ЗВО

Виховання молоді, підготовка її до подальшого життя в умовах швидкоплинності часу та інформаційної насиченості виступає як одна з найважливіших проблем. Окрім того, на особливу увагу заслуговує формування у молоді життєво необхідних компетенцій, підвищення її професійного рівня задля реалізації власних задумів, інтересів та переконань. На цьому, зокрема, наголошують основні документи про освіту, як-от: Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Концепція Нової Української Школи, Концепція розвитку інклюзивної освіти, Державний стандарт загальної середньої освіти та інші. Так, на сьогодні усталила думка про те, що людина ХХІ століття – особистість всебічно розвинена, здатна до самореалізації, відкрита усьому новому, готова до змін, творча та креативна й, передовсім, високоморальна та глибоко духовна. А тому сучасна освіта покликана забезпечити усі сфери виробництва такими фахівцями, які будуть прагнути творити, примножувати багатство рідного краю та держави власними надбаннями, творчими здобутками, професійною діяльністю.

Як показує аналіз актуалізованих джерел з означеної проблеми, дана тема неодноразово порушувалась низкою науковців, а саме: Д. Дзвінчук, В. Костівим, В. Козаковим, Н. Кузьмінським, В. Руссолом, М. Стельмаховичем, О. Савченко та іншими.

Мета статті – виокремити особливості підвищення загального, культурного та професійного рівня майбутніх учителів у процесі навчання у ЗВО.

Багата творча спадщина відомих педагогів та психологів, учителів-практиків дозволяє стверджувати, що сьогодні школи потребують нового учителя, якому властиві передовсім позитивні риси та якості, необхідні професійні уміння та навички, особисті здібності, високі моральні норми та відповідний загальнокультурний рівень. Відомий психолог Л. Виготський стверджував, що «...життя розкривається як система творчості, постійної напруги і подолання, постійного комбінування і створення нових форм поведінки. Таким чином, кожна думка, кожний рух і переживання є прагненням до створення нової дійсності, приводом вперед до чогось нового...» [1, с. 16]. За такого підходу розуміємо, що професійна підготовка майбутніх фахівців має відбуватися з урахуванням культурних надбань людства, а тому основним її завданням виступає формування Людини Нового Тисячоліття. Сучасний учитель має прагнути систематично займатися

самоосвітою та самовихованням задля підвищення власного загального та професійного рівня, відповідності запитам замовників освітніх послуг та суспільних вимог. На особливу увагу у контексті означеного виступає підвищення рівня готовності студентів до якісного навчання та підвищення їх бажання бути освіченими, висококваліфікованими та конкурентноспроможними фахівцями; креативними, унікальними, цікавими та творчими людьми.

Задля досягнення поставленої мети у освітньому середовищі ЗВО слід створити умови, за яких можливим є забезпечення єдності навчання, виховання і практичних дій молодих людей, створення цілісної системи творчої діяльності майбутніх фахівців. З іншого боку, вища школа повинна коригувати вплив зовнішнього середовища з тим, щоб кожна молода людина могла правильно обирати цінності та орієнтири власного життя, слідувати творчим світовим надбанням, керуватися у власному виборі загальнолюдськими та суспільними цінностями. Проте палітра можливостей творчого розвитку і саморозвитку особистості майбутнього фахівця виходить далеко за межі навчання у стінах навчального закладу. Саме тому у процесі здійснення професійної підготовки слід залучати студентів до різних видів діяльності (суспільно-корисної, науково-дослідної, пошукової, трудової), творчості, що своєю чергою слугуватиме усвідомленню усіх аспектів обраної професії, усвідомленого прояву активного ставлення до самовдосконалення, самоосвіти та самореалізації.

Цікавим, на наш погляд, є бачення науковців В. Козакова та Д. Дзвінчука щодо функцій та цілей освіти. Так, дослідники виокремлюють усі освітні цілі та визначають своєрідну ступеневу ієрархічну систему, яка є відображенням причин її необхідності; ідеалу як найвищої мети, якої прагне досягнути особистість; орієнтовних цілей молодої людини; загальної мети; конкретної мети, операціоналізованої цілі (опис результатів з наведенням норм, параметрів; вищий щабель) [2, с. 28]. Відповідно навчальна робота майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки передбачає урахування індивідуальних та вікових особливостей молодих людей (студентів), рівня їх інтелекту, професійної мотивації у навчанні, спрямованості на той чи інший предмет, сферу самореалізації та самовизначення. З іншого боку, у процесі навчання у ЗВО молода людина повинна опанувати усіма необхідними професійними уміньми та навичками, життєво необхідними компетентностями, які загалом дозволять їй обрати власні цінності та розставити пріоритети як у професійній діяльності, так і у взаємодії з іншими людьми, спілкуванні, співпраці тощо. Мета навчання і виховання молоді на сучасному етапі – соціальне і професійне її самовизначення шляхом створення умов для самопізнання, самооцінки, самопрограмування та самоорганізації в творчій, цікавій для особистості діяльності. Звідси, основними завданнями освітнього процесу виступають навчання сучасним технологіям самопізнання, самоосвіти, саморозвитку і самовдосконалення; формування мотивації до самореалізації в активній діяльності в інтересах

особистості, суспільства, держави. Загалом навчання та виховання молодих людей має базуватись на принципах довіри, поваги, любові, гармонії та свободи вибору. З іншого боку, стрижнева мета як особистісного розвитку, так і професійної освіти – формування умінь і навичок орієнтування у основних цінностях суспільної системи, де повинна самовизначитись особистість. Саме ці уміння та навички молодій людині належить «пронести» крізь усе життя, здійснюючи неперервну самоосвіту та самовиховання. Варто звернутись до твердження В. Франкла про те, що «...основне завдання освіти – не передача традицій і знань, а формування здібностей знаходити унікальні смисли...» [3].

Підвищення пізнавальної активності майбутніх фахівців слід здійснювати з урахуванням основних мотивів кожного студента щодо підвищення власного загального, культурного та професійного рівнів. У контексті означеного слід розмежувати окремі із них, що є найбільш актуальними серед молодих людей:

- професійно-ціннісні (вступають в дію на етапі вибору професії і оволодіння професійною освітою), що відображають прагнення отримати професійну підготовку задля подальшої участі у продуктивній сфері життєдіяльності;

- соціальні – прагнення шляхом навчання утвердити свій соціальний статус;

- пізнавальні – проявляються у пробудженні пізнавальних інтересів і реалізуються шляхом отримання задоволення від навчання, професійної підготовки та його результатів (визначаємо як одні з основних, позаяк пізнавальна діяльність особистості є провідною у житті);

- спонукальні – пов'язані з впливом на свідомість молодої людини вимог батьків та старших членів родини, авторитету педагогів, колег;

- меркантильні, що мають своїм підґрунтям матеріальну вигоду діють лише залежно від індивідуально-психологічних особливостей конкретної особи.

Ці та інші мотиви стимулюють особистість до активної пізнавальної діяльності та є керівними регуляторами її поведінки у процесі життєдіяльності, професійної підготовки, самореалізації. Відтак цінним у процесі підвищення пізнавального інтересу майбутнього фахівця є слідування кращим взірцям, намагання відтворити побачене, створення власного образу та іміджу. Важливим у даному напрямку є акцентування уваги на самій особистості, здійснення принципу «людиноцентризму», визнання самобутності та неповторності кожної особистості молодої людини, її унікальності. Це своєю чергою дозволяє вибудувати своєрідну схему навчання та професійної підготовки студентів у стінах вишу, створити необхідні умови задля їх особистісного та професійного розвитку.

Отже, підготовка молодої людини до подальшого свідомого життя та здійснення професійної діяльності є одним із основних завдань освіти на сучасному етапі. Вона передбачає не лише формування кваліфікованого

фахівця, а й підготовку та виховання нової людини – творчої та здібної особистості, цікавої та неординарної, яка б відповідала запитам та вимогам часу, суспільства.

Література

1. Єрмаков І. Г. Виховання життєтворчості: моделі виховних систем. Харків : Вид. група «Основа», 2006. 224 с.
2. Козаков В. А., Дзвінчук Д. І. Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах: монографія. Київ : ЗАТ «НІЧЛАВА», 2003. 140 с.
3. Философский словарь / под. ред. И. Фролова. 5-е изд. Москва : Политиздат, 1987. 489 с.
4. Щербак О. І. Неперервна професійно-педагогічна освіта: стан та перспективи. *Педагогічні і психологічні науки в Україні*. Т. 5: Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Київ, 2007. 119 с.

Вальдемар Ліб

кандидат технічних наук, доцент кафедри загальної дидактики та освітніх систем Жешувського університету (Жешув, Польща)

Богдан Мисак

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)

ЦІЛІСНА СИСТЕМА ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ

Російська Федерація проводить у своїх військових з'єднаннях і частинах (Донецьк, Луганськ) бойову підготовку, спрямовану на підвищення готовності до негайного застосування.

Тому серед виховних напрямків у навчальних закладах України сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як основоположні, що відповідають викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і майбутніх захисників України.

«Складовою частиною патріотичного виховання, а в часи воєнної загрози – пріоритетною, є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Вітчизни» [1, с. 5].

Поступовий перехід від змішаної системи комплектування Збройних сил України до професійної (контрактної) армії є одним із важливих напрямків реформування війська на сьогоднішньому етапі.

Актуальність теми зумовлена потребою побудови цілісної системи навчання та військово-патріотичного виховання, яка б орієнтувалася на принципи й методи з урахуванням нових політичних, економічних реалій, що безпосередньо б реалізувалося в практичні дії.

Дослідження цієї проблеми здійснювалося відповідно до плану науково-дослідних робіт НДЦ «Педагогіка і психологія вищої школи» Інституту вищої освіти АПН України і Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника під керівництвом директора вищезгаданого Центру професора В. Костіва.

Завдання статті:

– розкрити концептуальну модель готовності учнівської молоді-майбутніх захисників до захисту Вітчизни;

– показати роль суспільних інституцій у формуванні військово-патріотичної готовності учнівської молоді до захисту Вітчизни.

Методологічною основою дослідження є: системно-структурний підхід до вивчення суспільних процесів та явищ, концепція особистісного розвитку (В. Костів, С. Максименко, В. Станкевич, Д. Узнадзе та ін.); психолого-педагогічні механізми народно-педагогічного впливу (Ю. Руденко, Р. Скульський, М. Стельмахович, В. Струманський, Б. Ступарик, Є. Сявавко, А. Цьось); теоретичні розробки проблеми військово-патріотичного виховання та формування готовності молоді до військової служби (В. Івашковський, М. Зубалій, О. Кириченко, Я. Конотопенко, Г. П'янковський, М. Томчук, В. Шевченко, Р. Щасний, В. Ягупов та ін.).

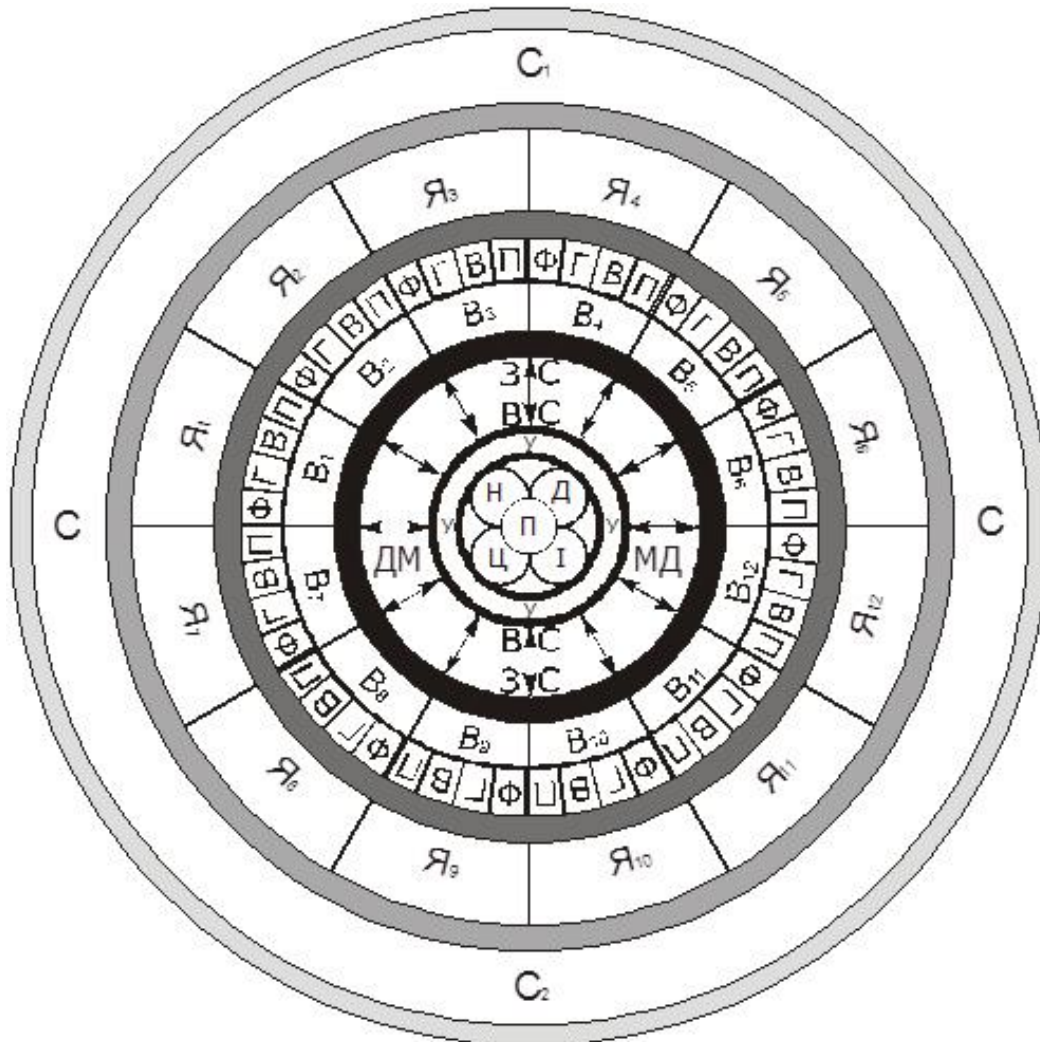
Значна частина молоді, що готується до захисту України, проявляє недостатню фізичну, громадянсько-патріотичну, соціально-психологічну і військово-професійну готовність.

Більшість дослідників зазначають, що у розвитку загальної готовності учнівської молоді до захисту Вітчизни пріоритетною проблемою постає формування її військово-патріотичної культури. Шляхи вирішення цієї проблеми вбачаємо у навчанні та вихованні учнівської молоді на національних засадах системного підходу, на формуванні культури особистості.

Згідно з тлумаченням С. Гончаренка, «культура – це сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства» [2, с. 182].

Виходячи з розуміння інтегральної властивості особистості як цілісної системи й базуючись на загальнометодологічних принципах системного підходу, виділених стосовно психології особистості у науковій праці В. Костіва (2002), виводимо три підсистеми цілісної системи військово-патріотичної культури особистості, які взаємодіють між собою в певній взаємозалежності, накладаючись складовими частинами сусідніх підсистем, що межують між собою [3, с. 12]. (див. рис. 1):): *перша підсистема* – підсистема внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції військово-патріотичної поведінки особи, що відображає мікросвіт особи, результатом функціонування якої виступають соціальні якості – військово-патріотичні (тілесно-фізичні, громадянсько-патріотичні, психологічно-вольові, військово-професійні) дії-відношення; *друга підсистема* – військово-патріотичні відносини особи до ... як можливість функціонування у вигляді регулятивної системи, що виявляється через актуальну військово-патріотичну діяльність і

можливість розвитку військово-патріотичних якостей; *третья підсистема* відображає специфіку макросистеми, включає військово-патріотичні якості і військово-патріотичну спрямованість особистості як дві лінії якісної характеристики військово-патріотичної культури.

Інтегративними складовими першої підсистеми всіх чотирьох зазначених на рисунку інтегральних властивостей, які входять до загальної військово-патріотичної культури особистості, є усвідомлення нею основних елементарних суспільних норм і правил відповідної поведінки, рівень домагань і самооцінка особи, поєднані зі співзалежністю з реальними умовами її життєдіяльності у задоволенні основних потреб, сформованість відповідних цінностей, ідеалів, закріплених установок, повнота прояву функцій мотиваційної сфери. Як показано на рис. 1, до складу інтегративних якостей військово-патріотичної культури входять відносини та якості фізичної (Ф), громадянської (Г), вольової (В) та військово-професійної (П) культур.

На рис. 2 для прикладу зображено генезис вчинкової діяльності у сфері однієї зі складових військово-патріотичної культури – фізичної культури особистості, де показано взаємозв'язок структурних елементів на рівні першої підсистеми цієї моделі в процесі потрапляння особи у проблемну

дихотомічну ситуацію вибору та здійснення вчинкової дії-відношення з позиції сили чи квалості. Реалізацію цієї моделі вбачаємо в усвідомленні психологічних механізмів вчинкової діяльності у цілісній системі загальної культури учнівської молоді, тобто врахування функціонально-динамічних аспектів здійснення окремого циклу дії-відношення особистості, встановлення взаємозалежності таких елементів у їхній функціональній єдності.

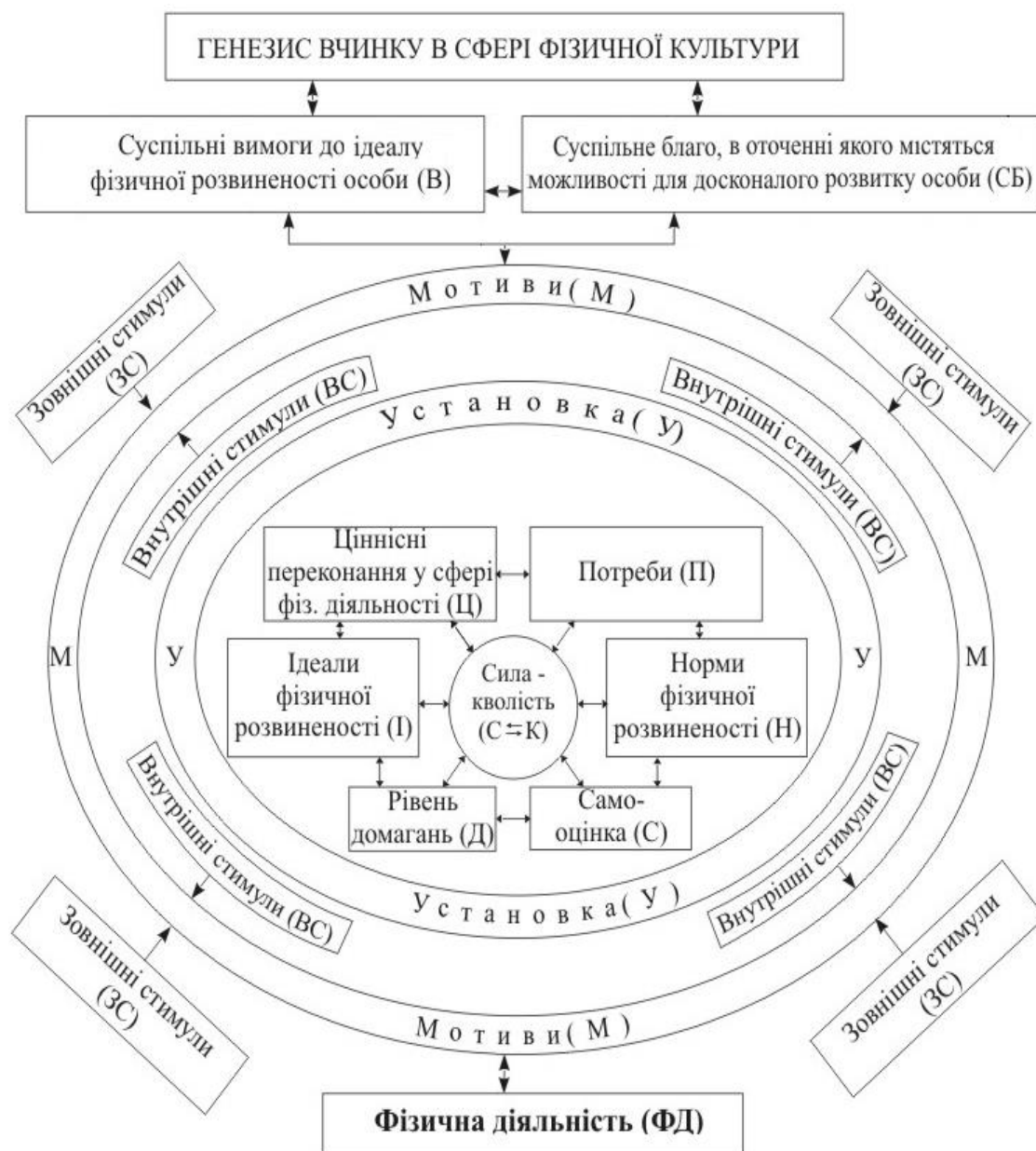

Рис. 2. Схема процесу фізичної діяльності на рівні підсистеми ціннісно-нормативної регуляції фізичної культури особистості.

ГВзФК – динаміка процесу формування фізичної культури на рівні підсистеми ціннісно-нормативної регуляції вчинкової фізичної діяльності учнівської молоді – генезис вчинкової діяльності особи з фізичної культури); В – суспільні вимоги до фізичної діяльності; Н – норми фізичної

розвиненості; Ц – цінності фізичної діяльності; І – ідеали фізичного розвитку; П – потреби фізичного розвитку; М – мотиви діяльності в сфері фізичної культури; У – установки в фізичній діяльності; С – стимули; ФД – діяльність у сфері фізичної культури.

Реалізація військово-патріотичного вчинку в процесі конкретної ситуації зумовлюється суспільними вимогами до зразка, ідеалу фізичної (іншої) розвиненості особи, усвідомлюючи які, учнівська молодь зіставляє їх з реальними умовами життєдіяльності, з потребами – спонукальною рушійною силою актуалізації самооцінки й рівня домагань особистості, певних установок, у результаті чого під впливом внутрішніх і зовнішніх стимулів включається мотиваційна сфера й завершується процес виконання конкретної (фізичної, вольової, громадянської) чи загалом – військово-патріотичної дії-відношення.

Педагогам слід усвідомити, що необхідно створювати вдома, в школі належні умови для формування механізму ціннісно-нормативної регуляції військово-патріотичної поведінки особистості через безпосереднє включення школярів у відповідні види відносин, які проявляються в процесі їхньої життєдіяльності та спілкування.

Велику роль потрібно приділяти втіленню в навчально-виховному процесі героїзму українських воїнів, добровольців, які захищають Україну від російської агресії, прививати національні бойові традиції, звичаї і розглядати їх під кутом надбань народної і наукової педагогіки, що сприятиме формуванню інтегративних якостей громадянської культури учнівської молоді.

Через прорахунки у навчанні та вихованні на сьогоднішній день є випадки ухилення від військової служби. Можна назвати багато причин, і одна із них – це низька ефективність роботи державних і громадських структур, які зобов'язані займатися допризовною підготовкою юнаків. Тому й в Указі Президента України «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» червоною лінією підкреслюється забезпечення взаємодії державних органів з громадськістю [4, с. 3].

Варто також звернути увагу на масове залучення учнівської молоді до позашкільних спортивних заходів, до заходів державних та громадянських інституцій, що займаються підготовкою учнівської молоді до захисту Вітчизни.

Так, в пробудженні національної гордості відіграють Спілка офіцерів України, Українське козацтво, Товариство Сприяння Обороні України, дитячі та юнацькі організації «Пласт», «Сокіл», «Січ», «Луг», «СУМ», «Тризуб», «Джура» тощо, за допомогою яких найповнішою мірою реалізується поєднання у військово-патріотичному вихованні українських народних чеснот і заповідей християнської моралі з ідеями української нації та її державності (виховання в молоді зрілого, інтелігентного та патріотичного ставлення до своєї нації, активної громадської позиції, національної гідності й самосвідомості, любові до своєї Батьківщини – України, готовності захищати

свій рідний край; здатність до глибокого психологічного розуміння й інтерпретації життєвих подій і ситуацій).

Великий внесок у підготовці молоді до служби в армії належить Спілці офіцерів України, членом якої також був професор В. Костів. Спілка офіцерів України – це та організація, з якої розпочалися Збройні Сили незалежної України. У даний час організація перебуває в постійному пошуку форм впливу на процес розбудови національних Збройних Сил. Вона завжди займала тверду державотворчу позицію з питань військово-патріотичної роботи. Саме ця громадсько-політична організація внесла великий вклад у розробку концепції військово-патріотичного виховання, міжвідомчого плану роботи, положення про комітет з військово-патріотичного виховання молоді, а також у справі підготовки учнівської молоді до захисту Вітчизни на основі втілення в життя славних бойових традицій: змагання зі стрільби, з автомата, рукопашного бою, проведення «Козацьких забав» тощо.

Як показали результати дослідження, доцільно використовувати цілісне формування інтегративних якостей військово-патріотичної культури особистості, системного підходу у формуванні готовності учнівської молоді до захисту Вітчизни.

Література

1. Концепція національно-патріотичного виховання. *Основи захисту Вітчизни*. 2015. № 7. С. 5.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Костів В. Методологічні засади формування базової культури особистості. *Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки*. Івано-Франківськ : Плай, 2002. Випуск III. С. 3–18.
4. Указ Президента України «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» № 334/2015. *Основи захисту Вітчизни*. 2015. № 7. С. 3.

Романа Михайлишин

методист Педагогічного коледжу, асистент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ КУЛЬТУРИ МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ

Культура спілкування є фундаментальною складовою сучасної культури міжособистісних стосунків, актуальною в усіх сферах людської діяльності. Володіння культурою спілкування допомагає людині досягти певної кар'єри в діловій, професійній сферах; злагодити особисте життя, стосунки у родині тощо; дає змогу уникнути конфліктів, пригніченого стану, вдосконалювати своє мистецтво комунікативної поведінки; правильно

висловлювати власні думки, відстоювати свою позицію, що сприяє суспільному успіху, максимальній реалізації особистості.

Культура міжособистісного спілкування обумовлена різновидами і структурою спілкування: соціальної форми взаємодії між людьми, опосередкованої – обміном думками, почуттями, ідеями, переживаннями.

Психологічний чинник у спілкуванні зумовлений опосередкованістю його індивідами, які сповідують різні цінності, погляди та ідеї, наділені певними темпераментами і характерами. Мистецтво спілкування вимагає вміння уникнути конфлікту шляхом пошуку моральних принципів, які нівелюють психологічну несумісність, допомагають учасникам комунікативного процесу зберегти почуття власної гідності.

Сьогодні визріла потреба у ґрунтовному вивченні психолого-педагогічних засад культури міжособистісних взаємин молоді, виховання в них рис, які б сприяли становленню відносин, схвалених у сучасному світі.

Модернізація освітньої галузі має на меті створення умов для особистісного розвитку та самореалізації кожного громадянина України. Це завдання визнано у нормативно-правових документах України.

Стосунки між людьми завжди є динамічним процесом комунікації, опосередкованими їхніми характерами, настроями, почуттями, схильностями тощо. Кожен комунікативний акт реалізується через взаємодію конкретних особистостей, тому культура спілкування характеризується і психологічною складовою. До психологічних складових комунікативного процесу, які визначають рівень культури спілкування, належать характер людини – сукупність відносно стійких індивідуальних особливостей особистості, які відображають її ставлення до себе та інших, втілюються в типових способах спілкування, поведінки; психологічні механізми сприйняття (побудова цілісного образу людини на основі оцінки її зовнішнього вигляду, поведінки та інших чинників).

Тема виховання культури міжособистісного спілкування вивчалася на різних рівнях вітчизняними та зарубіжними психологами і педагогами.

Проблема спілкування пов'язана з працями А. Леонтєва, який вважав, що спілкування – певний бік діяльності, бо воно існує у кожній діяльності в якості її елементу. В. Соковкин аналізує людське спілкування як взаєморозуміння, як комунікацію, як діяльність, як відносини і взаємовплив. Б. Ананьєв підкреслював, що головною характеристикою спілкування, як діяльності є те, що через неї людина будує свої взаємовідносини з іншими людьми.

Феномен культури спілкування знаходиться і сьогодні у центрі численних наукових досліджень.

Культура міжособистісного спілкування – це багатопланове явище, яке має два рівні. До першого належать високорозвинуті пізнавальні процеси, насамперед, мислення. До другого – сукупність мовних та позамовних знань, Особливо в юнацькому віці спілкування стає головним джерелом пізнання навколишнього світу.

Будь-який вимір культури спілкування передбачає стосунки в системі «особистість-особистість». Тому важливою умовою реалізації комунікативної культури є персоналізація стосунків, яка ґрунтується на ставленні до іншої людини як особистості, передбачає взаємну повагу, толерантність.

З точки зору психології, спілкування – складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, які породжуються потребами в спільній діяльності і включає обмін інформацією, виробітку єдиної стратегії взаємодії. У загальному вигляді спілкування виступає як форма життєдіяльності. Соціальний сенс спілкування визначається тим, що в його процесі суб'єктивний світ одної людини розкривається для іншої.

Культура міжособистісного спілкування є процесом взаємодії людей, в якому особи, які в ньому беруть участь, своїм зовнішнім виглядом і поведінкою впливають на бажання, наміри, думки, стан і почуття одне одного.

Культура міжособистісних відносин виявляється як на рівні компетентності у відносинах, так і на рівні культури взаємовідносин, культури спілкування.

Велике значення для продуктивного міжособистісного спілкування мають такі етичні цінності, як чесність, відвертість, безкорисливість, довіра, милосердя, подяка, турбота, вірність слову.

Етика спілкування допускає прояв почуття провини, сорому, каяття, співпереживання. У психології здатність до співпереживання (емпатія) розглядається як одна з важливих умов спілкування, в якому проходить розвиток гуманістичних цінностей особистості. Гуманістичне спілкування орієнтоване на такі цінності, як свобода, справедливість, рівність, любов. Цінувати у педагогічному спілкуванні необхідно не лише власну свободу, а й свободу іншого. Рівність у спілкуванні – це, передусім, рівність людської гідності суб'єктів спілкування, визнання рівного права і обов'язків реалізувати себе у спілкуванні як особистість, збагачувати себе й іншого у спілкуванні.

Важливим аспектом міжособистісного спілкування є толерантність як принцип культури педагогічного спілкування, основа взаємного довір'я і розуміння. Вона допомагає попереджувати конфлікти та долати наслідки. Толерантність сприяє прояву доброзичливості, допомагає налагодженню «психологічного клімату» в педагогічних колективах, взаєминах педагогів з учнями і їх батьками.

Толерантність у педагогічному спілкуванні є важливою умовою взаємного обміну духовним потенціалом суб'єктів спілкування та сприяє становленню та реалізації їх як індивідуальності.

У культурі міжособистісного спілкування особливе місце відводиться комунікативному етикету, зокрема ввічливості – чемності, дотримання правил пристойності у вчинках і в мовленні, вплив вихованості. Це основа етикетної поведінки, невід'ємна ознака нормальних відносин між людьми, зокрема в спілкуванні.

До етичних норм дослідники відносять відповідальність у педагогічному спілкуванні – це здійснюваний в індивідуальних формах контроль за ходом спілкування в рамках етичних норм і правил.

Можемо зробити висновок, що спілкування є однією з найфундаментальніших, найвищих особистих і соціальних потреб людини.

Культура міжособистісного спілкування є частиною міжособистісних відносин; за своїм змістом і способами реалізації представлена морально-духовними цінностями, які є основою гуманістичного контексту спілкування людей. Культурна людина будує спілкування, в основі якого присутня узгоджена єдність зовнішньої та внутрішньої культури.

Посилена увага до питань міжособистісного спілкування людей і до культури поведінки об'єктивно зумовлена впливом їх на стиль спілкування між людьми, на моральний клімат у колективах, а через них – на моральну атмосферу суспільства. Від професійної майстерності педагога залежить успішність реалізації моделі формування гуманістичних цінностей майбутніх вчителів. Саме від моральних якостей педагога у значній мірі залежить моральний потенціал суспільства. Ефективність педагогічної діяльності значною мірою визначається сформованістю гуманістичних ціннісних орієнтацій педагога, особистісних цінностей.

Культурологічна модель освіти, яка є перспективою в контексті сьогоденних реалій, має бути спрямована на формування мовної особистості педагога. Культура міжособистісного спілкування – вагомий чинник становлення особистості педагога, виражений у різних способах педагогічного спілкування.

Продуктивна мовленнєва комунікація педагога передбачає розвиток у нього низки спеціальних здібностей:

- 1) соціально-перцептивних;
- 2) здібності до ідентифікації;
- 3) саморегуляції, вольового впливу, навіювання, керування своїм психічним станом у спілкуванні.

Література

1. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 256 с.
2. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюка. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
3. Сайтарли І. А. Культура міжособистісних стосунків: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2007. 240 с.
4. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування: навчальний посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2004. 304 с.

Роман Пахолок

кандидат педагогічних наук, директор Чортківського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Олександра Барвінського (м. Чортків, Україна)

АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЧОЛОВІЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ХІХ-ХХ СТ. ДЛЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Сьогодні в українській освітній галузі проводиться низка реформ, спрямованих на гуманізацію навчального процесу, наближення освітнього середовища до потреб кожного учня тощо. Багато з ідей, які пропагуються сьогодні, мають своє коріння в історичному досвіді розбудови системи освіти на західноукраїнських землях. Сьогодні особливого значення набуває вивчення й осмислення організації та діяльності чоловічих навчально-виховних закладів Східної Галичини, що з 1772 р. входила до складу Австрії; приєднаної до неї у 1774 р. Північної Буковини та Закарпаття, що з ХІ ст. входило до складу Угорського королівства, а з 1919 р. – до складу Чехо-Словаччини. Їхній досвід є джерелом сучасних шкільних реформ, адже без урахування багатовікової історії, традицій, звичаїв національної школи важко визначити основні принципи й пріоритети сучасної освітянської політики. Робота вчителів у тогочасних чоловічих навчальних закладах реалізувалася в таких основних напрямках: навчально-виховна робота в школі; праця в різних учнівських гуртках; громадсько-суспільна діяльність поза школою.

Акумуляція історичного досвіду в ділянці розвитку чоловічої освіти має як суто наукове, так і прикладне значення, адже сучасна педагогіка опирається на багату спадщину, кращі дидактично-виховні традиції. Сьогодні українські вчителі послуговуються національними педагогічними надбаннями в процесі побудови нових типів шкіл (гімназій, ліцеїв, коледжів, шкіл різних профілів і напрямів, національних меншин, приватних навчальних закладів та ін.). Історико-педагогічний досвід доцільно використовувати у розбудові системи освіти, що сприятиме впровадженню в життя демократичних норм і цінностей особистості та суспільства.

Для реформування системи освіти України характерний пошук оптимальної відповідності між сформованими традиціями й новими тенденціями, пов'язаними зі вступом у європейський освітній простір. Україна представляє собою систему регіонів, кожний з яких має свої особливості, обумовлені відмінністю географічного середовища, історичного та національного розвитку. Кінець ХVІІІ – початок ХХ ст. – час національно-культурного відродження на західноукраїнських землях, тому важливим є дослідження діяльності системи чоловічої освіти, що виступала складовою цього процесу і в досліджуваній період досягла у своєму розвитку високого європейського рівня. У чоловічих навчальних закладах виховувалися цілі покоління української, польської, німецької, румунської, єврейської інтелектуальної еліти, формувалися наукові основи навчання й виховання

молоді на власних національних традиціях з урахуванням кращих європейських дидактико-виховних напрацювань. Пізнання історії освіти свого регіону сприятиме пізнанню педагогічної спадщини всього народу й держави. Вивчення внеску кожної з регіональних культур у загальнодержавну скарбницю є важливим для європейської інтеграції України.

Зараз спостерігаємо поширення окремими особами ідей нетерпимості, шовінізму, що негативно впливає на згуртованість українців, розбудови міцної держави. Ці тенденції не є новими. З початком ХХ ст. окремі політики також поширювали шовіністичні ідеї, закликали до самоізоляції українців, протиставляючи їм одноплемінників з інших регіонів. Шкідливий вплив таких ідей поширювався і в молодіжному середовищі, представники котрого почали повторювати сепаратистські тези старшого покоління. Прогресивні педагоги гостро виступали проти роз'єднання молоді за регіональним критерієм, вважаючи це прямою загрозою існування української нації [1, с. 5]. Так, М. Кордуба на сторінках «Діла» критикував міжконфесійні конфлікти у молодіжному середовищі, безвідповідальність, пасивність тощо [2, с. 2].

Таким чином, для сучасного освітнього простору цінними є напрацювання вчительського збору західноукраїнських чоловічих навчальних закладів, у яких панувала повна гармонія і родинна атмосфера.

Література

1. Кордуба М. Камо грядеши. *Каменярі*. 1909. Ч. 6. С. 4-6.
2. Омїкрон [Кордуба М.]. Листи з Буковини. *Діло*. 1904. Ч. 28. С. 2.

Роман Петришин

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

В питанні реалізації ефективної соціально-молодіжної політики вагома роль відводиться з'ясуванню суті і змісту процесів життєвого самовизначення молодої людини. Ці процеси поділяються на: соціальне самовизначення, політичне самовизначення, професійне самовизначення, економічне самовизначення. Для політичного самовизначення характерне відчуження молоді від участі в управлінні державою властиві дві взаємопов'язані тенденції: а) наростання пасивності і недовіри молоді до офіційних органів управління, де дуже мало їх ровесників; б) підвищення інтересу до суто молодіжних угруповань та об'єднань, в яких немає бюрократично заформалізованих форм роботи.

Оскільки основними функціями соціально-молодіжної політики в Україні має бути: створення гарантованих соціально-економічних,

політичних та інших необхідних стартових умов для соціалізації молоді; координація зусиль усіх державних органів, партій, організацій, об'єднань, рухів, різноманітних соціальних інститутів суспільства щодо забезпечення умов для розвитку і самореалізації молоді; соціальний захист тих груп молоді, що неспроможні самотійно розв'язувати власні проблеми або хоча б полегшити власне життя [1, с. 10]. Тому ефективною умовою формування політичної культури особистості молоді є її включення в політичний процес, взаємодія з політичною дійсністю. В політичному процесі бере участь цілий ряд інститутів. З політичною системою взаємодіють різні сфери громадського життя, всі вони в тій чи іншій мірі беруть участь у формуванні політичної культури, визначають основні напрямки даного процесу [2, с. 115].

Взаємозалежність політичної культури і ступеня цивілізаційного розвитку держави виникає з об'єктивного розподілу країн на багаті й бідні. Тому для більшості країн з перехідними суспільствами, до яких належить і Україна, стараються запозичувати і поширювати саме ті цінності, що у перспективі здатні пришвидшити рух країни до заможного життя. Політична культура найліпше встановлюється у тих державах, у яких є демократичні історичні традиції. Історична спадщина є діяльним чинником формування політичної культури, але направленість подібного впливу (прискорення/гальмування) залежить від національних звичаїв. Це встановлений стан, який формується впродовж десятиліть і навіть століть, а не є таким, що створюється за кілька років [2, с. 120]. На це звертає увагу Б. Цимбалістий, який підкреслює, що «політична культура – це продукт історичного розвитку та досвіду народу. У випадку України цей досвід був гірким... Для того, щоб зрозуміти політичну культуру українців, треба звернути увагу на джерела впливу, які протягом історичного шляху стимулювали чи спиняли розвиток української політичної культури» [6, с. 58].

Як зазначається у політологічному енциклопедичному словнику: «політична культура – частина загальної культури, яка формується і виявляється в процесі політичного життя; історично і соціально зумовлений продукт політичної життєдіяльності людей, їх політичної творчості, який відбиває процес опанування суспільством, націями, класами, іншими соціальними спільнотами та індивідами політичних відносин, а також розвиток їх власної сутності і діяльнісних здібностей як суб'єктів політичного життя» [4, с. 263].

Особливе призначення для молоді є становлення громадянської особистості, що виконує усвідомлення нею приналежності до української політичної нації, а не тільки уявлення себе жителем держави поза громадянськими обов'язками, правами та позицією. Потрібно бути захисником і творцем у державі, яка надає і захищає права людини на її життєтворчість [3, с. 267].

Отже, становлення громадянської особистості – важкий процес, на який позначаються об'єктивні і суб'єктивні фактори. До об'єктивних віднесемо:

формування особистості та ставлення її до власних прав і обов'язків; усвідомлення особистістю детермінованості загальнолюдських цінностей; опанування особистістю національної культури, мови, історії; системи цінностей, закладеної в них; формування національного характеру через родинне виховання, освіту.

Суб'єктивні чинники: усвідомлення особистістю розвитку своїх можливостей – здібностей, знань, умінь, навичок; вплив економічного, культурного та духовного стану суспільства тощо [2, с. 115-116].

Тому для формування політичної культури молоді найвпливовішим фактором впливу є громадянська освіта, яка залежить від рівня ціннісних уявлень молоді про структуру та принципи дії політичної системи, свої права та обов'язки в цій країні, вміння користуватися цими знаннями. До громадянської освіти відносять також патріотичне виховання. Посилаючись на дані досліджень українських вчених, автор констатує, що в українському суспільстві є об'єктивні умови для формування у молоді національної свідомості, демократичної політичної культури. Це підтверджується тим фактом, що постійно зростає серед молоді число прихильників ідеї України як самостійної держави. Збільшується також кількість молоді, яка приймає активну участь у житті громади, а не лише звинувачує у своїх проблемах державу, дорослих чи якісь інші інституції. Серед молоді зростає число тих, хто пишається своєю приналежністю до громадян України. Ще одним показником рівня громадянськості серед молоді можна вважати участь у виборчих кампаніях, референдумах, опитуваннях [1, с. 12].

Ще одним з аспектів формування політичної культури молоді є участь у створенні та діяльності молодіжних та студентських організацій, загалом участь в молодіжному русі. Зараз в Україні діє біля 40 молодіжних об'єднань, які або уже зареєстровані в Міністерстві юстиції України як всеукраїнські. Створено також більше 100 регіональних об'єднань. Хоча кількість молодіжних об'єднань збільшується, проте, членство в них, очевидно, не є великим. Сьогодні із 10,1 млн. молодих людей у віці від 16 до 29 років, що проживають в Україні, молодіжними громадськими структурами охоплено десь біля 600 тис. юнаків і дівчат. Найбільш численними нині є СМОУ (біля 400 тис. членів), Молодіжна морська ліга та молодіжна організація СОУ «Сокіл» – кожна об'єднує біля 40 тис. осіб, а інші всеукраїнські об'єднання мають по 2-3 тис. осіб.

Органи державної влади, які вирішують питання молоді, молодіжних організацій, активно почали формуватися ще в 90-их роках ХХ ст., і до них відносяться найперше Комісія у справах молоді Верховної Ради України, Міністерство України у справах молоді і спорту, Фонд соціальної адаптації молоді України, Український державний центр соціальних служб для молоді, Український науково-дослідний інститут проблем молоді, а на місцевому рівні – це обласні структури вищеназваних всеукраїнських органів, а також комітети, управління, департаменти у справах молоді і спорту, обласних,

міських та районних держадміністрацій, різноманітні державні молодіжні та дитячі фонди.

Для оптимізації форм та напрямів політичної активності молоді необхідно розробити і впровадити систему державної підтримки самоорганізації та правового захисту молодіжних організацій, стимулювати і підтримувати молодіжні проекти, програми, ініціативи, які сприяють розв'язанню актуальних проблем молоді [5, с. 13-14].

Таким чином, політичні події 2013-14-их років більш або менш пов'язані з індивідуальними особливостями молодих людей показали подальше руйнування стереотипів «радянської людини» у національній свідомості й психології, оформленням спільних уявлень про національну місію, національні інтереси, стратегію їх реалізації у процесі соціалізації, що є складовими формування національної ідеї та формуванням нової політичної культури молоді.

Рівень активності та компетентності молоді залежить від факторів як зовнішніх (ЗМІ, ідеологія, державний лад), так і внутрішніх (самоорганізація, виховання, особливості психології). У центрі уваги має бути формування політичної культури молоді. Саме вона визначає тип політичної поведінки майбутнього дорослого члена суспільства, його погляди, орієнтації та цінності. Не варто забувати, що молоде покоління, яке в даний час не виховується на «ідеї світлого майбутнього», немає тих духовних орієнтирів, тому відбувається зниження рівня культурних потреб і настає так звана «криза ідеалів». Тому українська молодь не може й не повинна лишатися за межами політики, оскільки рішення дорослого покоління впливають на майбутнє молодих людей. Молоді українці вирізняються також бажанням учитися, отримати професію та кваліфікацію, щоб упевнено почуватися в житті, самовдосконалюватися та реалізовуватися.

Література

1. Карнаух А. А. Становлення політичної культури молоді в умовах демократизації сучасного українського суспільства. автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03. Київ, 2006. 21 с.
2. Марковець В. М. Управлінські засади формування політичної культури особистості: дис. ... канд. наук з державного управління: 25.00.01. Київ, 2018. 219 с.
3. Пірен М. І. Етнополітика в Україні: соціо-психологічний аналіз : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2007. 408 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник / ред.-упоряд. В. П. Горбатенко. Київ : Генеза, 2004. 736 с.
5. Флис І. М. Політична активність студентської молоді та її вплив на соціально-політичний розвиток сучасної України. автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03. Київ, 2010. 2 с.
6. Цимбалістий Б. Політична культура українців. *Сучасність*. 1994. № 4. 89 с.

Надія Сабат

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Соціальний працівник – це фахівець з надання допомоги різним категоріям населення. Він володіє усім спектром базових soft skills, які легко застосовуються у різних сферах і не обмежені вузькою професійною спеціалізацією. Емоційна та цифрова грамотність, критичне та екологічне мислення – основні інструменти соціального працівника. Саме вони входять у перелік найбільш затребуваних навичок до 2030 року за версією Економічного форуму у Давосі (2017 р.).

Впровадження інформаційних і комп'ютерних технологій у соціальну сферу сприятимуть розвитку й оптимізації системи соціальної підтримки населення, переходу громадян на новий рівень якості життя, підвищенню рівня соціального забезпечення [3, с. 121]. Отже, процес інформатизації суспільства висуває вимоги до системи вищої освіти щодо підготовки фахівців соціальної сфери, готових ефективно працювати з інформацією та інформаційними технологіями.

На сьогодні є низка наукових досліджень, присвячених дидактичним та методичним проблемам використання інформаційних технологій в освіті (праці В. Андрущенко, О. Беспалько, І. Григи, І. Зверевої, А. Капської, Т. Семигіної, Є. Холостової та ін.).

Метою цієї розвідки є розкриття можливостей застосування інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників.

Для успішного навчання студенту необхідні вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, працювати з інформацією та інформаційними технологіями відповідно до потреб ринку праці [4, с. 128]. Тому у процесі навчання студентів спеціальності «Соціальна робота» у закладах вищої освіти викладаються нормативні навчальні дисципліни, вибіркові навчальні дисципліни і спецкурси, орієнтовані на використання інформаційних технологій у професійній діяльності. Вибіркові навчальні дисципліни запроваджено для більш повного задоволення освітніх та кваліфікаційних запитів студентів і потреб суспільства. Для професійної та фахової підготовки в освітній процес майбутніх соціальних працівників вводяться спецкурси.

Глобальні комп'ютерні мережі стають невід'ємною частиною сучасного життя і кількість користувачів мереж постійно зростає. Навички використання можливостей Інтернет дозволяють студентам відшукати навчальні матеріали, потрібні підручники, наукові доробки і книжки; поглибити знання з певних предметних галузей; дистанційно навчатися;

брати участь у науково-практичних Інтернет-конференціях та мережевих науково-дослідних проектах; листуватися й обмінюватися фотознімками; відвідувати віртуальні музеї тощо. Як наслідок, розширюється світогляд майбутніх соціальних працівників, підвищується рівень їхньої загальної культури, формуються здібності щодо виконання комунікативної функції професійної діяльності засобами ІКТ.

З метою підвищення ефективності освітнього процесу при викладанні дисциплін, орієнтованих на застосування інформаційних технологій у професійній діяльності, викладачі використовують презентації при проведенні лекцій, розробляють електронні варіанти завдань для аудиторних лабораторних занять і самостійної роботи студентів, готують електронні тести для тематичного та модульного контролю знань. У ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» функціонує Центр дистанційної освіти. Тут розміщені навчально-методичні комплекси з дисциплін, навчально-методичні посібники, тестові завдання. Майбутні соціальні працівники мають доступ до розроблених викладачами лекцій, планів семінарських завдань, термінологічних словників та ін. Кожен студент має змогу обрати оптимальний для нього час і темп навчання, що значно полегшує організацію свого часу, дозволяє поєднувати навчання із практичною професійною діяльністю. Студенти заочної форми навчання спеціальності «Соціальна робота» цього року склали екзамен у тестовій формі. На цілодобовому веб-сайті Наукової бібліотеки викладено підготовлені викладачами електронні хрестоматії базової і додаткової літератури для вивчення навчальних дисциплін, що сприяє підготовці студентів до навчальних занять. Звичайно, упровадження цифрових технологій навчання, окрім позитиву, породжує також низку труднощів, як-от: дотримання принципів академічної доброчесності; самостійне виконання завдань із наступним самоконтролем; своєчасне виконання і здача передбачених форм контролю.

Значні зміни відбулися у проведенні традиційних форм навчальних занять зі студентами. Так, лекції стають здебільшого мультимедійними, що привчає студента до активного слухання, забезпечує індивідуальний, диференційований підхід до навчання [1, с. 261]. Мультимедійна лекція дозволяє здійснювати не лише інформаційний, а й емоційний вплив на студента. Збільшення кількості органів чуттів, що задіяні у процесі сприймання інформації, сприяє зростанню ступеня засвоєння матеріалу порівняно з традиційною лекцією.

Аудіовізуальний матеріал використовують і при проведенні інших форм занять зі студентами. Така інтенсивна форма навчання, яка до процесу сприймання інформації залучає більше органів чуттів, дозволяє покращити якість навчального процесу, сприяє кращому засвоєнню інформації студентами.

При вивченні нормативної навчальної дисципліни «Сучасні інформаційні технології» студенти набувають знання щодо процесів

перетворення, передавання та використання інформації; отримують практичні навички раціонального використання комп'ютерів для розв'язування прикладних завдань. Вивчення пакету програм Microsoft Office сприяє систематизації й поглибленню отриманих раніше знань. Вміння створювати, редагувати, оформлювати документи у текстовому редакторі Microsoft Word у майбутньому знадобиться фахівцям соціальної галузі у процесі ведення документації, роботи з діловими паперами закладу. Знання цифрових технологій допоможе створювати групи у соціальних мережах для спілкування з різними категоріями клієнтів; організувати он-лайн конференції, презентації, інші заходи; проводити о-лайн опитування клієнтів, представників цільових груп; надавати дистанційні консультаційні послуги особам, які в силу різних причин не можуть особисто поспілкуватися з соціальним працівником [3, с. 119].

Корисним для майбутніх соціальних працівників є і вивчення особливостей роботи у табличному процесорі Microsoft Excel. Як відомо, соціальним працівникам досить часто доводиться збирати й опрацьовувати емпіричні дані, готувати звіти. Це простіше й ефективніше робити, працюючи з електронними таблицями. Наявність графіків та діаграм покращує візуальне сприйняття звітів та виступів.

Часто студенти створюють свої групи у соціальній мережі Фейсбук, у яких обмінюються інформацією щодо підготовки до навчальних занять, анонсують цікаві заходи соціального характеру або ж поширюють інформацію про вже проведені заходи, що дозволяє одночасно охопити велику аудиторію користувачів [2, с. 120]. Також викладачі практикують он-лайн спілкування у процесі підготовки курсових, бакалаврських, дипломних робіт, що значно економить час.

21 січня 2020 року на платформі EdEra стартує онлайн-програма з підвищення цифрової грамотності українців «Дія. Цифрова освіта». Освітня онлайн-платформа «Дія» з безкоштовними курсами буде орієнтована на різні цільові аудиторії – вчителів, лікарів, батьків, людей поважного віку тощо. Сподіваємося, що і студенти, і викладачі скористаються шансом підвищити рівень своєї цифрової грамотності.

Таким чином, компетентності з інформаційних та комунікаційних технологій визнано одними з ключових компетентностей сьогодення. Тому у закладах вищої освіти у процес підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери доцільно упроваджувати інформаційні технології, що оптимізує навчально-виховний процес, сприятиме формуванню цифрової грамотності майбутніх соціальних працівників, а це, своєю чергою, дозволить їм впроваджувати інформаційні технології у соціальну сферу, покращуючи рівень та якість життя громадян.

Література

1. Єчкало Ю. В. Мультимедійна лекція у навчальному процесі сучасної вищої школи. *Теорія та методика електронного навчання*. Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ. 2011. Том 3. С. 261–266.

2. Савельчук І. Б. Підготовка соціальних працівників за сучасних умов: інноваційні тенденції. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 1. С. 120–125.
3. Семигіна Т. Он-лайн технології у практичній соціальній роботі. *Internet-Education-Science (IES-2016): proceedings of the tenth international scientific-practical conference*. Vinnytsia, 11-14 October, 2016. Vinnytsia : VNTU, 2016. С. 119–121.
4. Скачкова Г. С. Особливості сучасної професійної підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць*. 2016. № 3 (48). С. 128–133.

Віталія Яремчук

кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Реформування всіх ланок сучасної освіти ставить нові виклики в діяльності суб'єктів освітнього процесу. У зв'язку із входженням України у європейський світовий освітній простір основними завданнями на сучасному етапі поряд з такими, як актуалізація змісту освіти, орієнтація на міжнародний рівень якості, укрупнення спеціальностей, поглиблення фундаментальності навчального процесу, віднесено і здійснення професійного саморозвитку майбутніх спеціалістів як складової неперервної освіти. Професійна діяльність сучасного соціального педагога постійно ускладнюється і трансформується до вимог сучасної освітньої галузі. Сам соціальний педагог покликаний гнучко реагувати на виклики часу, бути професійно мобільним, включеним у проектну діяльність, володіти комплексом соціальних, професійних, особистісних компетентностей, які забезпечать його професійний саморозвиток. В умовах інноваційного розвитку суспільства основним показником отримання вищої освіти є не просто формування випускника професіонала, але й розвиненої особистості, творчої індивідуальності. Тому проблема підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери потребує інноваційного підходу до організації навчання студентів у закладі вищої освіти. Як зазначає І. Зязюн, «...щоб ижити в даних умовах соціально і духовно, молода людини повинна вміти орієнтуватися і діяти у постійно мінливому світі виробництва, бізнесу, громадсько-політичного життя, комунікацій, не змінивши при цьому своєї самобутності, моральних принципів, поваги до себе і людей, здатності до самопізнання і самовдосконалення» [1, с. 113].

Проблема професійного саморозвитку особистості загалом, в контексті якої розглядається професійний саморозвиток майбутнього соціального

педагога, розглядається з позиції професійного становлення особистості (О. Борисова, В. Орлов, А. Щербакова та ін.), цілеспрямованого професійного саморозвитку (Н. Божина, Є. Бондаревська, В. Маралов, В. Серіков, І. Чеснокова та ін.). Також слід відзначити, що проблематика професійного самовдосконалення та саморозвитку досить фундаментально представлена в наукових працях учених В. Андрущенко, Б. Гершунського, Е. Гусинського, І. Зязюна, В.Кременя та ін. Психологічні засади проблеми саморозвитку особистості висвітлено у працях К. Абульханової, Б. Ананьєва, В. Моргуна, С. Рубінштейна, Т. Піроженко, С. Ладивір, О. Задорожної, С. Кузікової та ін. Вважаючи саморозвиток процесом активної, позитивної якісної зміни особистості, яка є результатом не зовнішніх дій, а її власних зусиль, дослідники (Н. Кислінська, Н. Нікітіна та ін.) розглядають цей процес і як діяльність особистості, спрямовану на зміну тих своїх властивостей, закладених попереднім етапом розвитку або природними властивостями. Значний вплив на розвиток теорії професійного становлення здійснили праці А. Бодальова, Л. Божович, І. Кона, А. Маркової, Л. Мітіної та інших. Таким чином, як засвідчує проведений огляд наукових джерел, проблема професійного саморозвитку особистості доволі розкрита в науковій літературі. Проте вважаємо, що деякі аспекти професійного саморозвитку майбутнього соціального педагога в умовах сучасних змін, з орієнтацією на якість освітнього процесу, урахування вимог неформальної освіти, самоосвіти, поєднання традиційних та інноваційних форм професійної підготовки є досить актуальною.

Метою повідомлення є розгляд специфіки професійного саморозвитку майбутнього соціального педагога в умовах освітнього простору.

Як засвідчує аналіз наукових джерел, у визначенні поняття «саморозвиток» у педагогіці домінує процесуально-організаційний підхід. Він об'єднує розуміння особистісних і професійних самозмін як внутрішньо й зовнішньо організованих процесів (саморозвиток як педагогічна технологія). Зовнішньо організований процес саморозвитку передбачає наявність зовнішнього впливу, який і є педагогічним процесом, а неорганізований розуміється як стихійний вплив соціального середовища. Дефініція «зовнішньо організований саморозвиток» є не зовсім змістовно коректною, позаяк, змінитися можуть тільки умови й чинники саморозвитку в педагогічному процесі, а процес саморозвитку розпочати може особистість тільки на підставі власного внутрішнього прагнення і завдяки власним вольовим зусиллям (мотиваційний компонент, вольовий). Важливим є розуміння поведінки особистості як реакції на дію зовнішніх чинників: людина може сприйняти зовнішній вплив (за умови зовнішньої значущості і посилення внутрішньої напруги між внутрішніми структурами: бажаним і дійсним), може ігнорувати, заблокувати (як прояв механізмів психологічного захисту), а може діяти всупереч. У своїй дослідницькій позиції ми спиралися на праці відомих психологів Г. Костюка і С. Рубінштейна, в яких розкривається загальний принцип детермінізму, сутність якого полягає у

тому, що дія зовнішніх умов пояснюється особливостями їх відображення в особистості як цілісній системі внутрішніх умов.

Важливим у розумінні саморозвитку майбутнього соціального педагога є синергетичний підхід. Головним принципом синергетики є саморозвиток, тобто процес, детермінований зсередини, а не ззовні. О. Князева і С. Курдюмов, звертаючись до синергетики як нового світосприймання, зазначають, що «для складних систем існує кілька шляхів альтернативного розвитку. Хоча шляхів еволюції (цілей розвитку) багато, але з вибором шляху в точках розгалуження (точках біфуркації), тобто на певних етапах еволюції, виявляється деяка схильність, переддетермінованість розгортання процесів. Справжній стан системи визначається не тільки її досвідом, але й будується, формується з майбутнього, тобто само проектується. Що стосується людини, то саме явні і приховані підсвідомі настанови визначають її поведінку сьогодні» [2, с. 3].

Синергетичний підхід дозволяє розкривати суть саморозвитку особистості як складного шляху проходження через численні кризи (точки біфуркації), особливо актуальні в юнацькому віці, коли молода людина виходить на самостійний життєвий шлях, робить вибір способу і стилю життя, професії, кола спілкування і т. ін.

У термінологічному аспекті доцільно з'ясувати співвідношення між категоріями «розвиток», «професіоналізм», «професійний саморозвиток», «самовиховання», «самовдосконалення».

Психологічний аспект проблеми розкриває змістові характеристики зазначеного феномену і наголошує на суб'єктності, діяльності, мірі включеності самої особистості у процес власного життєтворення. Уявлення про саморозвиток у зарубіжних теоріях так, чи інакше пов'язані з нормами гуманістичного пізнання. Важливою серед них є концепція самоактуалізації як концепція розвитку людини і суспільства, що ґрунтується на ідеї опори на саморозвиток і саморганізацію. А це, у свою чергу, передбачає максимальне використання людиною всієї сукупності своїх сил, здібностей, навичок та інших ресурсів (самості) у своїй індивідуально неповторній ситуації з метою досягнення зовнішньої і внутрішньої синергії. Тоді людина зможе максимально використати свої ресурси, розкрити здібності по певного виду діяльності.

Слід відзначити, що у зарубіжній науковій термінології немає чіткого розмежування між категоріями «саморозвиток», «самореалізація», «самоактуалізація». Дані терміни у своїх роботах використовують такі психологи гуманістичного напрямку, як К. Роджерс, Е. Фромм, А. Маслоу, А. Адлер, опираючись на філософські підходи до проблеми саморозвитку, не наводять ні власних дефініцій, ні механізмів цього феномену. Контекстуальний аналіз психологічних теорій дозволяє виявити ряд сутнісних особливостей, що вкладаються в поняття «особистісний саморозвиток», і дати певне уявлення про його можливі рушійні сили. Для з'ясування умов мотиваційної готовності людини до саморозвитку

звернемось до особистісно-центрованої концепції К. Роджерса [3], в якій автор надавав великого значення мотиваційній силі, тенденції самоактуалізації, яка позитивно діє на удосконалення особистісних характеристик. Прагнення до удосконалення дослідник вважав вродженим і розглядав як центральне джерело енергії в організмі людини [3, с. 123]. На думку вченого, тенденція актуалізації націлена не стільки на збереження життєвих процесів і пошук комфортного стану, скільки на підвищення напруги, на потребу саморозвитку. «Людиною керує процес зростання, – пише К. Роджерс, – в якому її особистісний потенціал приводиться до реалізації, і в якому сутність життя» [3, с. 124]. Важливим, на нашу думку, є обґрунтування готовності до саморозвитку саме в студентському віці. Даючи оцінку особистісних характеристики, К. Роджерс використовує термін «повноцінно функціонуюча людина», вважаючи, що такі люди активно реалізують свій потенціал, свої здібності, задатки, прямують до висот самопізнання, відкривають нові сфери своїх переживань. Головною рисою таких людей, за К. Роджерсом, є «відкритість до переживань». Саме молоді люди в юнацькому віці більш відкриті до тілесних і духовних переживань, здатні слухати себе, свідомо прогнозувати свій подальший розвиток. Вони виявляються найбільш чутливими і сприйнятливими до соціальних змін у державі, мають активну соціальну позицію.

Таким чином, уявлення про саморозвиток особистості в сучасних зарубіжних теоріях (А. Адлер, А. Ангял, К. Гольдштейн, А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм) переважно носять описовий (феноменологічний) характер і базуються на гуманістичному підході. Усім їм властиве розуміння саморозвитку (самоактуалізації) як вродженої властивості людини, хоча не викликає сумнівів, що глибинна суть людської природи неоднозначна у своїх проявах. При цьому не можна применшувати роль зазначених концепцій для вирішення сучасних психолого-педагогічних проблем.

Таким чином, проблема саморозвитку майбутнього соціального педагога виходить своїми коренями в глибини розуміння гуманістичної природи людини, а також розуміння неперервності і послідовності вказаного процесу.

Література

1. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія. Київ; Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. 608 с.
2. Князева Е. Н. Интуиция как самоощущение. *Вопросы философии*. 1994. № 2. С. 110–122.
3. Роджерс К. Р. Становление личности. Взгляд на психотерапию. Москва : Эксмо-Пресс, 2001. 416 с.

Іван Сабат

*аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ, Україна)*

ВЧИТЕЛІ-КАТЕХИТИ ФАХОВИХ ЧОЛОВІЧИХ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ШКІЛ

Фахова чоловіча освіта на західноукраїнських землях представлена розмаїттям типів навчальних закладів. Вагоме місце серед них посідають заклади з підготовки вчителів. Про їхню діяльність йдеться в дослідженнях М. Барни, А. Вихруща, Т. Завгородньої, І. Курляк, З. Нагачевської, І. Стражнікової, Б. Ступарика, М. Чепіль, інших науковців.

Традиційними формами підготовки майбутніх учителів у Західній Україні були учительські семінарії і вчительські курси, які проіснували до середини 1930-х років ХХ ст. На зміну їм прийшли педагогічні ліцеї, педагогії та педагогічні академії, що стали першим кроком до здобуття юнацтвом вищої педагогічної освіти. Тут більшу увагу приділяли саме професійній підготовці вчителів. У міжвоєнну добу молодь Буковини та Волині, на відміну від Галичини й Закарпаття, не мала змоги навчатися в українських педагогічних закладах, які окупаційна влада закрила.

Для повноцінного функціонування чоловічих педагогічних закладів розробляли навчальні плани, навчальні програми, підручники, навчальні й методичні посібники. Згідно розподілу навчальних предметів, перші три роки навчання були спрямовані на підвищення загальноосвітнього рівня юнацтва, а два останні – їхній професійній підготовці.

Аналіз методичних рекомендацій для майбутніх учителів засвідчив, що завданням фахової підготовки освітян було ознайомлення їх з ефективними методами й формами роботи з учнями. Наголошувалося на необхідності використання діалогового методу замість розповіді; акцентовано на важливості формування творчих сил учня, його самостійності. Задля цього рекомендовано давати учням випереджаючі завдання, щоб вони могли самостійно підготуватися до наступного уроку. Такі форми роботи сприятимуть розвиткові індивідуальних здібностей учнів, сили волі, почуттів. Важливо працювати з усім класом, а не з окремими учнями. Треба підбирати диференційовані завдання, щоби всі учні були задіяні на уроці. Пояснюючи новий матеріал, наводити якомога більше прикладів, тому що педагогіка вимагає не лише дефініцій, а розуміння матеріалу, що вивчається. Головна мета навчання й виховання – пізнати душу дитини.

У методичних рекомендаціях особливу увагу звернено на досконале володіння майбутніх учителів мовою як інструментом навчання й виховання. У школярів слід плекати розуміння мовних явищ і їхніх законів, мовне чуття, а правила треба вчити виводити з живої мови, а не навпаки. На уроках

літератури вчитель більшу увагу повинен приділяти розвиткові дитячих почуттів, менше зосереджуватися на поясненні біографій письменників та суб'єктивному трактуванні їхніх думок.

Цікавим є погляд на вивчення іноземної мови в школі. Головними засобами її опанування визначено розмови, читання, письмові вправи [1, арк. 2].

Позаяк учителів-українців шкільний відділ львівського магістрату взагалі не приймав на роботу, то «одинокими представниками українства по тих міських польських школах, що асимілювали всі меншости», були катехити. С. Шах згадує, що «львівські катехити були не лише душпастирями греко-католицької шкільної молоді, але й їх одинокими національними опікунами», так як часто вели боротьбу з керівництвом школи щодо навчання релігії дітей греко-католицького віросповідання у своєму рідному обряді. Серед катехитів довоєнних львівських шкіл С. Шах називає Олександра Стефановича; Йосифа Красицького, брата полковника УГА; Івана Давидовича, Сваричевського, Івана Возняка, Володимира Гургулу, Яновича, Миколу Галянта, Ст. Мохнацького. Після війни працювали також Омелян Горчинський, Василь Лончина, Антін Каштанюк, Василь Лаба [4, с. 165].

Катехити часто виконували обов'язки директорів (управителів) шкіл. Так, управителями закладу «Приватна 7-класна народна школа УПТ «Рідна школа» імені Митрополита Андрея графа Шептицького в Бережанах» свого часу були отець-катехит Іван Кордуба, Петро Будз, Іван Чорномаз, Пилип Гошовський, Михайло Грам'як і Антін Крамарчук. Вчителювали в цій школі Ольга Бородайко (Целевич), Теодозія Пересада, Ольга Баб'як (Терлецька), Елеонора Крушельницька (Кошикова), Анастасія Орунова, Марія Масляк, Марія Третьяк, Марія Питель, Стефанія Шараневич, Стефанія Боднарук, Микола Огнистий, Богдан Гуцал, Василь Гусак, Іванна Булавна, Володимир Романів. Тижневе навантаження вчителів становило бл. 30 годин. Платня вчителів цієї школи дорівнювала платні державних учителів, виплачувалася кожного місяця в повній сумі. В 1935 н. р. вона становила 120 зл., а управитель отримував 210 зл.

Учителі вищезазваної школи мали високий рівень кваліфікації. Окремі з них мали нагоду отримати освіту та набути професійного досвіду за кордоном, зокрема П. Будз та П. Гошовський. При школі працював катехит для проведення уроків релігії та проведення невеличких Служб. Шкільними катехитами були о. Микола Старух, о. Володимир Соломка, о. Іван Чередарчук, о. Данило Гуглевич, о. Степан Бачинський. Був також лікар, котрий безплатно здійснював нагляд за здоров'ям школярів. Учителі проявляли активну участь у громадській діяльності. Наприклад, П. Будз, А. Крамарчук, П. Гошовський, о. І. Кордуба, о. В. Соломка, О. Бережницька, М. Масляк входили до керівного складу повітового кружка «Рідної школи» [2, с. 143].

У навчальних закладах до вчительського збору входили постійні (штатні) вчителі та заступники вчителів. До навчання надобов'язкових

предметів інколи запрошували вчителів із інших навчальних закладів. Іспити на звання учителя були нелегкими. Наприклад, кваліфікаційні іспити для вчителів математики й фізики середніх шкіл з українською та польською мовами викладання передбачали написання трьох письмових праць з математики, фізики і філософії, дводенні письмові іспити та усний іспит з математики, фізики, хімії, мов викладання (української та польської) і ще німецької мови [3, с. 13].

Таким чином, вчителі-катехити довоєнних західноукраїнських шкіл не лише навчали, а й виховували західноукраїнське юнацтво в патріотичному дусі, були і наставниками, й опікунами української молоді.

Література

1. Звіт про діяльність товариства за 1925-1926 адмін. рік // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 206. Оп. 1. Спр. 131. 2 арк.
2. Коковін О. Товариство «Рідна школа» на Бережанщині (1930–1939). Тернопіль : Астон, 2011. 260 с.
3. Сулим Г. Володимир Левицький в історії становлення і розвитку Наукового товариства ім. Шевченка та української культури в галузі точних наук. *Вісник Львівського університету. Серія механіко-математична*. Львів, 2008. Вип. 69. С. 7-37.
4. Шах С. Львів – місто моєї молодости (Спомин присвячений Тіням забутих Львов'ян). Ч. I і II. Мюнхен : Християнський Голос, 1955. 267 с.; Ч. III «Цісарсько-королівська Академічна Гімназія». Мюнхен : Християнський Голос, 1956. 364 с.

СЕКЦІЯ 2

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Ірина Курляк

*доктор педагогічних наук, професор кафедри ресоціалізації і профілактики Університету Кардинала Стефана Вишинського в Варшаві
(Варшава, Польща)*

ПРИЧИНИ, ПЕРЕБІГ ТА НАСЛІДКИ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ (НА МАТЕРІАЛАХ ПОЛЬЩІ)

В ієрархії цінностей сучасної людини особливе місце займає сім'я. Власне вона є першим і найважливішим середовищем зростання, соціалізації і виховання дітей, котрі, беручи за приклад поведінку своїх батьків та родичів, вчаться жити в суспільстві, виконувати свої соціальні ролі, реалізовувати відповідні завдання. Функціонуюча у властивий спосіб родина становить систему, яка служить правильному розвитку всіх її членів, запевняючи їм реалізацію їхніх найважливіших не лише матеріальних, а й духовних потреб, передусім, потреби безпеки, приналежності, любові, зрозуміння і підтримки. Провідне значення у сімейному житті займає процес інтерперсональної комунікації, який має свою специфіку з огляду на те, що є дуже інтенсивний і здійснюється між найближчими та найдорожчими людьми. Тим не менше, навіть у щасливих родинах цей процес комунікації у певних моментах та періодах життя підлягає збуренню, і як наслідок, з'являються непорозуміння та конфлікти, які руйнують зрівноважену психологічну атмосферу життя. Саме тому надзвичайно важливим є пізнання причин, особливостей перебігу та наслідків сімейних конфліктів, щоб належним чином запобігати їх деструктивному розвитку.

Проблематикою сімейних конфліктів у Польщі займається чимало вчених. Останні дослідження у цій сфері стосуються специфіки сімейних конфліктів, особливо між подружжям та різними поколіннями, розкриття їхніх причин, у тому числі проблем у комунікації між чоловіком та дружиною, які є представниками різних культур, перебігу конфліктів у циклі життя сім'ї, наслідків суперечок та конфліктів, способів запобігання та розв'язування конфліктних ситуацій. Цими питаннями займалися такі дослідники, як J. Augustyn, A. Bania, K. Bylica, J. Jama, K. Bar, Z. Celmer, V. Harwas-Napierała, M. Ryś, W. Zaremba, M. Cywinska, N. Han-Ilgiewicz та ін.

Метою статті є, реалізуючи огляд найновіших напрацювань у сфері сімейної конфліктології, розкрити причини конфліктів у системі «чоловік – дружина» та «батьки – діти», з'ясувати особливості їх перебігу на різних етапах розвитку сім'ї, а також вказати на наслідки сімейних конфліктів.

Специфіка та частота сімейних конфліктів

Сім'я є системою з дуже сильним емоційно-почуттєвим зв'язком, звідси проблеми, які в ній виникають, переживаються у спосіб більш болісний, аніж труднощі й проблеми, які виникають в інших спільнотах. Родинне життя має конфліктогенний характер. Сімейні конфлікти є конфліктами інтересів, найчастіше на ґрунті економічному, статусному чи світоглядному. Цього типу конфлікти нерідко підлягають пролонгати навіть у кількох поколіннях [18, с. 221-222].

У світлі досліджень CBOS (Центр досліджень громадської думки Польщі) конфлікти виступають у 87 % родин, причому в 24 % родин – кілька разів на місяць і частіше, в 63 % – рідко. Найчастіше це сварки батьків (74 %), конфлікти між матір'ю та дітьми (11 %), між батьком та дітьми (9 %) та іншими особами (6 %). У щасливих родинах конфлікти виступають значно рідше, вони не є такими гострими, а їх розв'язування причиняється до психічної інтеграції родини. У нещасливих сім'ях конфлікти проявляються частіше і діють деструктивно [21, с. 67-70].

Та сама конфліктна ситуація може переживатися по-різному різними людьми. Це залежить від вразливості та витривалості, від толеранції на стрес. Делікатна нервова система дитини не витримує психічного напруження, яке виникає з конфліктної родинної атмосфери. Її адекватний розвиток зазнає поважних загроз і навіть розладів. Не дивує тому факт, що дитина, яка зростає в конфліктній атмосфері, найчастіше стає важковиховуваною, соціально непристосованою [12, с. 41-46]. У конфліктній сім'ї дитина почувається погано, оскільки вона дуже інтенсивно переживає усі суперечки між батьками. Їй хочеться, аби батьки кохали один одного, жили в злагоді та допомагали дітям у реалізації їхніх потреб [8, с. 10].

Причини конфліктів у сім'ї

Як уже згадувалося вище, найчастіше конфлікти в сім'ї трапляються серед подружжя. Головні причини подружніх конфліктів стосуються: інтимних стосунків між подружжям; справ, пов'язаних зі щоденним життям родини; відношення до дітей та їхнього виховання; характерологічних змін у одного або обох членів подружжя; розбіжностей у сфері прагнень; суб'єктивної оцінки власного подружжя і почуття задоволення від нього [9, с. 61], відмінних систем цінностей, які сформувалися у родинах походження; приділення праці більшої уваги ніж виконанню завдань чоловіка/дружини чи батька/матері; відмінного способу проведення дозвілля; бажання підпорядкувати собі партнера; відсутності поваги; невідповідного ставлення [14, с. 202].

Крім вказаного, джерел подружніх конфліктів можна дошукуватися як в процесі соціалізації, який відбувався у дитинстві, так і в розбіжності культурних взірців, привнесених до подружжя, а також у збуренні процесу комунікації між партнерами. Значну роль відіграють також зовнішні чинники, незалежні від волі подружжя, які провадять до частих конфліктів та непорозумінь (наприклад, важкі економічні умови) [11, с. 220].

Важливе значення у виникненні сімейних конфліктів мають також такі чинники, як-от: поділ домашніх обов'язків, погані житлові умови, безробіття, подружнтя невірність, узалежнення батьків – головно алкоголізм), втручання осіб старшої генерації [21, с.68]. Е. Wesołowska вказує також на такі конфліктогенні чинники в стосунках між батьками та дітьми, як: різниця в поглядах, різниця у світогляді, життєвому досвіді, існування різних рис характеру, різниця у самосвідомості та знаннях [20, с. 85].

Погана комунікація як чинник конфліктів у сім'ї

Серед багатьох конфліктогенних чинників у сім'ї особливе місце займає погана комунікація. «Родина, яка не вміє порозуміватися, є наражена на непорозуміння і конфлікти. У такій родині найбільше страждають діти. Комунікація в родині характеризується тим, що вона реалізується на фоні дуже інтенсивних міжособистісних інтеракцій. Це спричинено двома чинниками: 1) спільним проживанням і щоденним співжиттям; 2) існуванням емоційного зв'язку між членами родини, котрий сприяє здатності до відчиту невербальних, спонтанних комунікатів, які передаються через міміку, пантоміміку і трудніше (ніж вербальні) підлягають контролю» [7, с. 222].

Конфлікти найчастіше проявляються в ситуації, коли члени родини не можуть маніфестувати своїх автентичних почуттів, виражати своїх правдивих поглядів, відверто говорити про свої важливі потреби [17, с. 116]. Конфлікти з дітьми виникають часто з комунікативних бар'єрів, які утруднюють контакт. Це критикування, ображення, авторитарне вирішування, наказування, погрожування [21, с. 69].

Характер подружніх конфліктів

Дослідження показали, що характер подружнього конфлікту визначається взаємним ставленням до себе партнерів, що впливає на якість життя в сім'ї. Це ставлення надає конфліктам характер інтеграційний чи дезінтеграційний, що сприяє розпаду зв'язку. В конфліктах інтеграційного характеру партнери концентруються на предметі спору (ніколи не заперечують цінності свого партнера, уникають ображення його, взаємного зранення), шанують почуття партнера, його погляди, розв'язують проблему зараз після її появи, спільно опрацьовують корисне для обох сторін рішення, виявляють готовність до злагоди, пробачення, примирення. Такий підхід до конфліктів зміцнює почуття єдності, збільшує відпірність на труднощі і обтяження. Натомість для конфліктів дезінтеграційних характерним є взаємне зранення партнерів, вживання образливих слів, підваження цінності партнера, приховування правдивих почуттів, нагромадження напруженості, яка може призвести до різких несподіваних вибухів емоцій, прагнення кожного з членів подружжя довести свою рацію, заангажування в розв'язування конфлікту тільки одного партнера [5, с. 163-164], уживання сили, маніпулювання партнером, нагромадження жалів і претензій та їх висловлювання у часі суперечки, прояв холодності та дистанціювання замість кохання та доброзичливості, застосування припущень і домислів [16, с. 5]. Такий перебіг

конфліктів спричиняє віддалення від себе партнерів, почуття кривди, ненависті, самотності, наростання страхів і прагнення помсти.

Конфлікти в окремих фазах розвитку сім'ї

Родина є динамічною системою. З плином часу її структура і функціонування змінюються. Змінюються також причини виникаючих непорозумінь і конфліктів, оскільки одними є проблеми тільки-но створеної подружньої пари, а зовсім інші – в сім'ї, де підрастають підлітки. Вероніка Заремба виділила 4 фази розвитку родини: 1) створення подружжя; 2) розвиток сімейного життя; 3) середній вік і 4) старість. Проаналізуємо специфіку сімейних конфліктів на кожному з цих етапів.

1. *Фаза створення подружжя* є етапом початку спільного життя молодої пари. На цьому етапі різні особистості, які походять з різних родинних систем з різними стилями життя, пробують допасуватися до себе, поділити домашні ролі і обов'язки, звірити свої очікування, співставити мрії з реальністю. До поважних конфліктів може дійти у випадку відсутності соціально-емоційної зрілості до укладу подружнього зв'язку. Незріла особистість концентрується на собі, інших трактує інструментально – як засіб заспокоєння власних потреб [21, с. 70]. На цьому етапі свого життя молоді вчаться виконання нових ролей – чоловіка і дружини, пробують створити спільноту «ми». Перші непорозуміння виникають з розчарування самим подружжям, як і своїм партнером. Після періоду «медового місяця» настають звичайні дні, які заповнені обов'язками, клопотами і працею на користь партнера. З одного боку партнери пробують нав'язувати собі взаємно свій стиль буття, з другого боку вони мусять дійти до творення спільноти. Шляхом до творення такої спільноти є правильна комунікація, яка повинна характеризуватися відкритістю, щирістю, взаємним відкриванням і взаємним коханням. Головним завданням молодого подружжя повинно бути конструктивне розв'язування конфліктів і давання собі ради з наростаючою злістю [3, с. 60].

На цьому етапі на життя молодого подружжя значний вплив може мати втручання їхніх батьків. Марія Земська встановила, що спільне проживання молодого подружжя з батьками спричиняє збурення і стреси серед 65 % таких пар, причому в 57 % їх спричинює деструкційне втручання матерів партнерів [6, с. 4]. Така ситуація вимагає від подружжя великої емоційної зрілості, завдяки якій зрозуміють, що пріоритетним завданням є турбота про розвиток зв'язку з чоловіком чи дружиною навіть тоді, коли мало би то відбутися за рахунок ослаблення зв'язків з родиною походження [19, с. 195].

2. *У фазі розвитку* родина повинна виконати три головних завдання: а) пристосування подружньої пари до появи дитини; б) спільна опіка над дитиною, заробляння грошей і провадження дому; в) розвиток контактів з дальшими родичами, виконання ролі батьків [17, с. 125]. З огляду на залучення батьків у дуже інтенсивний процес опіки над малою дитиною, їх психічне і фізичне переобтяження, між ними можуть виникати непорозуміння і конфлікти, особливо в ситуації, коли старше покоління або інші особи не

можуть їм допомогти. Неслухняність кількарічної дитини, її впертість і капризи можуть сприяти розбіжності поглядів батьків на виховання дитини і бути джерелом конфліктів. Дитина, яка пішла до дитячого садка, має власні потреби, які не завжди відповідають потребам батьків. У процесі виховання дитини шкільного віку з'являються нові обов'язки як в учня, так і в його батьків. Дитина, яка має проблеми зі шкільною адаптацією чи пристосуванням до групи ровесників, може проявляти бунт, неслухняність, лінивість, що може провокувати конфлікти в системі «Батьки – дитина» [3, с. 61]. У тому віці конфлікти також можуть виникати з постави посиленних претензій з боку дітей до батьків і щоразу більшої зайнятості батьків на роботі, які з цього приводу втрачають контакт з дітьми вже з наймолодших років їхнього розвитку [1, с. 116].

У сім'ях, де виховується більше ніж одна дитина, можуть з'являтися конфлікти між дітьми. Зазвичай у важкій ситуації опиняється наймолодша дитина, яка страждає з приводу докучання їй з боку старшої сестри чи брата.

У сфері ведення домашнього господарства предметом конфліктів є нерівний поділ роботи між членами подружжя. Жінки, які працюють, очікують більшого заангажування чоловіків у хатні справи. З цього приводу дружини почуваються переобтяженими, знеохоченими, дратівливими. Претензії, жалі та нарікання викликають часто зворотну реакцію і чоловік починає втікати з дому в роботу, шукати товариства друзів, часом починає пити [21, с. 71].

Важливою проблемою в подружніх стосунках у цей період є сприйняття подружжям фізіологічних змін, які настають у них, що торкаються головно зовнішнього вигляду. Особи, зафіксовані на молодості, не сприймають фізичних змін, які виникають з плином років. Найчастіше чоловіки з метою компенсації починають шукати молодших партнерок, більш ефектних. Тому часто в цьому періоді подружжя зрада спричинює кризу внутрішньої інтеграції зв'язку і може закінчитися розлученням [3, с. 61].

3. *Фаза середнього віку.* На цьому етапі реалізуються три найважливіші завдання: 1) пристосування подружнього життя до виховання підлітка, котрий стає щоразу більш незалежним; 2) нове зацікавлення професійною кар'єрою; 3) початок опіки над старшим поколінням [17, с. 125]. Найбільше конфліктів викликає перше завдання. Зростання підлітка в сім'ї спричиняє те, що вона є втягнутою в його проблеми. Важливим завданням батьків і підростаючої дитини в цей період є побудова якісно нових стосунків між собою. Батьки повинні дозволити дитині бути більш самостійною, мають навчитися трактувати підлітка по-партнерськи. Відповідні стосунки в цьому періоді дозволять утримати авторитет батьків, а разом з тим, дозволять підлітку на автономію. Підростаючі підлітки не здобувають від батьків інформації про те, як їм себе поводити, а звертаються за цим до ровесників, котрі є до них подібними, ідентифікуючись з цією групою, приймаючи її постави, манеру поведінки, спосіб спілкування, одягання [2, с. 115]. Саме тому чимало конфліктів підлітків з батьками стосується щоденних ситуацій – відмінностей

у смаках, у поглядах на моду, музику, перегляд телебачення чи користування комп'ютером, пізними поверненнями додому [4, с. 601].

4. У фазі старості родина має перед собою низку важких для реалізації завдань: а) нове творення подружнього укладу як діади внаслідок залишення дорослими дітьми дому і творення так званого «пустого гнізда»; б) розвиток стосунків з дітьми як дорослих з дорослими; в) прийняття до родинного укладу нових членів (тестів, внуків); г) погодження з неповносправністю батьків та їхньою смертю, а також хворобами та смертю чоловіка/дружини, братів чи сестер, приятелів; д) пристосування до ситуації гіршого психічного, фізичного функціонування, фінансової ситуації; е) сприйняття допомоги, яку надають діти або опікунські інституції [17, с. 126].

Коли дорослі самостійні діти залишають родинне житло, подружжя залишається на самоті. Це є час відносного спокою, реалізації власних планів, почуття щастя при умові, що партнери вмילו підтримували взаємні почуття і зв'язки. Якщо ж цього не було, то трапляється що після відходу дітей з дому чоловік та дружина стають для себе чужими людьми, що може провадити до розлучення [3, с. 62]. У старшому віці може дійти до поважних внутрішніх конфліктів, гіркою аналізу життєвого досвіду, усвідомлення вчинених помилок, порівняння себе з іншими. У фазі старості джерелом конфліктів можуть стати риси характеру, які колись були позитивні, а тепер зашкорубли, утруднюючи життя найближчому оточенню [21, с. 72].

Наслідки конфліктних ситуацій в сім'ї

Непорозуміння і конфлікти в родині провадять до творення несприятливої атмосфери життя. Зв'язки, які поєднують членів родини, в конфліктних ситуаціях послаблюються, а інтерперсональні стосунки руйнуються. Якщо члени родини не володіють відповідними засобами – базовими вміннями вести перемовини, комунікуватися без використання агресії, то зростає ймовірність ескалації конфліктів, їх пролонгації, ризику психічного чи фізичного зранення іншої особи, хронічної ворожості і патології а навіть розлучення. Конфлікти починають супроводжуватися тактиками погроз, сили, примусу і ошукування, нагромодження непорозумінь і збільшення числа суперечок, сварок, поширення напруження на інших членів родини, плітками, інтригами. Конфліктна родина перестає бути комфортним «домашнім вогнищем», де людина чується кохана, важлива і потрібна, де може знайти допомогу і підтримку. Особливо небезпечним є погіршення умов для виховання та розвитку дитини, втягнутої в родинний конфлікт [15, с. 34]. Результати емпіричних досліджень підтверджують, що чим частіше діти є нараженими на дію конфлікту, тим більш правдоподібно є переживання ними стресу і поява емоційних та поведінкових розладів [13, с. 22]. Діти, чий батьки розв'язують конфлікти шляхом тотального контролю, погроз, залякування, домінації, можуть використовувати подібні стратегії в проблемах з ровесниками. Моделювання батьківських поведінкових форм може довести до виникнення таких екстерналізаційних проблем у дітей та молоді, як імпульсивність, агресія, опозиційно-бунтівнича поведінка.

Наслідки родинних конфліктів можуть відбиватися на дітях навіть у період дорослості. Окрім демонстрування вищого рівня неспокою та страхів, неврозу, депресії і деструктивних форм поведінки, діти, які були свідками ворожості і агресії їхніх батьків, мають великі шанси на зневагу в стосунках зі своїм романтичним партнером в період дозрівання, а також є більш zagrożеними розлученням і непристосуванням у дорослому віці [10, с. 174].

Аналізуючи найбільш грізні наслідки конфліктів, варто підкреслити, що непорозуміння в родині є причиною близько половини загальної кількості самогубств дорослих людей і майже 70 % самогубств серед дітей [8, с. 12].

Висновки

Подружнє і сімейне життя не може проходити безконфліктно. Найчастіше конфлікти виникають між подружжям, рідше – між батьками та дітьми. З огляду на складність та багатоаспектність родинного життя, інтенсивну комунікацію, у близько чверті родин конфлікти виникають часто, а причин непорозуміння є дуже багато. Провідну роль тут відіграє неправильна інтерперсональна комунікація. Тим не менше, не всі конфлікти спричиняють негативні наслідки, це стосується тільки конфліктів деструктивних.

Частота та інтенсивність конфліктів залежить від фази родинного життя. На різних етапах життя конфлікти зумовлені різними життєвими обставинами та завданнями, які покликана розв'язувати сім'я. Конфлікти між подружжям не тільки руйнують їхні стосунки в діаді, але також створюють загрозу для відповідного розвитку дітей, які прагнуть жити в сім'ї, де всі кохають один одного. Родинні конфлікти впливають на стосунки з життєвими партнерами дітей навіть у дорослому віці, створюючи загрозу для розлучення, спричиненого невмінням конструктивно розв'язувати конфлікти, оскільки діти не мали позитивних взірців конструктивного пошуку порозуміння і ведення діалогу. Тому належить вчити молодь відкритої, щирої інтерперсональної комунікації, партнерського стилю стосунків та відповідних стратегії розв'язування конфліктних ситуацій. Належить усвідомлювати їй, що у випадку особливо гострих сімейних конфліктів можна скористатися техніками ведення переговорів, медіації – примирення або вдатися по допомогу до сімейних терапевтів, щоб врятувати найцінніше середовище життя людини, яким є її сім'я.

Література

1. Augustyn I., Bylica K., Jama J. Konflikty międzypokoleniowe w rodzinie. W: U. Grucza-Miąsik (red.), *Familiologia XXI wieku. Wyzwania i oczekiwania*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2014. S. 105-125.
2. Bania A. Transmisja kultury w rodzinach wielopokoleniowych jako czynnik sprzyjający powstawaniu konfliktów. *Wychowanie w Rodzinie*. 2015. № 1. S. 113–132.
3. Bar K. Konflikty i kryzysy w małżeństwie i rodzinie. *Małżeństwo i Rodzina*. 2005. № 1-2. S. 57–64.
4. Borecka-Biernat D. Psychospołeczne korelaty agresywnej strategii radzenia sobie dorastających w sytuacji konfliktu społecznego. *Polskie Forum Psychologiczne*. 2017. № 4. S. 600–622.

5. Cywińska M. (2008). Konflikty między rodzicami – zagrożeniem dla konstruktywnego funkcjonowania dzieci w sytuacjach konfliktu. W: S.Gus (red.). Dziecko a zagrożenia współczesnego świata . Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2008. S. 161–170.
6. Dąbrowska Z. Czym się charakteryzują współczesne małżeństwa w Polsce? *Małżeństwo i Rodzina*. 2005. № 4. S. 3–11.
7. Harwas-Napierała B. Komunikacja w rodzinie ujmowanej jako system w relacji rodzice-dzieci. Obrazy życia rodzinnego z perspektywy interdyscyplinarnej. *Roczniki socjologii rodziny UAM*. 2006. № XVII. S. 221–233.
8. Gajda J. Dziecko a konflikty małżeńskie. Warszawa : Instytut Wydawniczy CRZZ, 1978.
9. Izdebska H. Przyczyny konfliktów w rodzinie. Warszawa : Instytut Wydawniczy CRZZ, 1978.
10. Jankowiak B. Konflikt między rodzicami jako czynnik ryzyka nieprzystosowania dzieci i młodzieży. *Studia Edukacyjne*. 2015. № 36. S. 165–179.
11. Jodłowska M. Konflikty w międzykulturowych małżeństwach mieszanych. W: Z. Tyszka (red.). Współczesne rodziny polskie – ich stan i kierunek przemian. Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM, 2001. S. 215–230.
12. Kalinowski M., Nastarewicz M. Rozwód przyczyny i skutki. Warszawa : Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, 1985.
13. Kaniok P. Konflikt małżeński a funkcjonowanie dziecka. *Remedium*. 2011. № 3. S. 22–23.
14. Pasiut B. Mediacja jako forma pomocy rodzinie w sytuacjach konfliktowych. *Państwo i Społeczeństwo*. 2005. № 3. S. 201–206.
15. Rumianowska A., Jagodzińska M. Konflikty w rodzinie wyzwaniem dla pracy socjalnej. *Praca Socjalna*. 2014. № 7–8. S. 34–45.
16. Ryś M. Jakość małżeństwa a komunikowanie się małżonków i sposoby rozwiązywania wzajemnych konfliktów. *Problemy Rodziny*. 1996. № 5. S. 5–16.
17. Sikorski W. (2010). Konflikty w rodzinie uwarunkowane wadliwą komunikacją. W: D.Borecka-Biernat (red.). Sytuacje konfliktu w środowisku rodzinnym, szkolnym i rówieśniczym. Jak sobie radzą z nimi dzieci i młodzież? Warszawa : Engram – Difin, 2010. S. 116–134.
18. Stanisz A. Rodzina made in Poland. Antropologia pokrewieństwa i życia rodzinnego. Poznań : Agata Stanisz, 2013.
19. Tykarski S. Trudności w relacjach z teściami i możliwości ich naprawy. *Teologia i Człowiek*. 2014. № 2. S. 193–207.
20. Wesołowska E. Konflikt w procesie sprawowania władzy rodzicielskiej. *Auxilium Sociale*. 2004. № 2. S. 84–92.
21. Zaremba W. Konflikty w rodzinie i ich konsekwencje psychospołeczne. *Państwo i Społeczeństwo*. 2012. № 4. S. 65–81.

Оксана Ворошук

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ РОДИННИХ ВЗАЄМИН ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНОМУ ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Першоосною духовного, економічного і соціального розвитку суспільства, його природним і невід'ємним компонентом є сім'я. Недостатній рівень внутрішньої культури членів родини – одна з причин багатьох проблем у сім'ї, що негативно впливають на її стабільність, тому маємо стверджувати, що від рівня культури родинних взаємин залежить рівень культури у суспільстві в цілому. Сучасна соціокультурна сфера, зокрема освітнє середовище, потребує масштабної пропаганди здорового способу життя та культури міжособистісних, професійних, соціальних взаємин у вихованні молодого покоління. Основною передумовою полікультурного виховання дитини у сім'ї стали міжетнічні та міжнаціональні шлюби, які сприймаються певними індикаторами етнодемографічних та соціокультурних змін, що відбуваються у суспільстві. На утворення таких шлюбів мають вплив процеси інтеграції та урбанізації, які супроводжуються міграцією, міжнародним співробітництвом, культурним туризмом, заробітчанством, релігійними вподобаннями, військовими чи громадянськими конфліктами, притоком біженців, розвитком нових форм співжиття тощо.

До питання формування культури родинних взаємин у полікультурному середовищі зверталися О. Гукаленко, Б. Ковбас, В. Костів, З. Мустафаєва, Г. Русин, М. Стельмахович та ін.

Метою є розглянути проблему виховання дітей у полікультурному середовищі задля формування культури родинних взаємовідносин.

З 60-х років ХХ ст. у педагогіці використовується термін «полікультурне виховання». Воно означає педагогічний (виховний) процес, в якому представлено дві або більше культури, що різняться за «національною, етнічною, мовною, расовою ознакою» [3].

У науковій літературі поряд з поняттям «полікультурне виховання» зустрічається і поняття «інтеркультурне виховання» – завдяки йому підкреслюється важливість у виховному процесі міжетнічного діалогу [2, с. 87]. У ХХІ ст. у цьому контексті набуло поширення і поняття «кроскультурний». Однак його, найчастіше, вживають у словосполученнях «кроскультурна освіта» або «кроскультурні умови».

Формування культури родинних взаємин як напрямок сімейного виховання в сучасному полікультурному просторі характеризується особливостями культурної взаємодії батька і мами як суб'єктів такого виховання і носіїв певних культур. У процесі сімейного виховання така

культурна взаємодія породжує якісно нове вираження культури – сімейної – зрозумілої і прийнятної для всіх членів сім'ї. Ознаки зближення культур у сімейному вихованні спостерігаються в: особливостях внутрішньосімейного спілкування, для якого характерним стає двомовний або, найчастіше, компромісний варіант, що відображає прагнення до мовної спільності і порозуміння (вона, здебільшого, має ознаки суржика); визнанні й дотриманні особливостей святкування родинною традицій і свят з етнічної культури батька та матері (напр. свято Пасхи за православним і католицьким календарем або єврейським тощо); обізнаності й використанні у щоденному житті, у вихованні дітей фольклору (приказки, прислів'я, казки, легенди, народних пісень (колискові) батька і матері як представників різних культур; одночасного використанні у побуті та прикрашанні житла різних етнічних мотивів (розмальований глиняний посуд, хохломи, вишиті рушники, мереживо і серветки, ткані килими, валяне чи плетене взуття тощо); в інтернаціональній кухні.

Спостереження за особливостями міжособистісної взаємодії, культурної ідентифікації членів окремих сімей у міжетнічних шлюбах доводять, що полікультурний характер сімейного виховання сприяє забезпеченню умов для формування толерантності у ставленні до інших культур, непримиримості до дискримінації та расизму, профілактики міжетнічних конфліктів [1]. Як і кожний із шлюбних партнерів (батько, мати), так і їхні діти засвоюють такі ціннісні установки, що забезпечують гармонізацію співжиття у полікультурному середовищі, а саме: цінність іншого; цінність іншої культури; цінність міжкультурної комунікації.

Полікультурне виховання у сім'ї ґрунтується на принципах:

- взаємоповаги всіх суб'єктів виховного процесу;
- прийняття інакшості і різноманітності;
- неконфліктного співіснування;
- конструктивної взаємодії; сімейної солідарності.

Дані принципи реалізуються через інформаційне, естетичне насичення сімейного середовища щодо традицій, звичаїв, соціальних норм і особливостей різних культур, закріплення відповідних їм норм поведінки. А також позитивно-емоційного впливу на чуттєву сферу особистості. У процесі полікультурного виховання у сім'ї виникає природна необхідність та підтримується діалог культур, створюються умови для подолання егоцентризму, безконфліктної зміни позицій носіїв різних культурних традицій, що є необхідною умовою і для порозуміння у соціальному просторі позасімейних відносин.

Осмислення практики сімейного виховання у полікультурному сімейному середовищі дає підстави для висновків, що до основних механізмів полікультурного виховання у сім'ї відносять:

- побутовий (співбуття членів сім'ї в одному мікросередовищі);
- асимілятивний (міжкультурної асиміляції через взаємопроникнення культур);

- міжособистісний (через підтримування постійних контактів, спілкування і взаємодію);
- інтеріоризації (прийняття культурних цінностей батька/чоловіка і мами/дружини як власних);
- культурної ідентифікації (ототожнення себе з іншими членами сім'ї, представниками різних етнічних чи національних культур).

Зміст виховання особистості у сімейному полікультурному середовищі вибудовується навколо таких орієнтирів: прийняття полікультурного середовища як звичного; розвитку внутрішніх комунікацій між членами сім'ї – представниками різних культур (на основі білінгвізму чи полілінгвізму) як природних; соціокультурної, полікультурної ідентифікації особистості; збагачення та розширення можливостей самореалізації особистості.

До засобів виховання у сімейному полікультурному середовищі відносять: мову (спілкування рідними мовами та засвоєння інших мов); родинні традиції (вони визначаються з урахуванням досвіду виховання на культурних традиціях у батьківських родин; в окремих сім'ях є певним симбіозом цих традицій); фольклор (легенди, міфи, прислів'я; народні пісні) декоративно-прикладне мистецтво та ужиткове (прикрашання сімейного побуту; захоплення народними ремеслами); художню літературу з сімейної бібліотеки, видана різними мовами; національні пісні, музика, які співають та слухають члени сім'ї в час дозвілля, на свята; малюнки та техніки малювання; історичні та родинні спогади членів сім'ї; сімейні реліквії; національні блюда; народні іграшки та ігри.

У найбільш загальному вираженні полікультурний характер сімейного виховання формує не тільки у дітей, а й у інших членів сім'ї (родини) як членів суспільства розуміння різноманітності і багатомірності людської культури, соціальних норм і вірувань; соціальної рівності представників різних культур і повагу до них, до їхньої культури; готовність прийняти представників інших культур такими, як вони є, підґрунтям чого є любов і прихильність до батьків як до представників різних культур; позитивне ставлення та інтерес до культурних відмінностей, їх розуміння у контексті культурно-історичних та родинних традицій; готовність до міжкультурної взаємодії і спілкування, компромісів; конвергенцію (зближення) між нормами виховання в різних культурах; міжособистісне взаєморозуміння і толерантність не тільки між членами сім'ї, а й у відкритому соціумі; полікультурний образ світу; полікультурність особистості, її полікультурну компетентність.

Отож можемо підсумувати, що формування культури родинних взаємин є провідним напрямком сімейного виховання в сучасному полікультурному просторі. Сім'я з високим рівнем культури взаємин генерує свої найкращі досягнення у суспільно-соціальну сферу.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розробленні навчально-методичного забезпечення щодо формування культури родинних

взаємин для учнів загальноосвітніх навчальних закладів у полікультурному просторі на допомогу соціальним педагогам, психологам і вчителям.

Література

1. Алексєєнко Т. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 «Соціальна педагогіка»; 13.00.07 «Теорія і методика виховання»; Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2017. 45 с.
2. Байярд Р., Байярд Д. Ваш беспокойный подросток: практическое руководство для отчаявшихся родителей / [пер. с англ.]; 5-е изд. Москва : Акад. Проект, 2011. 208 с.
3. Гуманистическая и трансперсональная психология: хрестоматия / сост. К. В. Сельченков. Минск : Харвест; Москва : АСТ, 2000. 592 с.
4. Северинчук Л. Формування культури родинних взаємин як пріоритетний напрямок сімейного виховання в сучасному соціокультурному просторі. *Наукові записки. Серія: педагогіка*. 2015. № 1. С. 137–142.

Любомира Глійчук

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ

РОДИННЕ ВИХОВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У сучасній соціокультурній ситуації головною домінантою є соціалізація особистості як результат її соціального розвитку та виховання, досягнення оптимальної форми соціальної активності та компетентності, що дає змогу дитині бути активним перетворювачем власного життя та довкілля, мати право свободи вибору і ставати суб'єктом власної життєдіяльності. Провідною соціальною інституцією соціалізації особистості є сім'я. Вона забезпечує запровадження соціально-педагогічного супроводу соціалізації особистості, розвиток у неї соціально та індивідуально значущих рис і якостей, її успішне функціонування як суб'єкта власної життєдіяльності у суспільному довіллі.

Наявна в Україні криза сімейних відносин, зокрема велика кількість розлучень, негативні тенденції у розвитку процесів народжуваності, смертності, малодітності сімей, їх конфліктогенності, девіантна поведінка дітей і молоді, активізація негативного середовища неспроможних сімей тощо, актуалізує необхідність удосконалення родинного виховання, соціальної профілактики, реабілітації, адаптації та соціалізації дітей, які перебувають у складних морально-психологічних умовах [1].

Питання родинного виховання, його вплив на формування особистості досліджували Г. Ващенко, О. Вишневський, І. Гончаренко, В. Костів, О. Кульчицький, В. Мосіяшенко, І. Музичка, І. Нагаєвський, В. Постовий, О. Семенов, Р. Скульський, М. Стельмахович Є. Сявавко, П. Щербань та ін.

Проблемі соціалізації особистості присвятили свої праці І. Бех, А. Богуш, Л. Божович, Л. Варяниця, Н. Гавриш, М. Галагузова, Н. Голованова, М. Євтух, І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, В. Кузь, Н. Лавриченко, С. Литвиненко, Л. Міщик, А. Мудрик, І. Рогальська, С. Харченко та ін.

Метою статті є визначення особливостей та обґрунтування впливу родинного виховання на процес соціалізації особистості.

Соціалізація людини розгортається за конкретних умов її життєдіяльності. Цей процес охоплює всі аспекти прилучення особистості до культури, навчання й виховання, за допомогою яких вона набуває спроможності брати участь у суспільному житті. Успішній соціалізації сприяє дія таких чинників, як очікування, зміна поведінки і прагнення відповідати цим очікуванням. Долучаючись до процесу історичної практики, індивід проявляє свою соціальну сутність, формує соціальні якості, набуває особистого життєвого досвіду. Об'єктивно, формуючи й розвиваючи власне «Я», особа не може існувати без спілкування та поза діяльністю.

Виходячи із вищезазначеного, можна говорити про те, що основними сферами соціалізації особистості є діяльність, спілкування та самосвідомість. У діяльності людина виражає себе як суспільний індивід, проявляє особистісні смисли, самостійність, ініціативу, творчість і професіоналізм, засвоює нові види прояву власної активності. У сфері спілкування відбувається поглиблене розуміння себе та інших учасників комунікативного процесу, збагачення змісту взаємодії та сприйняття людьми один одного. Сфера самосвідомості передбачає становлення «Я-концепції» індивіда, осмислення свого соціального статусу, засвоєння соціальних ролей, формування соціальної позиції, моральної орієнтації людини [2].

Соціалізація відбувається на всіх етапах людського життя, але її фундамент закладається в дитинстві, від якого залежить доля людини, характер і тип її особистості, ким вона буде – лідером (суб'єктом) або жертвою суспільної системи. Сучасні науковці визначають соціалізацію як набуття дитиною соціального досвіду, що здійснюється через діяльність, спрямовану на орієнтування в ситуації, пристосування до навколишнього, перетворення живої і неживої природи, власного «Я»; реальний зміст дорослішання особистості, у якому відбувається становлення значущої для індивідуальності суб'єкта активної творчої соціальної дії; історично зумовлений процес входження дитини у світ конкретних соціальних зв'язків і освоєння соціокультурного досвіду, засвоєння нею цінностей та норм поведінки, відтворення цих зв'язків за рахунок її включення в соціальне середовище, активної власної діяльності та спілкування [3].

Важливу роль у процесі соціалізації особистості відіграє сім'я, яка являє собою насаперед соціальний інститут, де дитина навчається, як жити в суспільстві. Тільки після отримання досвіду соціальних стосунків у м'якій, емоційно підкріпленій, захищеній формі серед близьких людей, для яких вона є найвищою цінністю, дитина готова до налагодження об'єктивних стосунків з іншими людьми. Саме ця соціальна функція робить інститут сім'ї стійким,

адже родина вводить дитину в світ соціальних відносин [4]. Відтак, соціалізацію можна вважати успішною, якщо дитина органічно залучається до соціальних стосунків, з дорослішанням нормально функціонує у різноманітних структурах, може самостійно розв'язувати труднощі життя [5].

Входячи з того, що вирішальну роль у житті дитини відіграє сім'я дослідники стверджують, що добра родина – це та, яка дає а) відчуття належності до певної групи, можливість ідентифікуватися з нею (реалізація потреби людських зв'язків); б) дарує відчуття і дає реальні докази своєї значущості для інших (реалізація потреби самоствердження); в) дає змогу відчути взаємне тепло, яке унеможливорює появу у дитини негативного ставлення до життя (реалізація потреби прихильності); г) формує почуття своєї неповторності, за відсутності чого у дитини виникає відчуття непотрібності (реалізація потреби самосвідомості); д) дає зразок для наслідування, адже кожен повинен у щось вірити, на щось сподіватися, щось визнавати і заперечувати (реалізація потреби орієнтації) [6, с. 104].

Процес соціалізації особистості, особливо у дошкільному дитинстві, передбачає: забезпечення активного пристосування дітей до нових для них соціальних умов життєдіяльності, набуття соціально-емоційної рівноваги та стійкості до впливу змінних умов соціального середовища; розширення та збагачення досвіду конструктивної взаємодії з людьми, які їх оточують, на міжособистісному рівні та побудова соціальних стосунків через розвиток способів комунікації, формування уявлень про способи та норми спілкування з довкіллям; залучення дітей у широке суспільне довкілля для формування уявлень про життя людей у соціумі, формування гармонійних стосунків з однолітками через організацію взаємодії на рівні емоційного спілкування, вибудовування соціальної поведінки дитини в суспільному довкіллі [3].

Саме в сім'ї відбувається процес первинної соціалізації особистості, під час якого відбувається конструювання образу соціального світу, зокрема:

1) у дитинстві людина, як ніколи пізніше, відкрита для смислоосягнення та смислотворення. Образ світу виникає у дитини у процесі взаємодії з реальністю, яку вона відображає у своїх мозкових структурах через використання індивідуального досвіду, набутого під час сприймання предметів і явищ суспільного довкілля. Цей процес часто здійснюється стихійно, тому дитячий спосіб ставлення до світу відзначається яскравістю і безпосередністю життєвих вражень, гостротою переживань життєвих подій;

2) у дошкільному віці формуються первинні етичні поняття, здатність бачити прекрасне навколо себе. У свідомості дитини виникає розуміння власних можливостей та свого місця в системі суспільних відносин. Особисте ставлення дитини до об'єктів і явищ довкілля визначає і вибір нею стратегії поведінки. У процесі становлення чітких поглядів на світ і на себе виробляється певна система цінностей і власна життєва позиція. Так соціальний образ світу, що складається в свідомості дитини, набирає силу впливу на її дії, вчинки та в цілому на життя;

3) для дитячого сприйняття і світобачення характерною є цілісність, яка

не подрібнює світ на окремі елементи, в ній злиті воедино об'єктивне і суб'єктивне, понятійне й образне, аналітичне і синтетичне у процесі одночасної роботи когнітивних структур та почуттів. Образ світу дитини відрізняють перевага емоційно-почуттєвих уявлень про світ над раціонально-логічними, одухотвореність об'єктів та явищ дійсності, спонтанність розвитку елементів образу світу та їх емоційно-ціннісне забарвлення;

4) уявлення про світ, ставлення дитини до світу, що її оточує, формується у дитячій свідомості, насамперед, через спілкування з іншими людьми. Дорослішання дитини, її успішна соціалізація безумовно залежать від того, наскільки дитина визнається дорослими суб'єктом взаємостосунків з довкіллям, наскільки вони дозволяють дитині проявляти цю суб'єктність, створюючи умови для конструювання образу світу [3].

Отже, ефективність процесу соціалізації можлива лише за умови сформованості у дитини відповідної системи уявлень про світ і про себе у ньому, що з одного боку, забезпечується її діяльністю, а з іншого – здійснюється у дитячій свідомості насамперед через спілкування з іншими людьми, особливо із родинного оточення, наслідування їхньої поведінки.

Література

1. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка: у 3-х т. Івано-Франківськ, 2006. Том II. 288 с.
2. Лемещук М. Сутність соціалізації дітей дошкільного віку у контексті сучасних науково-педагогічних ідей. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. Вип. 45. С. 115–120.
3. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: монографія. Київ : Міленіум, 2008. 400 с.
4. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка. Київ : ІСДО, 1996. 288 с.
5. Хромова О. Сучасна сім'я очима батьків, сучасна сім'я очима дітей. *Родинне виховання*. 2007. № 10. С. 69.
6. Чумак Л. Родинне виховання як засіб соціалізації особистості. 2010. *Молодь і ринок*. № 9 (68). С. 103–107.

Антоніна Конончук

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя м. Ніжин (Україна)

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА БАТЬКІВ: У ПОШУКУ НОВИХ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ

Сучасний розвиток суспільства обумовив значні зміни у нашому житті, змінилися дорослі і діти. На жаль, як засвідчує аналіз досвіду родинного виховання, багато батьків не усвідомлюють своєї відповідальності за виховання дітей, погано розуміють їхні потреби, не завжди можуть знайти з ними спільну мову, нечітко уявляють пріоритети у їхньому вихованні,

перекладають батьківські обов'язки на нянь, гувернерів, інших членів родини, на державні виховні інституції. Досить часто «порадниками» батьків у вихованні дітей виступають глянцеві журнали, реклама, шоу-програми, успішні особистості. Тому існує нагальна потреба у проведенні педагогічної роботи з сім'єю з опорою на активізацію виховного потенціалу сім'ї, пошуку шляхів взаємодії сім'ї і виховних інституцій суспільства. Одним із напрямів такої роботи є підвищення педагогічної культури батьків.

Над проблемою формування педагогічної культури батьків працювали Т. Алексеєнко, І. Гребенніков, В. Костів, Т. Кравченко; формування готовності до материнства – І. Братусь, В. Брутман, Н. Максимовська, С. Мещерякова, О. Нестерова, Г. Філіппова, О. Тиунова; феномен батьківства та виконання ролі батька вивчали Ю. Борисенко, Т. Веретенко, Н. Гусак, Ю. Євсєєнкова; формуванню усвідомленого батьківства приділялася увага у дослідженнях О. Безпалько, Л. Буніної, М. Єрміліної, І. Зверєвої, В. Кікінеджи, Г. Лактіонової, О. Песоцької, Н. Шевченко. Зміст, форми, методи, умови і проблеми підготовки молоді і молодої сім'ї до батьківства розкриваються у роботах Т. Говорун, В. Кравця, А. Капської, І. Кона, О. Лещенко. Сутність, форми та методи взаємодії шкільного соціального педагога з батьками визначені у роботах І. Трубавіної, Н. Сейко, І. Козубовської, Ф. Мустаєвої та ін. Шляхи розвитку взаємодії сім'ї та школи відображено у дослідженнях Т. Алексеєнко, І. Гребеннікова, Л. Назаренко, В. Постового, Н. Стрельнікової та ін.

Мета статті – на основі аналізу сутності теоретичних основ педагогічної культури батьків та сучасних викликів до виховання дітей у сім'ї окреслити нові підходи у роботі соціального педагога по її формуванню.

Сутність педагогічної культури через призму методологічних позицій ґрунтується на філософському розумінні культури як характеристики розвитку творчих сил і здібностей людини та вченні про провідну роль діяльності в її формуванні. Особистісний прояв культури реалізується в повсякденній діяльності, у стосунках, поведінці, стилі життя, побуті, засвоєнні культурних досягнень, знань, навичок, умінь. Вона втілюється у творчій виховній діяльності і слугує формуванню духовно багатой і всебічно розвиненої особистості. У цьому контексті нам імпонує визначення педагогічної культури батьків, сформульоване Т. Алексеєнко. Це «..складне, інтегративне, динамічне особистісне утворення, яке визначає тип, стиль і способи поведінки батьків у виховній діяльності» [4, с. 332]. Науковець зазначає, що педагогічна культура є складовою загальної культури батьків, у якій закладений досвід виховання дітей у сім'ї, придбаний різними категоріями батьків безпосередньо у своїй країні, інших країнах, а також узятий з народної сімейної педагогіки.

Педагогічна культура характеризує достатню підготовленість батьків до виховання дітей в умовах сім'ї, яка відображає їхню зрілість як вихователів і проявляється у процесі родинно-шкільного виховання. Педагогічна підготовленість батьків характеризується певною системою (основним

мінімумом) знань (з психології, педагогіки, фізіології, гігієни тощо), вміннями та навичками, набутими в процесі виховання дітей та догляду за ними, які характеризують їх компетентність як вихователів (батьківська компетентність).

Робота з батьками щодо підвищення педагогічної культури батьків знаходиться у сфері професійної діяльності багатьох фахівців, але, насамперед, нею повинен займатися соціальний педагог, працюючи в ЗСО та ін. соціально-педагогічних закладах. На нашу думку, ця діяльність повинна бути спрямована на активізацію виховного потенціалу сім'ї, який ми розглядаємо як систему її взаємозалежних, специфічних можливостей у розвитку, вихованні і формуванні особистості, об'єктивних і суб'єктивних, які реалізуються у щоденній спільній діяльності та спілкуванні з дітьми свідомо, підсвідомо і стихійно. Змістовно це полягає у стабілізації сімейних стосунків та наданні батькам допомоги у розв'язанні складних питань родинної педагогіки: підготовці до народження дитини, соціально-психологічній, психолого-педагогічній допомозі у вихованні дітей різних вікових груп з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей кожної дитини, підготовці дитини до школи, застосуванні різних форм і методів сімейного виховання, вирішенні складних проблем у взаємостосунках батьків та дітей та ін. Тому ми погоджуємося з В. Костівим щодо необхідності використання у роботі таких основних принципів: професійної компетентності, діагностичного підходу, диференційованого підходу, спрямованості педагогічної освіти батьків на особистість дитини, її індивідуальний творчий розвиток, індивідуального підходу [2, с. 234-235].

Пропонуємо наступні напрями підвищення педагогічної культури батьків:

1) діагностичний (вивчення соціальних, психолого-педагогічних умов сім'ї, її виховних можливостей. При цьому можна орієнтуватися на наступну програму вивчення сім'ї: структура сім'ї (склад, співвідношення поколінь у родині, кількість дітей); батьки (вік, освіта, професія); матеріальний добробут сім'ї; суспільно-педагогічна спрямованість життя сім'ї (ставлення дорослих до своєї професії, особисті моральні якості, ставлення до виховання дітей); внутрішньосімейні стосунки (стиль взаємин між батьками, ставлення батьків до дітей, ставлення дітей до батьків, загальна психологічна атмосфера у сім'ї, виконання домашніх побутових справ); сімейні традиції; проведення вільного часу (як у сім'ї дорослі і діти проводять вихідні дні, їхні захоплення, чи є загальні, улюблені для всіх заняття);

2) психолого-педагогічний. Це надання батькам наукових психолого-педагогічних, фізіолого-гігієнічних і правових знань про сутність виховного процесу, розвиток і формування особистості дитини на різних вікових етапах, особливості родинного виховання, вплив сім'ї і внутрісімейних стосунків на виховання дітей. Просвіта батьків потребує системного та індивідуального підходу, здійснюється, у першу чергу, через індивідуальні форми роботи з використанням активних методів;

3) практично-перетворювальний. Цей напрям роботи передбачає формування вмінь і навичок у вихованні дітей і здійснюється шляхом залучення батьків до практики виховання через участь у виховних заходах разом з дітьми, у практикумах, обміні досвідом родинного виховання під час бесід за круглим столом, соціально-педагогічних тренінгах, тощо.

4) звернення до скарбниці народної педагогіки з питань виховання підростаючого покоління, вивчення народно-педагогічних поглядів на сім'ю, родинне виховання та їх використання у сучасній практиці виховання дітей.

Таким чином, аналіз наукової літератури та практики родинного виховання свідчить, що батьки потребують професійної допомоги з боку кваліфікованих спеціалістів, серед яких важлива роль належить соціальним педагогам. Надаючи допомогу батькам у розв'язанні різноманітних проблем сімейного виховання, соціальні педагоги, у першу чергу, підвищують їх педагогічну культуру, спираючись на активізацію виховного потенціалу сім'ї та індивідуальний підхід. Основними напрямками підвищення педагогічної культури батьків ми визначаємо: діагностичний, психолого-педагогічний, практично-перетворювальний, звернення до скарбниці народної педагогіки.

Література

1. Алексеєнко Т. Ф. Сучасне сімейне виховання: концептуалізація ідей теорії та практики : монографія. Київ-Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. 437 с.
2. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка: у 3-х т. Том II. Основи родинного виховання. Івано-Франківськ, 2006. 288 с.
3. Молода сім'я: проблеми та умови становлення / за ред. проф. А. Й. Капської. Київ : ДЦССМ, 2003. 184 с.
4. Соціальна педагогіка: словник-довідник / за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. Вінниця : Планер, 2009. 542 с.
5. Трубавіна І. М. Зміст та форми просвітницької роботи з батьками: науково-методичні матеріали для працівників соціальних служб, учителів, соціальних педагогів, студентів педагогічних вузів. Київ : УДЦССМ, 2000. 88 с.
6. Постовий В. Г., Невмержицький О. А. Сім'я та школа: проблеми виховання дітей : посібник. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 356 с.

Марія Джоголик

вчитель математики Задубрівської ЗОШ І-ІІІ ступенів

Оксана Джоголик

вчитель інформатики Задубрівської ЗОШ І-ІІІ ступенів

Снятинського району Івано-Франківської області (Україна)

ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

В умовах сучасного українського суспільства відбуваються процеси трансформації сімей, які виникають на фоні соціально-економічних проблем. У першу чергу вони стосуються молодих сімей. Саме тому виникає необхідність у виховній діяльності для молодих людей стосовно шлюбу та

сім'ї. Молода сім'я, переживаючи процеси становлення, виявляється не завжди готовою до адаптації в суспільстві. Саме тому важливо виховати в особистості старшокласника культуру сімейних відносин ще в шкільному віці.

До проблем виховання сімейних цінностей в учнів у своїх роботах зверталися: В. Захарченко, А. Карнаух, Т. Калюжна, С. Ничипоренко та інші. Науковці підкреслюють важливість виховання у підростаючого покоління правильних сімейних установок для створення міцної сім'ї в умовах розвитку сучасного суспільства. Проте, такі питання в школі часто упускаються, що призводить до появи неготових до сімейного життя молодих людей. Саме тому тема формування сімейних цінностей у старших школярів потребує значної уваги у процесі планування виховної діяльності класного керівника.

Метою статті є розкрити наявні ціннісні орієнтації старшокласників щодо створення міцної сім'ї та дослідити розуміння ними поняття «сімейні цінності».

Сучасна молодь України найбільш сильно переживає глибинні зміни й протиріччя між сімейними традиційними цінностями та сучасними орієнтаціями. Адже в даний момент відбуваються перетворення, які змінюють совкові стандарти сім'ї.

Ю. Червоний зазначає, що сім'я – це історично визначена організована соціальна спільність, заснована на шлюбі та кровному спорідненні (або лише на шлюбі чи лише на кровному спорідненні), усиновленні та взятті дітей на виховання, характерними ознаками якої є спільне життя її членів, взаємна моральна та матеріальна підтримка і взаємне виховання ними одне одного, насамперед підростаючого покоління [4].

Сім'я є найважливішим утворенням суспільства, в інституті якої знаходять висвітлення всі труднощі й суперечності життя. У той же час сім'я має чималий вплив на суспільство, адже на сім'ю покладена місія продовження людського роду.

Сімейні цінності – це ідеалізовані уявлення про сім'ю, які ґрунтуються на знаннях, уміннях, культурі емоцій, культурі поведінки батьків та дітей. Часто молодь надто ідеалізує ці поняття, а, втрапивши в реальну ситуацію, втрачають самоконтроль від невиправданих очікувань. Тому важливо сформуванню у молодих людей початкові уявлення про сімейне життя, формування яких можна закласти ще в шкільному віці.

Сім'я і школа як два інститути соціалізації тісно пов'язані між собою. Важливо побудувати діалогічний зв'язок між батьками, учителями, класними керівниками (вихователями) з метою формування всебічно розвиненої, гармонійної особистості як носія конструктивних цінностей. Реалізувати це завдання може педагогічна аксіологія, «наука про цінності освіти, їх природу, функції, структуру, взаємозв'язки» [2].

Важливо зі шкільних років попередити необдумані ранні шлюби, небажане батьківство, гендерні конфлікти. В 10-11 класах можна здійснювати

підготовку учнів до сімейного життя, використовуючи виховні години та батьківські збори із присутністю на них учнів.

Реалізувати дане завдання ми вирішили спільно зі шкільним психологом шляхом тренінгу «Щаслива сім'я виглядає так», проведеного на виховній годині з учнями 10 класу. Для цього ми використали розповідь, розігрування учнями сцен із сімейного життя, різноманітні опитування й анкетування, зокрема, учні давали відповіді на наступні запитання: Що ви розумієте під рівноправністю?, Які, на вашу думку, складові сімейного щастя?, У якому віці краще вступати в шлюб?, Якими якостями повинна володіти ідеальна дружина / ідеальний чоловік?

На перше запитання більшість учнів відповіли однаково, а саме про те, що рівноправність у сім'ї – це коли обоє партнерів мають однакові права і обов'язки, тобто, неможливо щоб вся хатня робота й виховання дітей лягали на плечі дружини, а заробіток грошей тільки на чоловіка.

Всі учні погодилися, що питання лідерства в сім'ї часто додають своїх тріщин у подружні відносини. А беручи на себе роль лідера, партнер повинен пам'ятати, що цим він не тільки отримує додаткові права, а й покладає чимало обов'язків, інколи не встигаючи їх виконати. Окрім цього, збільшуються психічні та фізіологічні навантаження на лідера сім'ї.

Сучасна концепція сім'ї полягає в тому, що і чоловік, і жінка рівні як особистості і тому повинні мати рівні можливості для свого розвитку, а родинні рішення щодо економічного та демографічного відтворення повинні бути одноголосними.

У плані складових сімейного щастя у відповідях більшості дітей переважають духовні складові, а вже на другому плані матеріальні: на першому місці – взаємна турбота подружжя, на другому – спільність поглядів, на третьому – сімейний затишок, на четвертому – спільні інтереси подружжя, на п'ятому – матеріальне благополуччя.

Про вік вступу у шлюб, то абсолютно всі учні не називали конкретних цифр, а давали відповідь: «Коли є відчуття готовності до створення сім'ї та сімейного життя».

Щодо ідеального партнера у шлюбі, то у більшості відповідей опитування були присутні наступні якості: вірність, доброта, турбота про сім'ю, шанобливе ставлення до свого партнера, любов до дітей, ласкавість і ніжність, терпіння, розум, надійність, працьовитість.

Психологи стверджують, що успішність відносин найбільш залежить від подібності поглядів подружжя (або закоханих). Природно, що абсолютно однакове ставлення у будь-яких питаннях неможливо, але чим більше схожості в основних питаннях життєдіяльності родини, тим легше будувати міцні взаємини. І все одно це не є гарантією благополуччя у сім'ї.

Тренінг з учнями 10 класу допоміг учням краще зрозуміти проблеми, які можуть виникнути при створенні міцної сім'ї та те, як ці проблеми можна усунути спільно з партнером.

Отож, формування сімейних якостей в старшокласників на даному етапі розвитку та перебудови суспільства є надзвичайно важливим для продовження відтворення нації. Завдяки проведеному тренінгу учні розширили свої уявлення про сім'ю, сімейні обов'язки, рівноправ'я в сім'ї; сформувавши думку про вибір партнера та вік вступу в шлюб тощо.

Література

1. Калюжна Т. Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти: монографія / за наук. ред. О. В. Уваркіної. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 128 с.
2. Карнаух А. Проблеми молодіжної політики в сучасній Україні. *Політичний менеджмент*. 2005. № 4 (13). С. 63–69.
3. Ничипоренко С. Пріоритетні напрями реалізації державної молодіжної сімейної політики. *Соціальна політика: проблеми, коментарі, відповіді*. 2008. № 8 (21) С. 76–78.
4. Сімейне право України : підручник / за ред. Ю. С. Червоного. Київ : Істина, 2004. 464 с.

СЕКЦІЯ 3
АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ ПРОФЕСОРА В. КОСТИВА
У СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Wojciech Walat

*Doktor nauk pedagogicznych, profesor, prorektor ds. Edukacji na
 Uniwersytecie Rzeszowskim (Rzeszów, Polska)*

Ivanna Kulyk

*Kandydat nauk pedagogicznych, docent Wydziału Pedagogiki Społecznej i
 Pracy Socjalnej Prykarpackiego Uniwersytetu Narodowego im. Wasyla Stefanyka
 (Iwano-Frankiwnsk, Ukraina)*

KSZTAŁTOWANIE GOTOWOŚCI MŁODZIEŻY DO ŻYCIA
RODZINNEGO W PRACACH V. I. KOSTIVA

Zmiany społeczno-gospodarcze zachodzące w społeczeństwie ukraińskim sprawiają, że problem gotowości nowego pokolenia do życia rodzinnego i w nowym środowisku staje się bardziej palący. Wynika to z szeregu obiektywnych i subiektywnych czynników, które niejednoznacznie wpływają na gotowość uczniów do założenia rodziny, kształtowania osobowości.

Znaczące pogorszenie sytuacji materialnej większości Ukraińców nie przyczynia się do kształtowania gotowości do życia rodzinnego: zwiększa się liczba rozwodów, co powoduje wzrost liczby niekompletnych rodzin i dzieci wychowywanych bez jednego rodzica, zwiększa się liczba dzieci pozamażeńskich, staje się dewaluacją wartości rodzinnej, uczucia, które stanowią podstawę silnego związku małżeńskiego

Problem kształtowania gotowości młodych ludzi do założenia rodziny nie pozostaje bez uwagi naukowców. W badaniach pedagogicznych V. Kravcia, V. Kostiva, V. Postovoza, A. Karasevicha, O. Khromova, I. Shalimova uwaga skupiona jest na ujawnieniu czynników i uwarunkowań społeczno-pedagogicznych, dydaktycznych i edukacyjnych środków celowego zarządzania procesem kształtowania gotowości młodych ludzi do założenia rodziny.

Celem artykułu jest ukazanie głównych elementów gotowości młodych ludzi do założenia rodziny w pracy naukowej profesora V. I. Kostiva.

Przygotowanie młodych ludzi do życia w rodzinie jest integralną częścią rosnącego systemu edukacji wychowawczej. W niedawnym czasie młody mężczyzna był całkiem gotowy na założenie rodziny, gdy osiągnął pewien wiek. Jednak liczne badania socjologiczne i pedagogiczne ujawniają nam, że tak nie jest, a zatem gotowość chłopców i dziewcząt do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny powinna być celem pracy społecznej i edukacyjnej. Wśród wielu aspektów problemu kształtowania psychologicznej gotowości młodych ludzi do życia rodzinnego, jednym z najważniejszych jest prawidłowe zrozumienie roli rodziny i małżeństwa we współczesnym społeczeństwie, które z kolei związane jest ze specyfiką kształcenia ich nastanów, orientacji na małżeństwo.

Według V. Kostiva przygotowanie młodego pokolenia do życia rodzinnego powinno odbywać się codziennie, systematycznie, całościowo i harmonijnie na wszystkich etapach rozwoju osobistego. Nie jest możliwe utworzenie rodziny na podstawie «cząstek», przygotowanie się osobno na działalność przemysłową, pracowniczą, pedagogiczną lub jakąkolwiek inną. Ale każda indywidualna sfera życia ludzkiego ma swoją specyfikę, której świadomość pomoże nie tylko zintensyfikować wysiłki społeczeństwa pedagogicznego w określonym kierunku, ale także znacznie poprawić ich skuteczność [3].

Do elementów wieloaspektowego przygotowania człowieka do założenia rodziny V. Kostiv dodaje moralną i psychologiczną gotowość młodych ludzi do życia rodzinnego, co implikuje stosunek do małżeństwa, troskliwość w wyborze pana młodego (panny młodej), kształtowanie poczucia odpowiedzialności za powstanie rodziny, gotowość do ustanowienia zdrowej psychologicznej atmosfery w rodzinie, cierpliwość i sprawiedliwość w ocenie działań członków rodziny, szacunek dla seniorów lub innych członków rodziny, czujność i takt w postępowaniu z nimi [3, s. 78].

Szkoła powinna być dla uczniów środowiskiem o wysokiej moralności, z którego będą czerpać te relacje moralne z przeszłości i które wciągną ich w rzeczywiste relacje moralne teraźniejszości. Podstawowym naturalnym prawem moralnym, które określa atmosferę moralną w szkole, musi być przede wszystkim szacunek i odpowiedzialność: szacunek dla siebie, innych (starszych i młodszych, rówieśników i przyjaciół), szacunek dla wszystkich form życia i ich środowiska.

Ważnym aspektem edukacji moralnej studentów jest przyswajanie etycznych norm odpowiedzialności w kontaktach z innymi ludźmi, w ramach wypełniania ich różnych obowiązków. Odpowiedzialność moralna implikuje we wszystkich warunkach, pomimo wszystkich trudności, wzajemne wspieranie się, łagodzenie ludzkiego cierpienia, nawigację i reagowanie na potrzeby i problemy innych osób [2]. Dlatego ważnym zadaniem pedagogów jest promowanie rozwoju empatii wśród uczniów, to znaczy nie tylko świadomości wewnętrznego stanu drugiej osoby, ale także współczucia, empatii i skutecznego współdziałania w rozwiązywaniu problemów bliźniego.

Ta ważna wartość moralna, nieodłącznie związana z emocjonalną i zmysłową naturą Ukraińców od czasów starożytnych, jest w dużej mierze równoważona przez niedocenianie jej znaczenia, tak jak miało to miejsce kilkadziesiąt lat temu, a zwłaszcza obecnie. Pedagogika ludowa zawsze odwoływała się do wewnętrznego świata człowieka, odwołując się do jego honoru, sumienia, wstydu («Sumienie jest najlepszym doradcą», «Chociaż wstyd nie zjada oczu, ale nie sprawia, że ludzie się pojawiają», «Sumienie gryzie bez zębów» itp.), które podkreśla świadomość znaczenia trzech powiązanych ze sobą elementów ludzkiego charakteru – wiedzy moralnej, uczuć moralnych i zachowań moralnych [3, s. 81].

W kształtowaniu gotowości młodych ludzi do życia rodzinnego V. Kostiv podkreśla gotowość pedagogiczną. Konieczność celowego przygotowania pedagogicznego młodych ludzi do życia rodzinnego uwarunkowana jest społeczną

potrzebą głębszego i bardziej systematycznego wychowania przyszłych rodziców i matek, potrzebą bardziej aktywnego przezwyciężenia przestarzałych wytycznych w poglądach na temat relacji między rodzicami a dziećmi, na życie rodzinne.

Głównym wkładem rodziców w przygotowanie pedagogiczne młodego pokolenia do życia rodzinnego jest kształtowanie w dziecku określonego stosunku do rodziny, świadomości jej osobistego znaczenia. Od rodziców, powodzenia lub niepowodzenia ich małżeńskiego życia, wiele rzeczy zależy od tego, jakie będzie to podejście. Harmonijny związek ojca i matki, troska o siebie nawzajem, są ważnymi warunkami wstępnymi dla młodych ludzi, którzy dorastali w takim środowisku, aby stworzyć silną, szczęśliwą rodzinę. Dobrobyt w rodzinach rodzicielskich przyczynia się do tworzenia szczęśliwych rodzin dla dzieci [3, s. 96].

Szkolenie pedagogiczne w rozumieniu V. Kostiva obejmuje kształtowanie zrozumienia przez chłopców i dziewcząt roli rodziny w wychowaniu dzieci, jej potencjału pedagogicznego, specyfiki wychowania w rodzinie, rodzicielskich i wychowawczych funkcji edukacyjnych, taktu pedagogicznego rodziców, sposobów wychowania kultury pedagogicznej, zrozumienia świadomości, stanu emocjonalnego dziecka, a także uzbrojenie młodzieży w specyficzną wiedzę i umiejętności w zakresie podstaw samokształcenia i wychowania dzieci [3, s. 96].

Treść pedagogicznej gotowości członka rodziny polega na zdobyciu określonej wiedzy. Jest to przede wszystkim zrozumienie, że rodzicielstwo jest ważnym obowiązkiem obywatelskim, dlatego konieczne jest odpowiedzialne podejście do narodzin dziecka (aby dowiedzieć się o narodzinach dziecka, o skutkach alkoholu, dziedziczności u potomstwa, aby wziąć pod uwagę zdrowie męża i żony, aby mieć niezbędne umiejętności opiekuńcze po dziecku).

Niewątpliwie rodzice muszą posiadać pewną wiedzę psychologiczną i pedagogiczną, która obejmuje wiedzę na temat rozwoju osobowości dziecka, satysfakcji ze sfery motywacyjno-konsumenckiej, znajomości wyrażania uczuć rodzicielskich, metod oddziaływania na dziecko [3, s. 96].

Według V. Kostiva [1], aby założyć dobrą rodzinę, oprócz wiedzy, rodzice muszą posiadać pewne umiejętności. Ponadto opanowanie umiejętności i podstaw rodzicielstwa jest ważnym składnikiem gotowości pedagogicznej rodziny.

Istota przygotowania pedagogicznego młodych ludzi do życia rodzinnego w jego rozumieniu oznacza opanowanie taktu pedagogicznego. Takty pedagogiczne to umiejętność komunikowania się z dzieckiem, aby słowo nie bolało, nie obrażało dziecka. Bezdotykowe, nieprzyzwoite zachowanie rodziców nigdy nie powoduje, że dzieci pragną stać się lepszymi, zrobić coś dobrze.

Jednym z ważnych warunków skutecznego przygotowania pedagogicznego dla rodziny jest rozszerzenie kręgu komunikacji między rodzinami, między rodzicami a dziećmi. Odbywa się to przede wszystkim poprzez organizację różnych działań, począwszy od wspólnej pracy rodzinnej, a skończywszy na wspólnym czasie wolnym.

Oprócz umiejętności leżących u podstaw przygotowania pedagogicznego, ważnymi cechami według V. Kostiva, są zdolność odczuwania, rozumienia stanu emocjonalnego dziecka i otaczających go osób. Chodzi o empatię ze stanem

емоциональним дитинкою, коли дорослий дошкільця цього, чого дошкільця дитинкою. Високий рівень емпатії емоціональної є важливим умовою підготовки педагогічного члена родини [3, с. 100].

Ефективність підготовки молоді студентської до життя родинного є збільшена через застосування базових умов і способів її реалізації: урахування в змісті такої підготовки різних аспектів стати членом родини; вдосконалення методології навчання предметів гуманістичних і спеціальних циклів, поглиблення відносин міжпрограми; збагачення активних методів і форм організаційних занять позаурочних і позашкольних студентів; Збільшення компетенцій педагогічних опікунів родинних і шкільних і т.п.

Literatura

1. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка: у 3 т. Т. 2. Основи родинного виховання. Івано-Франківськ, 2006. 288 с.
2. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка: у 3-х т. Том I. Основи родинних взаємовідносин. Івано-Франківськ, 2002. 288 с.
3. Костів В. І. Народна-педагогічні ідеї минулого у формуванні сучасного сім'янина. Івано-Франківськ, 1996. 194 с.

Людмила Головач

кандидат педагогічних наук, провідний фахівець відділу доуніверситетської підготовки,

профорієнтації та сприяння працевлаштуванню

Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя

(м. Тернопіль, Україна)

СТАТОВЕ ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОГЛЯДАХ В. І. КОСТИВА

Одним із найбільш актуальних напрямів у виховно-освітній роботі є проблема статевого виховання старшокласників. Перед педагогами стоїть важлива місія - виховати почуття відповідальності учнів за вчинки у взаєминах між чоловічою і жіночою статтю, прагнення мати міцну, здорову і дружну родину, що відповідає сучасним вимогам суспільства, здатність розуміти інших людей і специфічні статові особливості в процесі спільної діяльності, а також виробити поняття гарного і поганого вчинку в сфері цих відносин.

Основи статевого виховання дітей закладено в педагогічній спадщині А. Макаренка, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського; особливості статевого розвитку і поведінки підлітків – у працях О. Сечейко, С. Суматохіна, старшокласників – Г. Дьоміної, вплив сім'ї на формування культури міжстатевих відносин представлено у дослідженнях Р. Бормана, О. Рибалки.

Видатні вчені Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський у своїх працях приділяли значну увагу проблемам: статевого виховання, культури міжстатевих стосунків, підготовки молоді до сімейного життя. У науковій літературі висвітлені й інші аспекти статевого виховання дітей, зокрема, виховання статевої самосвідомості та сексуальної просвіти (І. Мезеря, О. Петрунько та ін.), гендерно-статевого (В. Кравець, А. Мудрик), морально-статевого (Ю. Бжинська, О. Кузнецова) виховання школярів; підготовки до сімейного життя підлітків і старшокласників обох статей (Н. Гусак, Г. Дьоміна); формування здорового способу життя дітей і молоді (С. Омельченко, В. Оржеховська).

Науковці (М. Боришевський, В. Васютинський, Т. Говорун) вказують на необхідність при підготовці вчителя, шкільного психолога розглядати питання з розвитку статевої свідомості учнів та педагогічного впливу на них. Статеве виховання та підготовка старшокласників до сімейного життя висвітлені у наукових працях професора Володимира Костіва.

Мета статті – розкрити особливості статевого виховання старшокласників на основі науково-методичних засад Володимира Костіва.

Статеве виховання - це частина загального виховання людини. Проблема статевого виховання є однією з найбільш актуальних в загальному контексті основних напрямів виховно-освітньої роботи.

Статеве виховання старшокласників трактуємо як інтегральну системну особистісну властивість, що характеризується мірою сформованості суспільно-значущих статевих якостей, генетично заданих і соціально набутих у результаті дії механізму внутрішньої ціннісно-сислової регуляції статевої поведінки особистості та її зовнішніх статевих відносин, які проявляються в процесі життєдіяльності та самореалізації особи.

Питанням статевого виховання, культури міжстатевих стосунків, підготовки молоді до сімейного життя значну увагу приділяв у своїх працях В. Костів. Сьогоднішня молодь відчуває брак літератури з питань міжстатевих стосунків, шлюбу та сім'ї, особливо, з психології сексуальності, сумісності партнерів, профілактики подружніх конфліктів тощо.

Використання молоддю спеціальної, переважно, зарубіжної літератури не завжди відображає наші соціальні, національні та психологічні особливості, не дає змоги усвідомити суттєву роль цих відомостей у чуттєвому світі людини, у формі прояву фізіологічних і емоційних потягів.

На думку професора В. Костіва, статеве виховання формує в молоді статево етику, естетику та гігієну, культуру інтимних відносин, любові та сімейного життя. Таке виховання дає змогу старшокласникам отримати наукові знання про фізіологічні особливості організму, морально-етичні норми і стосунки між хлопчиками і дівчатками.

Статеве виховання здійснюється за такими основними напрямками в процесі організації спілкування хлопчиків та дівчат: з дитячих років - у змістовній праці та відпочинку, через етичну просвіту у питаннях товариства, дружби, любові; в старшому віці - в питаннях статевої моралі, через

опосередкований вплив сім'ї та ознайомлення старшокласників з основами підготовки до сімейного життя [3, с. 3-18].

У своїх наукових досягненнях В. Костів розробив концепцію передбачення шляхів і способів розв'язання соціально значущої проблеми. Проблема статевого виховання учнівської молоді в Україні спонукала автора до використання методологічних положень у розробці моделі статевої культури особистості. Таким чином, було використано дослідницький підхід, побудований на основі культурологічно-синергетичної моделі розвитку базової культури особистості (автор В. Костів) [4, с. 197].

Вчений вважав, що провідну роль у підготовці підростаючого покоління до сімейного життя має статеве виховання, засвоєння родинних, духовно-культурних й моральних традицій своєї сім'ї. Від моральної підготовки молоді до майбутнього сімейного життя, від культури відносин між юнаками і дівчатами залежить культура нашого суспільства, щастя й благополуччя майбутніх сімей. Емоційне безкультур'я у людських стосунках породжує егоїзм, що виступає головною причиною байдужості, аморальних вчинків, злочинів. Цинізм, бездуховність, неробство, підліткова наркоманія, проституція, що все більше проявляються у нашому суспільстві, мають згубний вплив на суспільство загалом і на окремих осіб та відносин між ними, зокрема [2, с. 6].

Важливо на сучасному етапі у закладах вищої освіти здійснювати підготовку майбутніх соціальних педагогів до статевого виховання старшокласників. Майбутнім соціальним педагогам потрібно застосовувати набуті професійні уміння і навички під час різних видів виробничої практики і форм професійної діяльності зі статевого виховання старшокласників. Варто ураховувати особливості розвитку й поведінки учнів старшого шкільного віку та актуальний рівень сформованості їхніх статевих якостей.

Професор стверджував, що, здійснюючи статеве виховання в сфері родинних відносин, необхідно: 1) усвідомлення сутності формування відповідних статевих якостей батьками й вихователями суспільних і освітніх закладів, створення відповідних умов для ефективного функціонування статевої поведінки особистості; 2) дотримання вихователями доступних для відповідного віку дитини принципів об'єктивності, правдивості, науковості у гендерному, статевому, інтимному вихованні; 3) використання в реалізації змісту цих напрямів виховання принципів систематичності, послідовності, доступності у передачі знань, формуванні відповідних умінь і навичок; 4) утвердження моральних засад міжстатевих контактів, етичних, естетичних та психологічних основ; 5) розвиток, саморозвиток та самовдосконалення гендерних, статевих, сексуальних якостей чоловіка і жінки; 6) вчасне гендерне, статеве, інтимне просвітництво школярів [1, с. 167-168].

Отже, Володимир Костів, завдяки своїм працям в педагогічній літературі, створив вагомий авторський підхід до структурування компонентів статевого виховання. Його ідеї та погляди на статеве виховання,

засвоєння родинних, духовно-культурних й моральних традицій своєї сім'ї є важливими у вихованні молоді у сучасному суспільстві.

Література

1. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка. У 3-х т. Т. II. Основи родинного виховання. Івано-Франківськ, 2006. 288 с.
2. Костів В. Народно-педагогічні ідеї минулого у формуванні сучасного сім'янина: книга для вчителя / АПН України, Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 1996. С. 6-7.
3. Костів В. Методологічні засади формування базової культури особистості. Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. Івано-Франківськ, 2002. Вип. 3. С 3-18.
4. Костів В. Формування громадянської культури особистості (культурологічно-синергетичний підхід). Івано-Франківськ, 2015. 432 с.

Галина Лемко

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)

ІДЕЇ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОРОБКУ В. КОСТИВА

У контексті сьогодення зазнають актуалізації проблеми виховання, освоєння загальнолюдських цінностей і норм міжособистісної взаємодії, адаптації людини в сучасному динамічному соціумі.

Особливого значення набувають проблеми сімейного виховання, важливими серед яких є: малодітність сімей, руйнування сімейних морально-етичних норм і традицій, ігнорування духовних засад родини, зростання конфліктності у стосунках між подружжям, батьками та дітьми. Все це спричинює втрату кращих виховних традицій, досвіду родинної педагогіки. Тому нагальною потребою є повернення до загальнолюдських вартостей, якими завжди відзначався світогляд українського народу, а також відродження статусу родини.

Про важливість родинного виховного середовища підкреслюється в українському законодавстві. Зокрема, у Концепції сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012–2021 роки наголошується на тому, що «сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити їй належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку». І це закономірно, адже побудувати повноцінну національну школу без активної участі й підтримки сім'ї неможливо.

Значний внесок у розробку питань сімейного виховання зробили видатні зарубіжні педагоги-класики: І. Герbart, А. Дістерверг, Дж. Дьюї, Я. Коменський, Я. Корчак, Дж. Локк, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо та ін. Ці

автори досліджували ключову роль родини у вихованні дітей, її функції, вимоги до неї.

Наукові підходи до стану сімейно-родинного виховання розкрито у педагогічних розвідках сучасних українських дослідників (Т. Алексеєнко, С. Бабишин, О. Вишневський, М. Євтух, Т. Завгородня, Л. Калуська, Б. Ковбас, В. Костів, В. Кравець, Т. Кравченко, А. Кузьмінський, О. Любар, А. Марушкевич, М. Міщенко, В. Омеляненко, Л. Пovalій, В. Постовий, А. Рацул, М. Сметанський, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, Є. Сявакко, О. Хромова, П. Щербань та ін.).

Мета публікації полягає в розкритті поглядів В. Кости́ва на особливості родинного виховання дитини.

Сім'я є складним багатовимірним соціальним утворенням. Вона відігравала, відіграє і буде відігравати важливу роль у розвитку людського суспільства. Вона є першоосною отримання дитиною соціального досвіду через різні засоби впливу. Сьогодні стає дедалі очевидним, що без засвоєння молодим поколінням цінностей родинних традицій, основ сімейної педагогіки не можна побудувати демократичне, гуманне суспільство, адже саме в родині формується модель майбутньої поведінки особистості, закладається фундамент моральності та вихованості.

Розвиток потенціалу української сім'ї є одним із стратегічних напрямів сьогодення. У Конвенції про права дитини наголошується на тому, що саме сім'я перш за все відповідальна за захист, виховання та розвиток дітей.

Нинішні обставини національного відродження та подальшого розвитку духовної культури українського народу зумовили гостру потребу в активізації системи родинного виховання. Проблеми сімейного виховання відтворюють своєрідність сучасного етапу розвитку нашого суспільства. Погоджуємось із Т. Алексеєнко, яка до основних проблем сучасного сімейного виховання відносить: відсутність єдиної теорії сімейного виховання, яка б дозволила мати чітку стратегію вирішення педагогічних проблем; значну плутанину з цінностями у сучасних батьків; суттєве обмеження можливостей соціального оточення дитини; низький рівень морально-психологічних відносин у сім'ї; невизнання батьками соціальної рівності між дорослими дітьми та ін. [1, с. 64].

Виховання в родині – це фундамент на все життя, основа цінностей, поглядів і переконань. І. Зайченко визначає мету виховання через такі складові: розумове, моральне, естетичне, фізичне, трудове, правове, екологічне та економічне виховання [2, с. 265]. В. Костів підтримує цю думку, але вважає, що це в певній мірі формалізує сам процес виховання, оскільки «основна увага звертається не на якісний результат, а на кількість проведених виховних справ у цьому напрямі». Він вважає, що головною метою української системи родинного виховання має постати: різноаспектне формування базової культури особистості в зоні актуального і найближчого, більш високого рівня розвитку інтегративних якостей, виокремлених в аспекті формування культури сім'янина, культури формування й задоволення

потреб особистості, культури фаху та вчинку, генетичної, психічної, інтелектуально-креативної, фізично-оздоровчої, світоглядної, трудової, естетичної, екологічної та інших культур.

Важливими компонентами основ родинного виховання також є: повага до сім'ї, її цілей, життєвих планів і діяльності; особлива повага матері й батька, пошанування їх, повага кожного члена сім'ї; почуття любові – подружньої, батьківської, сина (дочки); потреба виконувати свій обов'язок стосовно кожного члена сім'ї, прислуховування до спільної думки сім'ї й бачення в сімейній групі сприятливих умов для розвитку своєї особистості; практичне сприяння зміцненню й розвитку сім'ї; взаємодопомога, відповідальність за свої вчинки, дисциплінованість; взаємна вимогливість, принципова й доброзичлива критика можливого прояву індивідуалізму, зазнайства й пасивності окремих членів сім'ї, непримиримість до пристосовництва й міщанства, до відриву інтересів сім'ї від інтересів суспільства.

Окреслені стратегічні шляхи, що стосуються не тільки виховної діяльності батьків, а й безпосередньої їхньої взаємодії з системою освітніх інституцій держави, визначають підходи до структуризації виховних принципів, цілей, змісту і завдань родинного виховання молодого покоління. Для успішного виховання підростаючого покоління важливо, щоб його оточувала атмосфера поваги до моральних норм поведінки, щоб діти бачили нетерпиме ставлення до порушників цих норм.

Будь-який організований процес передбачає певну цілеспрямованість, наявність конкретних завдань. В. Костів у своїх працях визначив такі завдання родинного виховання:

– першою групою завдань родинного виховання є усвідомлення батьками та іншими вихователями особливостей функціонування механізму ціннісно-нормативної регуляції вчинкової діяльності дитини. Важливими тут постають такі аспекти: 1) створення умов для задоволення й формування особистісних потреб дитини; 2) передача досвіду членами родини та оточенням ідеалів і взірців культури різнобічної поведінки й засвоєння дитиною норм і правил добродійної діяльності; 3) утвердження ціннісних орієнтацій і переконань; корекція проявів неусвідомленої дії установок, комплексів у ситуаціях зовнішнього і внутрішнього стимулювання; 4) вибір і дотримання ефективної моделі поведінки;

– другу групу завдань складають 1) включення дитини в систему різнобічних відносин спілкування й життєдіяльності; 2) педагогічно-доцільний відбір видів діяльності для забезпечення умов розвитку особистості; 3) утвердження в системі ситуативних відносин дитини доброзичливого, позитивно налаштованого ставлення;

– третя група завдань спрямована на: 1) формування різнобічних якостей особистості; 2) врахування особливостей формування певних якостей у зіставленні з відповідними відносинами за принципом діади – відношення – якість; 3) розвитку обдарувань і талантів особистості;

– до четвертої групи завдань відносять 1) формування відповідної спрямованості особистісних відношень і якостей; 2) відбір найбільш ефективної системи взаємодії процесів інтеріоризації; 3) знаходження особою своєї природної сфери [3, с. 29-30].

На думку педагога, ефективно розв'язання цих завдань залежить від вікових особливостей дитини.

В. Костів, досліджуючи особливості родинної педагогіки, зазначав, що у системі родинного виховання діють і специфічні принципи, властиві найбільше саме цьому соціальному інституту: безумовної і всеосяжної любові до дитини, емпатійного налаштування на діалогічну взаємодію, альтруїстичної самовідданості й невідворотної відповідальності за дії і вчинки своїх дітей, формування способів розумного задоволення основних життєво необхідних потреб особистості, непохитної віри в безмежні потенційні творчі сили й можливості дитини й активної співдії в реалізації ситуацій успіху, контактної діалогічної взаємодії [3, с. 21-22].

На його думку, реалізація цих та інших принципів родинної педагогіки може відбуватися тільки в поєднанні з їх системністю, обов'язковістю, рівнозначністю та синергетичністю.

Таким чином, у педагогічному доробку В. Костіва важливе місце займає пізнання цілісної системи українського родинного виховання.

Література

1. Алексеенко Т. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах. *Український соціум*. 2008. С. 63–67.
2. Зайченко І. Педагогіка: навчальний посібник. Чернігів, 2003. 528 с.
3. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка: у 3-х т. Том II. Основи родинного виховання. Івано-Франківськ, 2006. 288 с.

Богдан Мисак

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи*

Марина Бельмега

*студентка 2 курсу ОР «магістр» спеціальності «Соціальна робота»
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаніка» (м. Івано-Франківськ, Україна)*

КОНСУЛЬТАТИВНА РОБОТА З ПРОБЛЕМ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ У НЕПОВНІЙ СІМ'Ї В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ПРОФЕСОРА В. І. КОСТІВА

В умовах розвитку Української держави та демократизації її суспільства значно зростає роль сімейного виховання, в якому відбувається розвиток дітей в усіх сферах життєдіяльності, що служить для успішної соціалізації дитини.

У сім'ї повинен закладатися міцний фундамент для морального, фізичного, психологічного, патріотичного розвитку дитини, тому на сімейне виховання постає першочергове завдання – виховання різносторонньої особистості.

Теперішній час диктує необхідність значного посилення суспільної уваги до сім'ї, її труднощів і проблем. Нині особливо гостро стоїть проблема підвищення морально виховної функції тих сімей, де з тих чи інших причин склались несприятливі обставини для повноцінного розвитку особистості дитини. До категорії таких сімей відноситься й неповна сім'я, розгляд проблем якої з погляду її виховного потенціалу набуває сьогодні особливої актуальності.

Мета дослідження – висвітлити життєвий шлях професора В. Костіва та основні наукові праці автора; проаналізувати одне з його наукових досліджень щодо консультативної роботи з проблем родинного виховання у неповних сім'ях.

Костів Володимир Іларійович народився 29 січня 1955 року в с. Трудолюбівка Монастириського району Тернопільської області. З 1975 по 1980 рік навчався на історико-педагогічному факультеті Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. Василя Стефаника, який закінчив із відзнакою. З 1980 року працював на різних посадах в цьому ж інституті, з 1992 р. – Прикарпатському університеті імені Василя Стефаника. Був лаборантом кафедри політичної економії, заступником декана історико-педагогічного факультету, асистентом і доцентом кафедри педагогіки і методики виховної роботи; заступником директора, а потім провідним науковим співробітником Науково-методичного центру «Українська етнопедагогіка і народознавство» АПН України і Прикарпатського університету імені Василя Стефаника; з березня 2001 р. очолював Науково-дослідний центр «Педагогіка і психологія вищої школи» Інституту вищої освіти АПН України і Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Закінчивши в 1987 р. аспірантуру НДІ загальних проблем виховання АПН СРСР (м. Москва), а також у 1998 р. Прикарпатський національний університет за спеціальністю «Практична психологія в галузі освіти», працював доцентом кафедри загальної та експериментальної психології, педагогічної та вікової психології, а також заступником декана філософського факультету. З жовтня 2006 року – професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника [2, с. 52].

Основними працями Володимира Костіва є: індивідуальні роботи – «Народно-педагогічні ідеї минулого у формуванні сучасного сім'янина» (1996), «Методика виявлення рівня моральної вихованості дітей із неповних сімей» (1996), «Консультативна робота з проблем родинного виховання у неповній сім'ї» (1998), «Моральне виховання дітей із неповних сімей» (2001); колективна монографія – «Дослідження креативної культури особистості

старшокласника» (2007); роботи в співавторстві – «Виявлення готовності майбутніх виховників до педагогічної взаємодії з дитячими громадськими об'єднаннями» (1997, співавтор Б. Ковбас), «Родинна педагогіка: У 3-х т. : Т. 1. Основи родинних взаємовідносин; Т. 2. Основи родинного виховання» (2002, 2006, співавтор Б. Ковбас) та ін.; редагування збірників – «Родинні взаємини і проблеми виховання дітей» (1995), «Методи дослідження ціннісних орієнтацій учнівської молоді» (1997), «Педагогічна співпраця вчителів і батьків» (1997), «Українознавство у педагогічному процесі освітніх установ» (1997), «Формування правової культури школярів» (1998), «Історія Угринова: Нариси з історії села Угринів Тисменицького району Івано-Франківської області» (2000); «Формування сім'янина в процесі засвоєння учнями знань з історії» (2001); «Формування громадянської культури особистості (культурологічно-синергетичний підхід)» (2015); «Дослідження проблем громадянської культури особистості культурологічно-синергетичний підхід» (2016); «Психолого-педагогічний супровід дітей із неповних сімей: партнерська взаємодія» (2016); «Формування адекватного материнського ставлення до дитини в позашлюбній сім'ї» (2017); «Методика дослідження креативної культури особистості старшокласника» (Івано-Франківськ, 2013); «Методика дослідження темпераментальної культури особистості» (Івано-Франківськ, 2014), Вибрані твори : У 3-х т. : Т. 1. Історико-педагогічні твори / за ред. В. Костіва. Івано-Франківськ : Прик. нац. унів. імені Василя Стефаника, 2016; Т. 2. Соціально-педагогічні твори: Любов Фуштей / за ред. В. Костіва. Івано-Франківськ : Прик. нац. унів. імені Василя Стефаника, 2016. та ін.

Зокрема у своїй праці «Консультативна робота з проблем родинного виховання у неповній сім'ї» (1998) він висвітлює кількість неповних сімей в Івано-Франківській області та наслідки виховання дітей в неповних сім'ях.

У науковому дослідженні йдеться про те, що проблеми життєдіяльності неповної сім'ї в нашій країні ускладнюються певними обставинами, викликаними своєрідністю соціально-моральної обстановки, в яких формуються подружні відносини. Для нас особливо важливими стають окремі чинники громадської думки щодо існування неповних сімей (традиційність осудження і застереження проти появи таких сімей, несхвальне ставлення насамперед до жінки-матері в умовах утворення позашлюбної сім'ї та до батька в умовах розпаду сім'ї).

Він також показав, що необхідною умовою морального формування вихідців із неповних сімей є компенсаторна діяльність дорослих для доповнення дитині батьківського (материнського) впливу, завдяки якій виробляються необхідні навички взаємин з іншими людьми, проявляються теплі емоційні відносини, що надають можливості для задоволення життєво важливих потреб особи.

Тому пошуки шляхів ефективного впливу всіх причетних до справи виховання підростаючих поколінь на забезпечення нормальних умов для розвитку дітей-вихідців із неповних сімей постають першочерговим

завданням як психолого-педагогічної науки, так і соціально-педагогічної практики [1, с. 25].

Автор трактує неповну сім'ю як динамічну малу соціальну групу спільно проживаючих людей, поєднаних родинними відносинами кровної спорідненості, спільністю формування й задоволення соціально-економічних і біологічних потреб, взаємною моральною відповідальністю, що складається з одного із батьків з однією чи декількома неповнолітніми дітьми. Виділені у цьому визначенні ознаки характеризують саме структурну неповноту сім'ї [1, с. 98].

В його праці вказано ряд факторів, які повинні створити батьки для нормального розвитку та успішної соціалізації дитини: дотримання батьками основних вимог до нормалізації життєдіяльності неповної сім'ї, усунення негативних наслідків порушених сімейних взаємин; збереження і наступна організація сімейного мікроколективу; зростання значущості особистого прикладу батьків, формування у дітей позитивного ідеалу дорослого; створення атмосфери життєрадості й оптимізму в сім'ї; розумне співвідношення батьківської любові й вимогливості; недопустимість конфліктних відносин спільно та окремо проживаючого батьків, створення у дітей уявлення про окремо проживаючого батька як про людину зі своїми перевагами й недоліками; раціональне використання дитячого прагнення до позитивного ідеалу сімейних відносин [1, с. 110].

З праці автора бачимо, що безпосередньо повинні проводитися заходи з метою попередження появи неповних сімей: педагогічної просвітницької пропаганди серед населення про наслідки порушення сімейних відносин; формування в підростаючого покоління потреб у сім'ї, в дітях, виховання батьківського обов'язку; організація консультативної допомоги подружжю, яке знаходиться у ситуації порушених сімейних стосунків; координація і вдосконалення діяльності різних інституцій у наданні необхідної допомоги подружжю, яке розлучається і має дітей; розробка правових заходів щодо захисту і охорони материнства й дитинства та ін.

Отже, Костів Володимир Іларійович за час своєї наукової діяльності зробив великий внесок у дослідженні родинної педагогіки. Написав велику кількість наукових праць які на даний час супроводжують навчальний процес, служать навчальними посібниками та використовуються в практичній роботі з учнями та студентами.

Література

1. Костів В. Консультативна робота з проблем родинного виховання у неповній сім'ї. Івано-Франківськ, 1998. 116 с.
2. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника у персоналіях. До 75-річчя університету / ред. колегія вид.: І. Є. Цепенда (голова) [та ін.]. Івано-Франківськ, 2015. 101 с.

Галина Галушак
провідний фахівець ННЦ «Педагогіка і психологія вищої школи» ІВО
НАПН України і Прикарпатського національного університету імені Василя
Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. КОСТІВА

Загальновідомо, що сім'я виступає для людини першим і найбільш довготривало діючим прикладом міжособових стосунків, закладає основи формування всіх майбутніх її сімейних ролей. У зв'язку з цим за глибиною, безперервністю, силою впливу, безпосередній досвід життя у батьківській сім'ї набуває особливо важливого значення.

Ймовірно, ситуація, що характеризується відсутністю наочного прикладу взаємин між чоловіком і дружиною, батьком і сином (дочкою), матір'ю і дочкою (сином), ставлення кожного з них до сім'ї як до групи, провокує ризик формування в дітей викривлених поглядів на шлюб та сім'ю, що перешкодить становленню їх власної сім'ї у майбутньому.

Наукові дослідження відомих учених минулого (А. Макаренка («Книга для батьків», «Лекції про виховання дітей» та ін.), В. Сухомлинського («Батьківська педагогіка», «Серце віддаю дітям» та ін.), М. Стельмаховича («Українська родинна педагогіка», «Українська народна педагогіка» та ін.) присвячені проблемам сімейного виховання. Формування культури і готовності до материнства досліджували І. Братусь, Н. Максимовська, Г. Філіпова; феномен батьківства та виконання ефективної ролі батька вивчали Ю. Борисенко, І. Кон, В. Гончаров; формуванню усвідомленого батьківства присвячені дослідження Т. Веретенко, В. Кравця, В. Кікінеджи, Г. Лактіонової та ін. Низка теоретичних позицій з основ родинних взаємовідносин подаються в працях В. Костіва («Народно-педагогічні ідеї минулого у формуванні сучасного сім'янина», «Методика виявлення рівня моральної вихованості дітей із неповних сімей», «Консультативна робота з проблем родинного виховання у неповній сім'ї», «Родинні взаємини та проблеми виховання дітей» (у співавторстві з Б. Ковбасом), «Педагогічна співпраця вчителів і батьків у формуванні сім'янина» (за ред.) та ін.).

Мета статті – охарактеризувати концептуальні підходи Володимира Костіва до проблеми родинного виховання та внутрісімейних відносин.

Сім'я є «місцем, де реалізується краса людського життя, куди приходять відпочивати переможні сили людини, де ростуть і живуть діти – головна радість життя» [1, с. 25].

В. Костів зауважував, що сучасна родина (з її нуклеаризацією, малодітністю, відривом батьків і дітей від спільної життєдіяльності, негативним впливом розлучень та інших асоціальних явищ) перестала служити монополістом у передачі досвіду старших поколінь [2, с. 3].

Сьогодні можемо з впевненістю стверджувати, що дитина найбільший соціальний досвід і виховання отримує в сімейному, родинному середовищі.

За твердженням В. Костіва, сім'я – це первинний осередок, в якому індивід усвідомлює себе як особистість і готується до включення в систему суспільних відносин, сутнісною ознакою сім'ї є, насамперед, відносини. Сутність сім'ї полягає у відносинах між її членами. Вчений виділяє такі структурні компоненти сімейних відносин:

- об'єкти відносин (члени сім'ї – спільно-проживаючі, тимчасово відсутні, колишні, майбутні, померлі):

- відношення об'єктів (взаємозв'язок, взаємозалежність конкретних членів сім'ї – родинна, генетична, юридична, формальна);

- основа відношення (ядро сім'ї, основане на відносинах шлюбу, кровної спорідненості, усиновлення (удочеріння), опіки, свояцтва – подружжя пара з дітьми чи без дітей; один з членів подружжя з дітьми і т. д.);

- матеріальний фон відносин: об'єктивна залежність членів сім'ї (задоволення біологічних і соціально-економічних потреб) та їх суб'єктивна взаємозалежність – прояв родинних почуттів, любов, взаємні моральні зобов'язання, відповідальність;

- результат відносин (сім'я як мала соціальна група – особливий осередок родинно-шлюбних відносин) [3, с. 4].

Найбільше можливостей, на думку вченого, для удосконалення сімейних взаємин має збагачення матеріального фону відносин. Важливими аспектами в цьому плані є:

- створення таких суспільних умов буття людини, завдяки яким будуть правильно формуватися й найбільш повно задовольнятися основні життєво необхідні потреби особи – як соціально-економічні, так і біологічні;

- успадкування, збереження, передача, збагачення почуття любові як найголовнішої цінності людського роду, як символу (унаслідкованого безперервного зміною поколінь, насамперед через материнську любов, материнське духовне виховання), що визначає майбутнє суспільних відносин;

- зміцнення почуття взаємовідповідальності за долю й благополуччя кожного члена родини, формування у чоловіка (дружини), батька (матері), сина (дочки) почуття обов'язку, виконання взаємних моральних зобов'язань тощо [4, с. 14].

Виховна функція сім'ї, на думку професора Володимира Костіва, в суспільстві розглядається як цілеспрямований систематичний вплив батьків на своїх дітей з метою підготовки їх до життя й прищеплення різнобічних особистісних інтегративних якостей. Своєрідність і необхідність сімейного виховання полягає в тому, що воно більш емоційне за своїм характером, ніж будь-яке інше, оскільки його провідником є батьківська любов до дітей і почуття прихильності, довіри дітей до батьків [5, с. 19].

Велике значення відіграє використання засобів народної педагогіки, яке сприяє найповнішому розвитку природних нахилів, здібностей і талантів дитини, реалізує значні можливості в інтенсивному формуванні інтелектуальної сфери сім'янина [5, с. 36].

Важливе місце займає пізнання цілісної системи українського родинного виховання, побудованого на народних засадах і наукових здобутках педагогічної мудрості. Як зазначав В. Костів, виховання молодого покоління – один із визначальних чинників спадкоємності традицій і звичаїв народу, передачі досвіду старших молодшим, включення останніх у педагогічно доцільні взаємини з метою засвоєння ними соціальних ролей чоловіка і жінки, сім'янина і громадянина, інтелектуала і комуніканта, творця й трудівника, формування самоцінної особистості з самобутніми різнобічними рисами громадянина країни і світу [6, с. 7].

Узагальнивши науковий доробок професора Володимира Костіва стосовно особливостей сімейного виховання дітей, можна зробити такі висновки:

– удосконалення внутрісімейних взаємин може й повинно відбуватися за рахунок нагромадження кількісних та якісних змін, що проявляються у взаємодії вищезгаданих компонентів відносин: об'єктів, відносин самих об'єктів, основи та матеріального фону відносин [4, с. 14];

– тісний зв'язок сім'ї і суспільства необхідний для всебічного збагачення життя, особливо для правильного виховання [5, с. 63];

– майбутнє родини, збереження й примноження сімейних і суспільних багатств повністю залежить від успадкування тих народно-педагогічних ідей минулого, що віками складались і трансформувались у свідомості й життєдіяльності конкретної етнічної групи, родини;

– відродження прогресивних елементів народно-педагогічних традицій, звичаїв соціалізації дітей і молоді в минулому сприяє ефективному родинному вихованню молодого покоління [6, с. 52].

На завершення хочеться сказати, що немає сьогодні поруч з нами визначного педагога, науковця, чуйного і дбайливого батька, колеги й наставника, але залишилися його багаточисельні праці, наукові концепції та ідеї. І як порада, як заклик до нас усіх, звучать слова Володимира Іларійовича: «Нам потрібно працювати над тим, щоб суспільство, школа, сім'я відродили ті моральні цінності людини, які сформувались впродовж століть. Тільки морально здорова українська сім'я заповнить світлом майбутнє нашої родини, держави».

Література

1. Гребенников И. Основы семейной жизни. Москва : Просвещение, 1991. 158 с.
2. Костів В. Народно-педагогічні ідеї минулого у формуванні сучасного сім'янина: книга для вчителя. Івано-Франківськ, 1996. 194 с.
3. Костів В. Родинні взаємини і проблеми виховання дітей: збірник статей за ред. В. Костіва. Івано-Франківськ, 1995. 48 с.
4. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка. У 3-х т. Том 1. Основи родинних взаємовідносин. Івано-Франківськ : Плай, 2002. 288 с.
5. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка. У 3-х т. Том 1. Основи родинних взаємовідносин. Івано-Франківськ, 2006. 288 с.
6. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка. У 3-х т. Том 2. Основи родинного виховання. Івано-Франківськ, 2006. 288 с.

СЕКЦІЯ 4

ФОРМУВАННЯ РІЗНОБІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ВІДПОВІДНО ДО СИНЕРГЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ В. КОСТИВА

Wiktoria Sobczyk

Doktor nauk rolniczych, profesor Wydziału Inżynierii Środowiska i Przetwórstwa Górniczego Akademii Górniczo-Hutniczej Stanisława Staszica w Krakowie (Akademia Górniczo-Hutnicza, Kraków, Polska)

Iryna Zinkova

Wiodący specjalista NSC «Pedagogika i psychologia szkoły wyższej» IWE Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy i Prykarpatskiego Narodowego Uniwersytetu im. Wasyla Stefanyka

UJAWNIEŃIE SFORMOWANYCH CECH PRZEDSIĘBIORCZEJ KULTURY PRZYSZŁYCH FACHOWCÓW ZAKRESU USŁUG I TURYSTYKI

Szybkie tempo rozwoju społeczeństwa prowadzi do potrzeby nowego rodzaju osobowości – inicjatywnej, kreatywnej, aktywnej, powołanej do sukcesu, a jednocześnie wysokiej moralności i humanizmu. Znaczny rozwój przygotowaniu młodego pokolenia do życia w nowych warunkach rynkowych wymaga stworzenia konkurencyjnego przedsiębiorstwa opartego na nowej filozofii zarządzania, co z kolei dyktuje potrzebę edukacji nowego pokolenia specjalistów o wysokim poziomie kultury przedsiębiorczości.

Tworząc podstawową kulturę osobowości, zastosowaliśmy systematyczne podejście do konstruowania koncepcji rozwoju osobistego (V. Afanasiev, I. Bekeshkina, M. Boryshevsky, V. Ganzhin, V. Ilyin, Z. Karpenko, V. Kuzmin, O. Leontiev, S. Maksimenko, V. Moskalets, V. Morgun, L. Orban-Lembrik, V. Uznadze itp.), Fundamentalny rozwój integralnej sfery osobowości (E. Ilyin, V. Kalin, V. Selivanov, A. Furman), podstawy kształtowania integracyjnych cech osobowości (I. Beh, L. Bozovich, R. Kapralova, V. Kostiv, V. Krutetsky, T. Titarenko, N. Chernukha itp.). Niektóre pomysły na badanie cech osobowości przedsiębiorczych, próby podejścia synergistycznego w pewnym aspekcie zapożyczono z badań J. Schumpetera, D. Millera, E. Knyazevy, A. Chały i innych.

Cel artykułu: ujawnienie kształtowania się cech kultury przedsiębiorczości przyszłych specjalistów w dziedzinie usług i turystyki.

Definiując kulturę przedsiębiorczości, polegamy na pracy W. Shlachetko, który interpretuje ją jak pewny całościowy kształt bazowych, formalnych i nieformalnych domniemań (wartości, przekonań, podejść do działań, nawyków i tradycji, stylu przywództwa, poziomu wzajemnej współpracy w organizacji itp.), które sprawiają, że przedsiębiorczość jest wyjątkowa na swój sposób i sprawia, że firma jest wyjątkowa w pewnym stopniu więcej niż jej produkty [2, s. 8].

Kultura przedsiębiorczości specjalistów w dziedzinie usług i turystyki jest rozumiana jako integralna formacja osobista. Tworząc kulturę przedsiębiorczości,

oparliśmy się na synergistycznym modelu podstawowej kultury osobowości V. Kostiva i wyróżniliśmy trzy rzędy wielkości w tym systemie jakości.

Naukowiec V. Kostiv, określając strukturę, a co za tym idzie liczbę podsystemów integralnego systemu osobnej kultury osobowości, zastosował trójpoziomowe, trzypoziomowe podejście, trójwarstwowy schemat psychiki oraz podział procesów i zjawisk mentalnych [1, s. 102].

W oparciu o model koncepcyjny V. Kostiva opracowaliśmy model, który zawierał następujące podstawowe elementy kultury osobowości przedsiębiorczej:

- na poziomie pierwszego podsystemu – mechanizmy semantycznej regulacji wartości zachowań przedsiębiorczych jednostki (cechy naturalne);

- na poziomie drugiego podsystemu (socjalne jakości) – przedsiębiorcze działania-stosunki osobistości do: fachowego przygotowania do pewnego rodzaju działalności, wymiany informacją pomiędzy ludźmi, dotrzymania konwenansu pomiędzy ludźmi, spełnienie spraw efektywnie i efektywnie;

- na poziomie trzeciego podsystemu (systemowe jakości): przedsiębiorcze jakości osobistości, łączące w kompleksach: wydajność, aktywność, innowacyjność, technologiczność, komunikatywna i inna.

Aby określić poziom rozwoju cech osobowości przedsiębiorczych, przeprowadziliśmy ankietę wśród studentów pierwszego i drugiego kierunku specjalności «Turystyka» oraz «Biznes hotelowy i restauracyjny» Prykarpackiego Uniwersytetu Narodowego im. Wasyla Stefanyka. Przebadano ogółem 120 osób. Nasze badania przeprowadziliśmy przy użyciu technologii komputerowej. Studenci pierwszego i drugiego kursu byli gotowi wziąć udział w badaniach, ponieważ byli zainteresowani poziomem kształtowania ich cech przedsiębiorczych, które są im nieodłącznie związane.

W tym wyborze ograniczyliśmy się do zastosowania pierwszego wariantu techniki szybkiej diagnostyki cech przedsiębiorczych osoby, zbudowanej w oparciu o narzędzia technologiczne «Profil jakościowy» (autor V. Kostiv) [1].

Kwestionariusze opracowane przez V. Kostyva umożliwiają określenie harmonii wyróżnianych cech na poziomie trzech podsystemów: 1) modeli zachowań osobowości przedsiębiorczej («Kwestionariusz MP (modele zachowania)»); 2) właściwość systemowa drugiego rzędu – orientacja zachowań przedsiębiorczych («Kwestionariusz SF (funkcja systemu)»); 3) cechy systemowe «pierwszego rzędu», które jednocześnie działają jako cechy społeczne «drugiego rzędu» – cechy przedsiębiorcze («Kwestionariusz PJ (cechy przedsiębiorcze)»); 4) cechy społeczne pierwszego rzędu - relacje przedsiębiorcze jednostki («Kwestionariusz PV (relacje biznesowe)» [1].

W powyższym całościowym systemie obliczyliśmy ogólny współczynnik harmonizacji jakości przedsiębiorczości, który pozwala nam ustalić ogólny profil kultury osobowości przedsiębiorczej.

Wyniki badania wykazały, że w pierwszym podsystemie mechanizmu wewnętrznej wartości-semantycznej regulacji zachowań przedsiębiorczych osoby dla studentów pierwszego roku średnie wartości są następujące: wysoki poziom –

35 % osób, poziom powyżej średniej – 25 %; średni poziom wynosi 5 %, niski poziom wynosi 5 %; bardzo niski – 30 % ludzi.

Przy poziomie orientacji na przedsiębiorczość znaleziono następujące wyniki: wysoki poziom – 5 % osób, poziom powyżej średniej – 5 % osób; średni poziom – 20 %, niski poziom – 15 %; bardzo niski poziom – 55 % ludzi. W przypadku studentów drugiego roku osiągnięto następujące wyniki: na poziomie podsystemu 1 - modele zachowań przedsiębiorczych: wysoki poziom – 31,6 % osób, poziom powyżej średniej – 15,7 % osób; średni poziom wynosi 5,3 % osób, niski poziom 15,7 % osób; bardzo niski poziom – 36,8 % osób.

Według poziomu orientacji na przedsiębiorczość: wysoki poziom – nie, poziom powyżej średniej - 26,3 %; średni poziom wynosi 21 %, niski poziom 15,7 %; bardzo niski poziom – 42,1 %.

Badanie wyróżniających się cech kultury biznesowej w ogóle, na poziomie trzech podsystemów, studentów pierwszego i drugiego kierunku specjalności «Turystyka» oraz «Biznes hotelowy i restauracyjny» ujawniło następujące wskaźniki: bardzo niski poziom – 55 %, niski poziom – 25 %, średni poziom – 15 %, poziom powyżej średniej – 5 %.

Tak więc wyniki identyfikacji kształtowania się cech kultury przedsiębiorczości przyszłych specjalistów w branży hotelarskiej i turystycznej wykazały niski poziom ich formacji, co świadczy głównie o obecnym stanie włączenia instytucji szkolnictwa wyższego i instytucji publicznych do rozwiązania tego problemu.

Studenci tych specjalności nie mają wystarczających walorów kultury przedsiębiorczości. Brak cech i umiejętności przedsiębiorczych utrudnia profesjonalne wykonywanie funkcji zawodowych, zdolność do znajdowania i wykorzystywania najlepszych zasobów w procesie produkcyjnym, tworzenia i wdrażania innowacji, aby podjąć ryzyko niezbędne do osiągnięcia wyznaczonych celów. Niekompetencja dodatkowo wpływa na sukces i efektywność zarządzania przedsiębiorstwem.

Wszystko to wskazuje na potrzebę kształtowania cech kultury przedsiębiorczości wśród przyszłych specjalistów w dziedzinie usług i turystyki w szkolnictwie wyższym i instytucjach.

Literatura

1. Костів В. Формування громадянської культури особистості (культурологічно-синергетичний підхід): монографія. Івано-Франківськ, 2015. 432 с.
2. Шляхетко В. Підприємницька культура в системі факторів підвищення конкурентоспроможності поліграфічних підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01. Львів, 2004. 26 с.

Marie Chraskova

PhD, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Department of Special Education, University of Palatsky in Olomouc (Czech Republic)

Lidiia Tymkiv

the Candidate of Psychological Sciences, the Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work of the State Higher Educational Institution Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

SYNERGETIC TREATMENT OF BASIC PERSONALITY CULTURE IN THE SCIENTIFIC RESEARCHES BY PROFESSOR V. KOSTIV

Today there are various concepts of formation of basic personality culture. This problem is analyzed in the context of a synergetic paradigm which studies the general patterns of evolution of systems of any nature, allows you to see the self-creation of new systems, the subjectivity of human in his deep basic sense. Therefore, culture is seen as a higher order system from which the understanding of global trends in the development of other social systems is possible. After all, culture is the reality in which the whole spectrum of individual spheres of human existence is unfolded, the nature of all kinds of human activity is determined.

Human is the initial system-making factor in the development of culture. A person creates a culture, reproduces and uses it as a means of developing his or her personal qualities. That is why the problem of forming a basic personality culture arises as an important issue in the educational field.

The purpose of the message is to highlight the cultural, pedagogical and synergetic laws of the formation of basic personality culture in V. Kostiv's scientific work.

Efforts of representatives of the synergetic direction that interprets the analysis of social processes and phenomena (E. Knyazeva, S. Kurdyumov, 2002; I. Chaly, 2001, etc.) in combination with the positions of creators of cultural and historical psychology, cross-cultural psychology (A. Asmolov, M. Bennet, L. Vygotsky, V. Zinchenko, E. Kasirer, M. Cole, D. Matsumoto, G. Triandis, P. Florensky, etc.), their recognition of culture as a psychological construct [2, p. 405; 3, p. 445] allows us to interpret the basic personality culture in a new way. Based on the aforementioned theoretical approaches, Professor V. Kostiv developed a theoretical and functional model of the formation of common basic and individual cultures of personality - integral properties. Under the formation the scientist meant the development of perfect personality traits of human, which result from genetically defined and socially acquired integral properties in the course of the action of natural factors and purposefully created conditions for the functioning of the mechanism of value-normative regulation of versatile behavior of personality [4; 5].

Systematically revealing the content of the general culture of personality, V. Kostiv figuratively demonstrates it in the form of a globe, in which the

individual faces (peculiar planes of the globe slice by parallels and meridians) represent individual integral properties, separate «cultures» of human. These integral properties are formed and self-developed according to the basic laws which are distinguished within the framework of synergetic and systematic approaches. The set of such regularities constitutes the laws of personal development which are manifested within the limits of a separate integral property of the individual [4, p. 4-5].

Taking into account cultural and synergetic approaches Professor V. Kostiv also outlined the main goal of the Ukrainian system of national personality education. It consists in various aspects of formation of the basic culture of personality in the area of actual and immediate, higher level of development of integrative qualities which are separated in the process of formation of culture of profession and action, psychological, physical-sanatory, worldview, aesthetic and other cultures [4, p. 5].

In particular, the moral culture of the person is defined by the scientist as an integral systemic property characterized by the degree of formation of socially significant moral (other) qualities acquired as a result of actions of the mechanism of internal value-normative regulation of behavior and external moral (other) relations of the person in the course of his activity and communication [4, p. 17].

Among the current psycho-pedagogical researches the issue of vocational training of the personality occupies an important place. This is the task that the professional training of future social workers should solve combining significant experience of psycho-pedagogical sciences and modern innovative approaches. Therefore, one of the conditions for the professional development of students is optimization of the process of adaptation of future social workers to the profession during the period of study at a higher educational institution.

Psychological and age features of students often complicate their adaptation in different social conditions. After all, the transition from education in secondary schools to the acquisition of a future profession in higher educational institutions is accompanied by a change in the social situation of development, the need to learn new social roles which causes a new stage of social adaptation.

The ability to adapt to society and effectively engage in professional activity in it depends on many personality traits. Undoubtedly, it is temperament, and adaptive and communicative properties, and intelligence, and many others. In order to develop the ability to constructively and effectively carry out professional activities alongside others, it is necessary to form an adaptive student culture.

Based on psycho-pedagogical research of V. Kostiv [5, p. 151–152], the adaptive personality culture is regarded by us as an ideal systemic phenomenon, an integral property which is characterized by certain regularities that manifest themselves in the structure and dynamics of the holistic process of its formation.

The model of adaptive personality culture developed by us on this basis is based on three interconnected subsystems: 1) mechanism of value-normative regulation of adaptive manifestations of personality behavior; 2) adaptive attitudes and personality traits; 3) adaptive qualities of the personality united in the symptom

complex of mobility (competence, composure, determination, predictability, flexibility), dominance (self-sufficiency, referentiality, confidence, independence, initiative), empathy (sensitivity, responsiveness, impassivity, impartiality, tolerance), connectivity (companionship, propensity to consent, restraint, compliance, industriousness) and adaptive orientation of the individual (accommodation / assimilation – according to J. Piaget and A. Furman). Accommodation – assimilation is the attributes-phenomena of any adaptation of the individual to the environment, which function in indivisible contradictory unity (according to J. Piaget), contradictory harmonious psychoform of vital activity of the individual (A. Furman) which provides not only the process of his adapting to the various requirements of the environment, but also the process of creativity, the creation of the environment, society and himself by certain laws: accommodation as an orientation in the adaptive culture of the individual inside, in the inner world of the individual, «provides modification and operative change patterns of behavior to situational requirements of the environment», assimilation, by contrast, is directed to the outside world, the individual towards the environment «to replace certain components (properties) of the environment» [6, p. 86]; these processes «dialectically mediate each other, though adaptation (accommodation) or transformative (assimilation) tendencies may prevail under specific circumstances» [7, p. 104].

The dynamic aspect of forming an adaptive personality culture is based on the mechanism of authentic value-normative regulation of the subject's behavior. Relationships between personality and society give rise to problematic situations that require resolution. Due to different assessment and motivational solution of the problem situation, value-orientation regulation of the process of dichotomy of excitation and inhibition, the activity of the person is actualized. According to his norms of adaptive response, value orientations, comparison of the level of claims with self-esteem, specific behaviors characteristic for a certain personality are realized which leads to the formation of a corresponding adaptive quality, that is, to the formation of a certain adaptive style of activity.

Hence, we interpret the formation of students' adaptive culture as a joint creative activity, the interaction of teachers, professional social workers from different social services and organizations, representatives of student self-government authorities and students which develops adaptive properties of students by incorporating them into diverse social relationships and provides the necessary conditions for effective functioning of the mechanism of authentic-personal value-normative regulation of the subject's behavior.

The analysis and generalization of the scientific work of the well-known scientist, Professor Volodymyr Kostiv, showed that the development of other integral personality traits is possible when using the theoretical and functional model of formation of the basic personality culture. The confirmation of this is the professor's model of the development of family culture, creative, moral, as well as his followers - civic culture (N. Derevianko), sexual culture (L. Golovach), political culture (M. Levko).

Consideration of V. Kostiv's conceptual approaches to the issues of formation of basic personality culture does not exhaust the whole depth of his scientific work. We see promising directions of further research in the study and introduction of innovative views of the professor in the modern pedagogical process of educational institutions in order to create the necessary conditions for the development and self-development of the individual.

Literature

1. Vygotsky L. Pedagogical psychology. Moscow : Pedagogy, 1991. 480 p.
2. Research of creative culture of the personality of the high school student: [collective monograph] / ed. by V. Kostiv. Ivano-Frankivsk, 2007. 144 p.
3. Zinchenko V. Science is an integral part of culture. *Questions of philosophy*. 1990. № 1. P. 33–50.
4. Kostiv V. Methodological principles of formation of basic personality culture. *Bulletin of the Carpathian University. Philosophical and psychological sciences*. Ivano-Frankivsk, 2002. Vol. 3. P. 3–18.
5. Kostov V. System-synergetic concept of basic personality culture research. *Bulletin of the Carpathian University. Philosophical and psychological sciences*. Ivano-Frankivsk, 2006. Vol. 9. P. 151–159.
6. Tymkiv L. Adaptive personality culture as a factor of professional formation of social workers. *Educational Space of Ukraine: Scientific journal of the State Pedagogical University of Ukraine «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»*. 2017. Vol. 10. P. 83–91.
7. Furman A. Psychodiagnosis of personal adaptability: a scientific publication. Ternopil : Economic Thought, 2000. 197 p.

Оксана Кондур

доктор педагогічних наук,

доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)

СИСТЕМНЕ ФОРМУВАННЯ КВАЛІТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗВО

У зв'язку з розвитком глобалізації, транскордонної імплементації освітніх систем ЗВО України до світового академічного простору освіти, науки та інноватики, змінами міжнародного і національного правового та технічного регулювання трансформаціями форм організації різних типів ЗВО і підготовки в них магістрів, аспірантів, докторантів філософії та докторів наук, необхідністю неперервної ступеневої підготовки у поєднанні з дослідництвом й інноватикою, а також післядипломного навчання, пролонгованого підвищення кваліфікації та стажування постає потреба формування методології системного управління в галузі вищої освіти, а саме

обґрунтуванні, розробленні, впровадженні нових моделей цільової підготовки фахівців, професіоналів з управління якістю у ЗВО.

Для розроблення структурно-організаційної архітектури моніторингової структури управління якістю ЗВО розглядається поетапність системних процесів:

1. скринінг статичних та динамічних даних ЗВО;
2. моніторинг, вимірювання – розроблення процедур метрики системних процесів управління якістю в ЗВО;
3. внутрішній аудит – самоаналіз результатів освітніх наукових продуктів, послуг;
4. експертно-аналітичне оцінювання – працедавцями, громадськими установами, оприлюднення у соціальних мережах, експертів за фахом, які визначають внутрішню і зовнішню метрику якості;
5. визначення процесів управління якістю: сфери застосування; нормативно-правового регулювання нею; систематизація процесів управління якістю; ідентифікація систем управління нею, встановлення відповідальних управлінців, керівників, адміністраторів; управління ресурсозабезпеченням і ресурсозбереженням; надання освітніх і наукових послуг; моніторинг і метрика оцінювання та поліпшення;
6. процедури управління якістю – політичні, організаційно-управлінські, організаційно-педагогічні, психолого-педагогічні, технічного регулювання та поліпшення, керування навколишнім середовищем, якості варифікації лабораторних досліджень, управління енергозбереженням, працезахоронного регулювання, менеджменту інформаційної безпеки тощо;
7. координаційно-субординаційної відповідальності, уповноважених осіб, органів нагляду (транскордонного, державного, інституційного);
8. структурно-організаційна та структурно-функціональна будова структурно-організаційного підрозділу управління якістю ЗВО.

Системно-функціональні особливості управління ЗВО:

1. форм організації та підпорядкування;
2. цільового призначення професійно-спеціальної підготовки та управління нею;
3. регіонально-виробничого замовлення у специфіці складності суспільних і геосферних ситуацій (соціальних, економічних, політичних, екологічних);
4. типів державного управління та регулювання організації державного, районного, адміністративного, територіально-громадського субсидіарного, місцевого самоврядування, громадянського;
5. цілісної єдності, рясності, мозаїчності, складності, компонентності, емерджентності;
6. типів системної діяльності пізнання - аналізу інформації, прогнозування, програмування, моделювання, проектування і конструювання, оцінювання; діагностування і поліпшення освітніх, освітньо-наукових,

освітньо-науково-виробничих, інноваційно-освітніх, інноваційно-освітньо-наукових і соціально-економічно-екологопросвітницьких.

У нашому трактуванні *модель підготовки* – це результат педагогічного моделювання, проект ефективної технології організації процесу підготовки; її відображення шляхом імітації функціонування ступеневої системи професійної підготовки, віддзеркалення її будови, складових компонентів (блоків, елементів), якостей специфіки (властивостей і функцій), системних процесів і взаємозв'язків, змісту за цільовим призначенням на рівнях організації системного управління підготовкою та її забезпечення (науково-, організаційно-методичного й організаційно-педагогічного, інформаційно-технологічного) теоретичного та практичного навчання, дослідництва, стажування у професійному середовищі (різного типу), базис прогнозування розвитку ступеневої неперервної системи цільової підготовки як об'єкту педагогічного дослідження, презентація культурної форми педагогічної моделі соціокультурної практики професійної підготовки.

Модель у педагогічному дослідженні має дуальне значення, оскільки є об'єктом та засобом наукового пізнання, а отже засобом педагогічного експерименту.

З метою ефективного формування ефективності професійно-практичної управлінсько-квалітологічної компетентності у майбутніх фахівців і професіоналів з управління якістю в ЗВО нами розроблено структурно-функціональну модель їх підготовки.

Цільовою аудиторією споживачів освітніх послуг, наукоємких продуктів, сервісу консультування та дорадництва з питань управління якістю вважаємо аспірантів, PhD студентів, зі спеціальностей відповідно – 04, 02, 01, 07; 011, 014, 015 та магістрів – майбутніх професійних управлінців, керівників, бізнес адміністраторів навчальних закладів (різного типу та форм організації неперервної освіти) і ЗВО та у галузях освіти й науки – педагогічного, психологічного, філологічного, природничого, історичного спрямування, в тому числі закладів фізичної культури та спорту.

Надія Дерев'янка

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», директор Івано-Франківського обласного відділення МАН України (м. Івано-Франківськ, Україна)

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМНО-СИНЕРГЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Потреби розбудови державотворчих процесів в Україні на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості актуалізують проблеми громадянського виховання особистості й активної участі у них усіх громадян.

Кожен громадянин України відчуває нагальну потребу становлення громадянського суспільства в країні, що передбачає істотну трансформацію світоглядних орієнтацій та самосвідомості особистості, в тому числі й молодшого покоління. Системно-синергетична модель В. Костіва актуалізується в сучасному суспільстві, де закладаються основи демократичної ментальності, у громадян трансформуються поняття та цінності про права й обов'язки людини, виховується здатність до критичного мислення, уміння відстоювати свої права, інтереси, переконання, усвідомлювати свої обов'язки та виявляти толерантність до поглядів інших людей, керуватися у вияві соціальної активності демократичними принципами.

Системний підхід у формуванні громадянської культури особистості ґрунтується на ідеях культурологічного підходу в освітній сфері (В. Болгаріна, К. Журба, І. Зязюн, О. Караман, І. Карпенко, В. Костів, Г. Легенький, Ю. Легенький та ін.), громадянського виховання (М. Грушевський, М. Костомаров, А. Макаренко, С. Русова, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), громадянськості як психолого-педагогічного утворення (О. Киричук, Д. Тхоржевський, Н. Чернуха, К.-Г. Юнг), громадянської освіти та демократичної громадянськості (В. Зелюк, Т. Демиденко, Т. Клишченко, С. Рябова, П. Уайт), психологічних (І. Бех, М. Боришевський, З. Карпенко, В. Москалець, Л. Орбан, К. Платонов, В. Татенко), педагогічних (О. Безпалько, А. Бойко, Л. Ваховський, М. Євтух, В. Іванчук та ін.) й народознавчих (І. Огієнко, Ю. Руденко, Р. Скульський, В. Скуратівський, М. Стельмахович та ін.) основ формування громадянськості у школярів.

Існує декілька загальних положень, які стосуються впровадження означеної моделі громадянської культури особистості в теорію і практику навчально-виховного процесу закладів загальної середньої освіти.

Системно-синергетична модель громадянської культури особистості ґрунтується на основних положеннях особистісно зорієнтованого підходу до навчально-виховного процесу. За такого підходу не заперечується роль внутрішніх сил самої особистості, її самодіяльність і самореалізація й водночас підкреслюється величезна роль створення необхідних умов для розвитку особистості. «Паростки всього кращого, що є в потенціалі дитини ... проростають за сприятливих умов для їхнього розвитку, інакше вони загинуть...» [7, с. 144].

Поєднання цих двох чинників – створення відповідних умов та саморозвиток особистості – виходить з концептуальної функціональної моделі динамічного процесу формування громадянської культури особи.

У формуванні інтегративних якостей громадянської культури учнівської молоді є перспективним відтворення й використання багатовікової мудрості українського й інших народів. Кожна людина буде ставитися справедливо й з повагою до інших громадян насамперед у тому випадку, коли усвідомить соціально-громадянські заповіді дитинства та юності, що за

певних умов поступово переростають у глибокі переконання. Важливу роль у цьому відіграють звичаї як стереотипно-механістичні вчинки людей та традиції як спрямованість поведінки, зумовленої відповідною соціально-духовною мотивацією дій.

Окремі положення концепції полікультуралізму як важливого чинника розвитку у школярів високих громадянських якостей пропагує за американським зразком М. Красовицький [5, с. 89-94]. Сутність цієї концепції проста: більшість людей живе у різноманітному расовому, національному, релігійному і культурному оточенні. Важливою умовою плідного співіснування і взаємодії є глибоке знання власної національної культури, а також розуміння культур і традицій інших народів. Для збагачення своєї культури, зміцнення єдності та взаєморозуміння людей у світі слід поважати відмінність кожної особистості, кожного народу. Потрібно розвивати у школярів почуття співвідповідальності за інших людей, які оточують їх у школі, місті, країні, у всьому світі. Саме школа має прокладати міст між культурами й дати дітям шанс культурного зближення у процесі навчання. Керівник дослідницького центру мультикультурної та глобальної освіти Г. Ховард стверджує: «Ми всі повинні навчитися врешті-решт двох речей: навчатися власної культури, зрозуміти, хто ми як особистості у межах наших власних коренів, нашої єдності з минулим і сучасним. Але нам також потрібно навчатися й іншої культури. Це дасть нам змогу більше побачити різних думок і різного досвіду, рухатися вперед» [5, с. 79-80].

Мультикультурну діяльність американські педагоги пов'язують зі створенням міцного, дружнього community, зокрема Коммюніті справедливості (Just community) – групи зі спільними інтересами й управлінням, тобто спільності дітей різних рас і національностей і включенням у зміст навчання різних культур. Завдання педагогів – допомогти дітям порозумітися між собою, показувати надбання кожної культури, сприяти єдності дітей у навчанні і спілкуванні. Тобто фактично ставиться питання про підвищення ролі дитячої групи у вихованні. Такі цінності, як повага, довіра, турбота, відповідальність розглядаються не лише як завдання, а передусім як умова ефективного громадянського виховання школярів. Високо цінується індивідуалізм (але не завжди в тому негативному розумінні, до якого ми звикли), самостійність, саморозвиток і самореалізація. Повага розглядається як досить складна структура (повага до себе та інших, до прав людини, державних законів, символів, прапора; расова толерантність). Важливого значення надають повазі до самостійності іншої людини, її неповторності і несхожості, різноманітності людського оточення [5, с. 97-99].

Структурно-функціональна модель розвитку громадянської культури учнівської молоді є орієнтиром для її особистісного становлення, дає вихователям і вихованцям упевненість у процесі виховання та самовиховання. У цьому плані важливою постає постановка реальних цілей у вихованні школярів.

Сьогодні актуальною є спрямованість на досягнення конкретного результату у виховній діяльності, що допомагає диференціювати та індивідуалізувати навчально-виховний процес у сучасній школі. Врахування зони актуального розвитку конкретного школяра, зони найближчого розвитку окремих його інтегративних якостей може відбуватися за допомогою державної компетентної шкільної психологічної служби.

Звичайно, така переорієнтація з процесуального до результативного підходу розрахована на тривалу перспективу. Впровадження такої перспективи значною мірою залежить від забезпечення шкільної навчально-виховної практики аргументованими вивіреними науковими розробками. Практична реалізація цього підходу передбачає організацію дослідно-експериментальної роботи в окремих закладах загальної середньої освіти, районах, областях, системне забезпечення розробки нових і втілення відомих вітчизняних і зарубіжних напрацювань.

Громадянське виховання учнів трактується як спільна творча діяльність, взаємодія вчителів, батьків, вихователів та їхніх вихованців, яка систематично стимулює розвиток і саморозвиток у школярів громадянських якостей у зоні актуального і найближчого, більш високого їх рівня через забезпечення необхідних умов для ефективного функціонування механізму внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції поведінки особи та включення їх у різноманітні громадянські відносини.

Література

1. Дерев'яно Н., Костів В. Формування громадянської культури особистості школяра: навч.-метод. посіб. / за ред. В. Костіва. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2011. 352 с.
2. Костів В. Як вивчати та оцінювати моральну культуру школярів // Як використовувати народознавство в школі / за ред. Р. Скульського. Івано-Франківськ, 2000. С. 79–110.
3. Костів В. Моральна культура особистості школяра: монографія. Івано-Франківськ : Видавець «Підприємець Костів В. В.», 2008. 320 с.
4. Костів В. Методологічні засади формування базової культури особистості. *Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки*. Івано-Франківськ, 2002. Вип. 3. С. 3–18.
5. Красовицький М. На власні очі: Проблеми морального виховання учнів у теорії і практиці вітчизняної та американської педагогіки. Київ: Педагогічна думка, 1998. 160 с.
6. Кремень В. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). Київ : Грамота, 2003. 216 с.
7. Фромм Э. Гуманистический психоанализ. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 544 с.

Богдан Мисак

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи*

Анна Неспляк

*студентка 2 курсу ОР «магістр» спеціальності «Соціальна робота»
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)*

ПОЄДНАННЯ СИСТЕМНОГО І СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДІВ У ФОРМУВАННІ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ПРОФЕСОРА В. І. КОСТІВА

В умовах трансформації суспільних відносин, розбудови демократичного громадянського суспільства тривають пошуки нової моделі особистісного розвитку, яка поєднувала б у собі прогресивні наукові доробки, окреслювала орієнтири розвитку й саморозвитку інтегральних властивостей особистості.

Дану проблему досліджували науковці І. Бех, В. Богданова, М. Боришевський, З. Карпенко, В. Костів, М. Москалець, Л. Орбан-Лембрик, В. Татенко, Т. Титаренко, А. Фурман, Н. Чепелева.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні системного і синергетичного підходів у формуванні загальної культури особистості.

В. Костів стверджував, що істина у трактуванні сутнісних характеристик особистості, на думку багатьох сучасних дослідників, пов'язана сьогодні з двома найважливішими напрямками в інтеграції наукових знань – системним та синергетичним, поєднання яких може стати об'єднавчою платформою для синтезу ціннісних проєкцій буття людини [1, с. 30-33]. Сполучка, поєднання якісних інтегральних вузлів забезпечує появу та розвиток системної властивості – загальної інтегральної властивості особи (її моральної, правової, громадянської, інших культур).

У результаті багаторазового відтворення всього циклу проходить збагачення однієї чи декількох разом взятих інтегративних якостей, актуальних саме для цього виду відносин. Сукупність тієї чи іншої міри сформованих інтегративних якостей досить суттєво впливає на загальну спрямованість, що пронизує всі виділені властивості.

Системний детерміністський підхід (дослідження В. Ганжина, В. Кузьміна, В. Костіва, В. Соколова, Л. Станкевича) передбачає упорядкований організований характер взаємозв'язку елементів цілісної системної властивості з урахуванням багатьох відповідних розгалужень, а тому є можливість втручання в організацію такої взаємодії.

Для синергетики ж у тлумаченні особистості характерне уявлення про хаос як про такий же закономірний етап розвитку, що й порядок.

Ідеальним склався би порядок поєднання цих двох підходів, при якому не відкидалась би можливість урахування зовнішнього впливу у

налагодженні самоорганізаційного порядку взаємодії структурних елементів у цілісному розвитку особистості (полегшенні процесу чергування порядку й хаосу через урахування об'єктивних умов та обставин).

Виходячи з розуміння окремої інтегральної властивості як цілісної системи і базуючись на цих загальнометодологічних принципах системного підходу, В. Костів виділяє такі її елементи, підсистеми:

- перша – підсистема внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції поведінки особи, що відображає мікросвіт особи, її натуральні, природні якості – моральні (громадянські, правові, інші) дії-відношення;

- друга підсистема – різнобічні відношення особи (на прикладі моральної культури це ставлення: до Бога і світу, життя і смерті, Батьківщини та інших країн, загальнонародного надбання і природи, суспільних груп (сім'ї, класу, гурту), навчання і праці, до людей (старших і молодших, батьків і родичів, вчителів і наставників, ровесників і друзів, юнаків і дівчат, до себе та інших) включає соціальні якості «першого порядку» (моральні, інші відносини), що складаються в процесі її спілкування та життєдіяльності, й соціальні якості «другого порядку» – сукупність інтегративних якостей особистості;

- третя підсистема, що відображає специфіку макросистеми – інтегративні якості (духовність і відповідальність, оптимізм і мужність, патріотизм та інтернаціоналізм, активність і бережливість, колективізм і самостійність, старанність і працелюбність, гуманність і альтруїзм, чуйність і вдячність, дисциплінованість і розсудливість, принциповість і справедливість, вірність та гідність, скромність і чесність) і спрямованість особи (суспільно-колективістична чи егоїстично-індивідуалістична).

За трактуванням В. Костіва, механізм приведення внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції поведінки особи у дію уявляється таким чином. Зв'язок тієї чи іншої міри напруженості між середовищем і особою створює проблемну ситуацію, яка через активність особи (дихотомію протилежних суспільних цінностей, у моральній культурі – це зіставлення добра і зла) реалізується відповідно до властивих їй потреб, цінностей, установок у результаті складної системи мотивації (з можливим підключенням внутрішніх і зовнішніх стимулів) у відповідну дію-відношення.

Завершення цього процесу веде до встановлення рівня культури нового порядку (нового якісного рівня, спрямованого у позитивну чи негативну сторону), тобто до відповідного розвитку особи за рахунок впливу на інтегративні якості її різнобічних відносин. Відносини ж, як наявний зв'язок між якостями особи та охарактеризованим циклом дії механізму внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції поведінки, багаті й здатні на нові проблемні ситуації.

У результаті багаторазового відтворення всього циклу проходить збагачення однієї чи декількох разом взятих інтегративних якостей, актуальних саме для цього виду відносин. Сукупність тієї чи іншої міри сформованих інтегративних якостей досить суттєво впливає на загальну

спрямованість, що пронизує всі виділені властивості. Сполука, поєднання виділених якісних інтегральних вузлів забезпечує появу та розвиток системної властивості – загальної інтегральної властивості особи (її моральної, правової, громадянської, іншої культур).

Феноменологічно складається, що три кроки пізнання суспільних явищ у системному підході, означені В. Костівим на основі вивчення даної проблеми та наукових його досліджень (перший – виявлення двоїстості природних і соціальних предметних якостей та їх дивовижного взаємозв'язку; другий – виявлення двоїстості соціальних якостей, розрізнення соціальних якостей «першого та другого порядку»; третій – розрізнення системних якостей «першого та другого порядку»), відповідають у синергетичному підході потрібному змісту нелінійного характеру зв'язку дії з причиною: а) неоднозначність дії (стохастичність, нелінійність першого роду); б) диспропорційність (нелінійність другого роду); в) реактивність (зворотний зв'язок, нелінійність третього роду). Відповідно обидва ці підходи (з їх трьома вимірами) корелюють з трьома підсистемами цілісної системи окремої інтегральної властивості особистості.

Звідси, низка різнобічних якостей повторюється в рамках кожної з культур, є складовими різних інтегральних властивостей. Така якість, як мужність, зафіксована в громадянській і вольовій культурі, що підкреслює її визначальність у формуванні військово-патріотичної культури і засвідчує, що людина формується не окремо, а загалом – у співгармонії різнобічних якостей загальної культури особистості.

Тільки за таких умов освітнє середовище може формувати і розвивати сучасну демократичну особистість [2, с. 161].

Отже, будь-яка інтегральна системна властивість (військово-патріотична, моральна культура, громадянська, інша) характеризується мірою і є результатом сформованості суспільно-значущих інтегративних якостей, генетично заданих і соціально набутих у результаті функціонування механізму внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції поведінки та зовнішніх відносин (моральних, інших) особи в процесі її діяльності та спілкування.

Література

1. Костів В. І. Методика виявлення рівня моральної вихованості дітей із неповних сімей / АПН України, Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 1996. 130 с.
2. Костів В. І. Методика дослідження креативної культури особистості старшокласника. Івано-Франківськ, 2013. 192 с.

Валерій Ратушняк
кандидат фізико-математичних наук
Коломийський економіко-правовий коледж КНТЕУ
(м. Коломия, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА

Сьогодення вимагає від кожного з нас оновлювати фахові знання завдяки інформації, одержаної за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Викладач, який є носієм інформації для здобувачів освіти, найперше повинен постійно слідкувати за новинками в освіті та світі.

Інформаційна компетентність є провідною, починаючи з початкової освіти й закінчуючи фахівцем у будь-якій галузі економіки. Тому формування та вдосконалення інформаційної компетентності викладача є важливими для підтримки його фахового рівня.

Як стверджує В. Заборова, інформаційна компетентність викладача полягає в умінні мислити технологічно, у сформованості в нього аналітичних, проектних, прогностичних умінь для засвоєння і застосування інформації в педагогічній діяльності.

Дана компетентність є складовою інформаційної культури викладача. Зокрема, П. Беспалов стверджує, що інформаційна компетентність викладача – це «інтегральна характеристика особи, що передбачає мотивацію до засвоєння відповідних знань, здібність до вирішення завдань в навчальній та професійній діяльності за допомогою комп'ютерної техніки, володіння прийомами комп'ютерного мислення» [1, с. 176].

Також вважають, що під інформаційно-комп'ютерною компетентністю педагога треба розуміти «його здатність використовувати інформаційно-комп'ютерну техніку для здійснення інформаційної діяльності в своїй професійній сфері, тобто дії по збиранню, обробці, передачі, збереженню інформації, реалізації потенціалу електронних видань освітнього призначення, забезпечення комунікаційної взаємодії між усіма учасниками навчального-виховного процесу, здійснення навчальної діяльності з використанням засобів ІКТ в аспектах, що відображають особливості конкретної предметної сфери тощо» [2].

Дослідники виокремлюють наступні рівні інформаційної компетентності:

- споживач інформації;
- користувач комп'ютера;
- вміння логічно функціонувати і знати характеристики обладнання;
- розв'язувати навчального-специфічні завдання на основі творчого міжпредметного підходу.

Формування інформаційної компетентності здійснюється за допомогою розвитку вмінь:

- застосовувати інформаційні технології для демонстрації інформації (графічні, текстові файли);
- використовувати інформаційні технології для демонстрації аудіо- та відеоматеріалів в освітньому процесі;
- створювати презентації;
- систематизувати і обробляти дані за допомогою табличних процесорів;
- будувати порівняльні таблиці і виявляти закономірності в даних;
- застосовувати інформаційні технології для моделювання процесів і об'єктів (математичне моделювання), виконання креслень і ескізів (програма Компас та ін.);
- використовувати тестові оболонки для перевірки рівня знань здобувачів освіти;
- використовувати інтернет-ресурси для вирішення освітніх завдань, організації он-лайн обговорень навчальних питань, використовувати електронні навчальні посібники, електронні навчальні ігри тощо.

Формування інформаційної компетентності викладача передбачає:

- 1) постійне освоєння можливостей інформаційних технологій для освітнього процесу;
- 2) розвиток комунікаційних здібностей;
- 3) вміння орієнтуватись в інфопросторі задля удосконалення своєї освітньої діяльності.

Інформаційна компетентність викладача має такі складові:

- мотиваційну;
- когнітивну
- операційно-діяльнісну;
- рефлексію.

Викладач, який має добре сформовану інформаційну компетентність та постійно її удосконалює, завжди зуміє оптимізувати освітній процес.

Література

1. Беспалов П. В. Компьютерная компетентность в контексте личностно-ориентированного обучения. *Педагогика*. 2003. № 4. С. 45–50.
2. Сутність поняття ІКТ-компетентність педагога. URL: <http://reffte.ru.book/1758637.html> (дата звернення: 10.11.2019).

Наталія Фучинська
 викладач-методист Коломийського економіко-правового коледжу
 Київського національного торговельно-економічного університету,
 (м. Коломия, Україна)

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Інформаційна культура – це особливий феномен інформаційного суспільства. Під інформаційною культурою розуміють принципи функціонування інформації в суспільстві, формуванням інформаційних навичок особистості. Термін «інформаційна культура» має різні тлумачення:

<i>Інформаційна культура – це</i>	<i>Автори</i>
інформаційні якості особистості	М. Вохришева, Ю. Зубов
інформаційна діяльність	І. Хангельдієва
деякий рівень знань	В. Грамма, Є. Медведєва, Л. Нагорна, С. Філіпова, О. Щербініна
рівень підготовки особистості до ефективного використання інформаційних потоків та інформації	В. Кравець, В. Кухаренко
тип спілкування	В. Михайловський
характеристика рівня розвитку суспільства	Т. Сосніна

Інформаційна культура людини є складовою її загальної культури. Вона забезпечує задоволення власних інформаційних потреб особистості. При цьому використовуються не тільки традиційні джерела інформації, але і сучасні, які базуються на інформаційних технологіях.

За сприянням Академії педагогічних наук України у 2005 р. розроблено науково-методичні рекомендації «Основи інформаційної культури» для школярів. Окремі навчальні курси з формування інформаційної культури впроваджуються у закладах вищої освіти. На світовому рівні діяла Програма ЮНЕСКО «Медіа та інформаційна грамотність».

Поняття «інформаційна культура» включає дуже багато складових [1]:

- культура пошуку нової інформації;
- культура читання і сприйняття інформації;
- вміння переробляти великі масиви інформації з використанням комп'ютерних технологій та інтелектуальних нормалізованих методик (поаспектного аналізу текстів, контент-аналізу, класифікаційного і кластерного аналізу і т.д.);

- розуміння важливості міжособистісного професійного спілкування в будь-якому виді діяльності;
- прагнення до підвищення рівня комунікаційної компетентності;
- виховання в собі терпимості до чужих точок зору і думок;
- готовність віддавати знання, а не тільки отримувати;
- вміння знаходити партнерів для спільній діяльності за допомогою телекомунікаційних каналів зв'язку;
- вміння чітко і доказово викладати результати власної діяльності;
- знання норм, що регламентують використання інтелектуальної власності.

Необхідно розрізняти поняття «інформаційна культура» та «інформаційна грамотність». Перше є ширшим за друге, оскільки включає такий компонент, як інформаційний світогляд, що передбачає обов'язкову мотивацію особистості на необхідність спеціальної інформаційної підготовки [2].

У закладах вищої освіти при підготовці нового фахівця інформаційного соціуму необхідно формувати інформаційну культуру здобувачів освіти. Сучасний фахівець повинен володіти наступними вміннями і навиками: диференціація інформації; виділення значущій інформації; вироблення критеріїв оцінки інформації; вміння продукувати інформацію та використовувати її. Завдяки розвиненій інформаційній культурі людина адекватно пізнає світ, усвідомлює своє місце та свою роль у ньому. З урахуванням існуючих ризиків інформаційна культура тісно переплітається з екологічною культурою, Тому формування інформаційної культури особистості є одним із завдань освіти для сталого розвитку.

Література

1. Информационные технологии в менеджменте (управлени) : учебник и практикум для академического бакалавриата / Ю. Д. Романова [и др.] ; под общей редакцией Ю. Д. Романовой. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 478 с.
2. Миронова В. В. Інформаційна культура як основа загальної культури людини. URL: https://mdgu-kid.at.ua/publ/informacijna_kultura_jak_osnova_zagalnoji_kulturi_ljudini/1-1-0-68 (дата звернення: 02.11.2019).

СЕКЦІЯ 5 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ

Олеся Коропецька

*кандидат психологічних наук, доктор філософії, доцент кафедри
соціальної психології та психології розвитку
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника» (м. Івано-Франківськ, Україна)*

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ЯК ГАЛУЗІ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Динамізм сучасного інформаційного суспільства, зростання ролі особистості, інтелектуалізація праці, стрімкі зміни технологій та інші особливості розвитку сучасної епохи свідчать про необхідність переорієнтації на нові цілі та завдання у всіх сферах суспільної практики. Дана ситуація вимагає модернізації усіх систем, їх реструктуризації відповідно до глобалізаційних викликів часу. Саме тому на сучасному етапі розвитку суспільства суттєво змінилися пріоритети щодо сутності профорієнтації, її завдань, змісту, форм і методів роботи. Метою статті є розкрити концептуальні теоретико-методологічні засади профорієнтації на сучасному етапі.

Методологія профорієнтації, як і будь-якої іншої галузі наукового знання – це вчення про основні положення, структуру, підходи і методологічні принципи дослідження наукових проблем професійного самовизначення [3].

Одним із основних положень, які визначають сутність профорієнтації, є те, що профорієнтація – це цілісна система. Вона є частиною загальної системи соціальної орієнтації особистості у сформованій структурі продуктивних сил і виробничих відносин на сучасному етапі розвитку суспільства та включає цілі, завдання, принципи, форми, методи, критерії ефективності, рівні, напрями, аспекти та інші системоформуючі та структуроформуючі елементи. Розвиток людського потенціалу у суспільстві, вивчення суб'єктивних і об'єктивних факторів, що детермінують цей розвиток, дають підстави розглядати профорієнтацію однією з найважливіших і найскладніших сфер суспільного буття [5].

Профорієнтація як самостійна галузь наукового знання сформувалась на межі між психологією, педагогікою, соціологією, економікою, філософією, медициною та правом. Дана галузь сформувалась з метою надання соціальної допомоги людині будь-якого віку в процесі її самовизначення. У постіндустріальному суспільстві головний акцент ставиться саме на процесі самовизначення, який і є основним механізмом професійного розвитку людини.

Об'єктом профорієнтації є процес професійного самовизначення особистості, а *предметом* – суб'єкт, що визначається у виборі професії [4].

Профорієнтація сьогодні виходить далеко за межі шкільної навчально-виховної роботи. Людина самовизначається у своєму професійному виборі упродовж усього періоду активної трудової діяльності, тому основним завданням профорієнтації на сучасному етапі є формування суб'єкта професійного самовизначення незалежно від віку та надання максимальної допомоги у професійному самовизначенні не лише школярам, а й людям різних вікових категорій.

У цьому тривалому процесі самовизначення приймають участь сім'я, заклади освіти, підприємства та організації, служби зайнятості та органи управління, держава в цілому. Проте основним суб'єктом є особистість, що самовизначається і забезпечує потреби суспільства і держави відповідно до своїх здібностей та індивідуально-психологічних особливостей [4].

Саме тому сьогодні профорієнтацію необхідно розглядати як процес проектування і самопроектування людиною свого професійного теперішнього і майбутнього упродовж життя. Реалізується ця діяльність в певній часовій послідовності та логіці професійного становлення, починаючи від формування професійних інтересів та нахилів і до завершення трудової діяльності. Її структурними складовими є цілі, мотиви, дії і результати. Управління процесом самовизначення передбачає супровід, рефлексію, моніторинг, корекцію, оцінку і контроль. Отже, актуальним і вкрай важливим завданням профорієнтологів сьогодні є формування у людини будь-якого віку професійної компетентності, готовності і здатності до проектування своєї професійної кар'єри [3].

Згідно з сучасною концепцією профорієнтація визначається як система соціально-економічних, психолого-педагогічних та медико-фізіологічних заходів, спрямованих на забезпечення активного, свідомого професійного самовизначення та трудового становлення особистості з урахуванням її потреб, індивідуальних можливостей і кон'юнктури ринку праці для повноцінної реалізації у професійній діяльності [1; 2].

Складовими і, одночасно, напрямками та етапами профорієнтації є: *професійна освіта та виховання, професійна консультація та діагностика, профвідбір та профвідбір і професійна адаптація.*

Професійна освіта – окремий, відносно самостійний елемент структури профорієнтації, а одночасно і напрям, і перший етап профорієнтаційної роботи, який являє собою систему організаційних і навчально-виховних заходів, спрямованих на засвоєння людиною необхідних знань, що стосуються соціально-економічних, психологічних та психофізіологічних умов правильного вибору професії. Вона включає *профінформацію, профагітацію і профпропаганду.* Мета профпросвіти – доведення до відома людини знань про всі існуючі професії (відомі і маловідомі), про те, як оволодіти ними, інформування про навчальні заклади, умови вступу, про навчальні предмети, термін навчання та кваліфікаційні перспективи тощо). Повноцінна профосвітня робота передбачає формування активної позиції оптанта, його готовності до професійного самовизначення [1; 3; 4].

Професійне виховання передбачає розвиток пізнавальних потреб людини, розвиток стійких професійних інтересів і намірів, формування *професійно важливих якостей особистості*. В цілому, перший етап профорієнтаційної роботи зводиться до реалізації двох важливих функцій: інформаційно-довідкової та виховної.

Профорієнтаційна консультація розглядається як один з елементів і, одночасно, як один з етапів і напрямів профорієнтації, основним завданням якої є формування спрямованості та мотивації до вибору професії, стимуляція та активізація внутрішніх сил людини на розвиток своїх потенційних можливостей і на досягнення поставленої мети.

Професійна діагностика як самостійний елемент і, одночасно, етап і напрям профорієнтації, являє собою систему методів дослідження, спрямованих на виявлення професійно важливих психологічних та психофізіологічних особливостей особистості з метою встановлення її профпридатності до певного виду діяльності.

Профпідбір розглядається як система заходів, яка здійснюється з метою надання допомоги людині, що прагне знайти професію, яка б максимально відповідала і суб'єктивним, і об'єктивним умовам професійного вибору. Уся профорієнтаційна робота здійснюється з метою профпідбору. В центрі профпідбору стоїть конкретна людина з її потребами, для якої необхідно серед численної кількості професій вибрати саме ту, яка б найбільше відповідала її здібностям та інтересам [4].

Профвідбір передбачає процедуру диференціації кандидатів на певну посаду за ступенем їх відповідності певному виду діяльності й прийняття рішення про їх придатність. При здійсненні профвідбору до уваги береться конкретна професія з її вимогами до психологічної та психофізіологічної сфери людини.

Професійна адаптація – це система заходів, що сприяють успішному пристосуванню людини до нових для неї умов, що пов'язана з початком трудової діяльності, з труднощами, які виникають на початковому етапі перебування в організації. Практика свідчить, що 90 % працівників, які звільнилися з роботи протягом першого року, прийняли це рішення уже в перший день перебування в даній організації. Саме тому, особливо актуальною стає процедура введення працівника в новий колектив, завдяки якій з'являється можливість зняти цілий ряд проблем, що виникають на початковому етапі трудової діяльності.

Більшість дослідників сьогодні розглядають профорієнтацію як складну динамічну систему заходів, що включає урахування цілого комплексу взаємопов'язаних підходів: *психологічного, педагогічного, медичного, економічного та соціологічного* [1].

Урахування *психологічного підходу* передбачає вивчення індивідуальних психологічних і психофізіологічних особливостей особистості, інтересів, нахилів та здібностей людини до тієї чи іншої професії та формування умінь співвідносити свої особистісні якості з тими вимогами,

які висуває до фахівця професія. Якщо здібності людини залишаються нереалізованими або частково нереалізованими, людина переживає певний внутрішній дискомфорт, що може стати причиною виникнення професійних захворювань, виробничих травм, може призвести не лише до втрати активності, морального незадоволення, а й до серйозних соматичних порушень в організмі.

Суть *педагогічного підходу* полягає у вихованні майбутнього суб'єкта самовизначення і передбачає розвиток особистості майбутнього оптанта, зокрема становлення його характеру, особистісних рис, як найбільш загальних, тобто тих, які необхідні для успішної самореалізації у будь якій сфері діяльності (цілеспрямованість, відповідальність, самостійність, організованість, ініціативність, поведінкова гнучкість, мобільність, творче ставлення до обраної діяльності, уміння працювати з людьми, цінувати колективний досвід, критично оцінювати досягнення, бути організатором та здатним постійно розвиватися та ін.), так і спеціальних, професійно значущих якостей, що забезпечують успіх у тому виді діяльності, який людина має намір обрати. Крім того, педагогічний підхід передбачає розвиток професійних інтересів, формування ціннісного ставлення до праці, поваги до людини праці, усвідомлення значущості не лише престижних, а й усіх, необхідних суспільству професій.

Медичний підхід передбачає врахування стану здоров'я людини та її психофізіологічних особливостей під час вибору професії. Врахування цього підходу сприятиме вчасному виявленню фізіологічних та психофізіологічних обмежень, що можуть стати суттєвим бар'єром на шляху до самореалізації людини за обраною професією. Вчасно виявлені протипоказники та грамотна психологічна корекція професійних планів відповідно до функціональних можливостей людини допоможуть уникнути багатьох небажаних наслідків та невдало здійсненого професійного вибору.

Економічний підхід передбачає урахування матеріальних та енергетичних ресурсів, заощадження часу та сил, необхідних для успішної самореалізації особистості у майбутній професійній діяльності. Правильний вибір забезпечує швидке оволодіння професією, стимулює до професійного зростання і вдосконалення, забезпечує можливість швидкого повернення матеріальних витрат та економію часу в адаптаційний період. Спонтанний, необдуманий вибір може мати небажані й непередбачувані наслідки, створити певні труднощі під час оволодіння професією, серед яких: надто тривалий адаптаційний період, відмова від професійного росту, часта зміна місця праці або навіть відмова від професії.

Соціологічний підхід передбачає урахування в профорієнтаційній роботі потреб суспільства, змін на ринку праці, що склалися під впливом науково-технічної революції та глобальних культурно-історичних та суспільно-економічних процесів. Вибір професії, яка користується соціальним запитом, забезпечує швидку професійну самореалізацію, дає шанс на працевлаштування за фахом після закінчення навчання, дає можливість,

завдяки здобутій спеціальності, задовольнити свої духовні і матеріальні потреби. Врахування соціологічного підходу позбавляє молоду людину необхідності витрачати свої енергетичні ресурси і час на тривалі пошуки роботи за спеціальністю або на професійну переорієнтацію, допоможе уникнути всіх негативних переживань, пов'язаних з безробіттям та неможливістю забезпечити себе в майбутньому. Згідно з даними дослідників, правильний вибір професії в 2-2,5 рази зменшує плинність кадрів, на 20-40 % збільшує продуктивність праці, і в 1,5-2 рази знижує вартість навчання фахівців [4].

Загалом, правильний професійний вибір передбачає, з одного боку, врахування *індивідуально-психологічних особливостей* та *стану здоров'я* людини, а з іншого – *врахування потреб виробництва та інтересів суспільства*. В кінцевому результаті сама людина, усвідомивши сильні та слабкі сторони своєї особистості та зваживши свої власні потреби та потреби суспільства, скориставшись своєю свободою, має можливість самостійно прийняти рішення.

Література

1. Балл Г. О. Психолого-педагогічні засади професійної орієнтації школярів. *Професійна діагностика* / упорядник Т. Гончаренко. Київ : Ред. загальнопед. газет, 2004. С. 4–19.
2. Баріхашвілі І. І., Воронова М. П., Грищенко Г. В., Стариков І. М. Психологічні основи профорієнтації і професійного самовизначення. Київ : «Видавничий дім «Професіонал», 2009. 208 с.
3. Дорожкін Е. М., Зеєр Э. Ф. Научно-прикладные основания профориентации: теория и практика. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nauchno-prikladnye-osnovaniya-proforientatsii-teoriya-i-praktika> (дата звернення: 11.12.2019).
4. Коропецька О. М. Профорієнтація та профпідбір: навчальний посібник. 2-е вид., доп. і перероб. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. 348 с.
5. Пряжников Н. С., Пряжникова Е. Ю. Психология труда и человеческого достоинства: учебн. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Изд. центр «Академия», 2001. 328 с.

Катерина Павелків

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Рівненський державний гуманітарний університет
(м. Рівне, Україна)*

РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ОСОБИСТІСНОГО СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ПОБУДОВИ КАР'ЄРИ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Дослідження особистісного критерію іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери мало на меті вивчення особливостей бачення студентами власної траєкторії професійного зростання; виявлення місця особистісних чинників і установок у процесі професійного становлення, а також ролі іншомовної підготовки у плануванні кар'єри майбутніми фахівцями соціальної сфери. Для діагностики особистісного критерію нами

застосовувалася проєктивна методика – малюнок «Я-фахівець через 10 років».

Аналіз результатів методики здійснювався нами за чотирма шкалами – представленість у баченні молоді власної самореалізації у соціальній сфері; наявність реалістичного плану побудови професійної кар'єри; відповідність обраної траєкторії особистим інтересам, нахилам, цілям і цінностям студентів; представленість ролі комунікацій у майбутній професійній реалізації (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Дослідження траєкторії професійного зростання студентів на констатувальному етапі експерименту

№	Рівні	Експериментальні групи		Контрольні групи	
		Абсолютні величини	Відсоткові величини	Абсолютні величини	Відсоткові величини
<i>I</i>	<i>Самореалізація у соціальній сфері</i>				
1	Творчий	7	2,77	11	3,45
2	Середній	39	15,42	46	14,42
3	Достатній	128	50,59	169	52,98
4	Незадовільний	79	31,23	93	29,15
<i>II</i>	<i>Наявність плану побудови кар'єри</i>				
1	Творчий	3	1,19	4	1,25
2	Середній	21	8,30	31	9,72
3	Достатній	121	47,83	150	47,02
4	Незадовільний	108	42,69	134	42,01
<i>III</i>	<i>Відповідність інтересам, нахилам, цілям</i>				
1	Творчий	17	6,72	22	6,90
2	Середній	56	22,13	69	21,63
3	Достатній	159	62,85	197	61,76
4	Незадовільний	21	8,30	31	9,72
<i>IV</i>	<i>Оцінка ролі комунікацій</i>				
1	Творчий	14	5,53	17	5,33
2	Середній	92	36,36	112	35,11
3	Достатній	98	38,74	125	39,18
4	Незадовільний	49	19,37	65	20,38
	<i>Загалом по вибірці</i>	253	100	319	100

Як видно з одержаних результатів діагностики, на констатувальному етапі експерименту кожний третій респондент не бачить себе у майбутній професії і не планує свою професійну діяльність пов'язувати із соціальною сферою. А саме, 31,23 % студентів експериментальних груп і 29,15 % досліджуваних контрольних груп мають незадовільний рівень уявлень про себе як фахівця соціальної сфери. Це студенти, навчання яких змотивовано потребами одержання диплому про вищу освіту, які не планують працювати

за спеціальністю внаслідок недостатнього рівня заробітної платні, емоційної складності професії, тощо.

Ще більша частина опитаних студентів, навіть плануючи пов'язати свою трудову діяльність із соціальною роботою, не бачать шляхів побудови кар'єри (як вертикальної, так і горизонтальної): 42,69 % майбутніх фахівців експериментальних груп і 42,01 % студентів контрольних груп. Тобто, технологія планування кар'єри, яка починається у процесі професійної підготовки та повинна детермінуватися усвідомленням своїх переваг і наявністю плану професійного зростання, не є характерною для сучасної студентської молоді. Більшість опитуваних пояснюють це незнанням свого майбутнього, неготовністю планувати такі далекі цілі, відсутністю досвіду роботи у соціальній сфері, тощо.

Творчий рівень відповідності майбутньої професійної діяльності власним цінностям, уподобанням, інтересам відзначили лише 6,72 % молоді експериментальних груп і 6,9 % опитаних контрольних груп. Тобто, існує тенденція до відсутності відповідності вибору професії як сфери самореалізації та побудови кар'єри і особистісних якостей майбутніх фахівців. Це може відображатися на прагненні змінити професію у майбутньому, високому рівне невдоволеності як професійною підготовкою, так і професійною діяльністю, емоційному вигорання фахівців соціальної сфери у майбутньому. Відповідно, потребує корекції ставлення студентів до майбутньої професійної діяльності як сфері реалізації особистих інтересів і прагнень людини.

Оцінка ролі комунікацій у процесі професійної самореалізації також характеризує неготовність молоді до професійного спілкування. Лише 5,53 % і 5,33 % студентів експериментальних і контрольних груп відповідно високо оцінюють роль комунікацій у процесі побудови кар'єри. Натомість, майже кожний п'ятий студент (19,37 % у експериментальних групах і 20,38 % у контрольних групах) не бачать взаємозв'язку між професійними комунікаціями та професійним зростанням.

Окреслені у табл. 1. емпіричні дані щодо планування траєкторії професійного зростання студентів на констатувальному етапі експерименту свідчать про необхідність введення у дисципліни з вивчення іноземних мов тем, пов'язаних із специфікою професійних комунікацій майбутніх фахівців соціальної сфери та їх роллю у побудові кар'єри. Узагальнення одержаних даних діагностики за особистісним критерієм іншомовної компетентності представлено у табл. 2.

Таблиця 2.

Рівні сформованості особистісного ставлення студентів до побудови кар'єри у соціальній сфері на констатувальному етапі експерименту

№	Рівні	Експериментальні групи		Контрольні групи	
		Абсолютні величини	Відсоткові величини	Абсолютні величини	Відсоткові величини
1	Творчий	10	3,95	14	4,39
2	Середній	52	20,55	64	20,06
3	Достатній	127	50,20	160	50,16
4	Незадовільний	64	25,30	81	25,39
Загалом по вибірці		253	100	319	100

Лише 3,95 % молоді експериментальних груп і 4,39 % студентів контрольних груп мають позитивне усвідомлене особистісне ставлення до професійної самореалізації у соціальній сфері. Воно підкріплене розумінням важливості професійного спілкування, вмінням планувати дії із підвищення рівня власної професійної компетентності, розумінням особистісних рис, які є важливими для побудови кар'єри.

Більшість (50,20 % учасників експериментальних груп, 50,16 % опитаних контрольних груп) характеризуються достатнім рівнем сформованості особистісного ставлення до побудови кар'єри у соціальній сфері. Це студенти, рефлексії яких побудовані на результатах зовнішньої мотивації, конформізму, уникненню невдач, тощо. Їм не притаманне свідоме цілепокладання щодо професійної самореалізації, відповідно процес професійної підготовки має швидше стихійний, регульований зовнішніми впливами характер.

Таким чином, нами діагностовано рівні сформованості особистісного ставлення студентів до побудови кар'єри у соціальній сфері; встановлено необхідність введення у дисципліни з вивчення іноземних мов тем, пов'язаних зі специфікою професійних комунікацій майбутніх фахівців соціальної сфери та їх роллю у побудові кар'єри.

Література

1. Канюк О. Іншомовна компетентність майбутніх соціальних працівників як компонент змісту професійної підготовки. *Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка*. 2014. Вип. 8. С. 249–254.
2. Кострицька С. І., Зуєнок І. І. Іншомовна підготовка майбутніх фахівців нового тисячоліття: тенденції, інновації та перспективи. *Економічний вісник*. 2013. № 1. С. 151–160.
3. Мигович І. І. До питання про зміст професійної підготовки фахівців соціальної сфери. *Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні і за рубежом*. Ужгород : «Art Line», 2003. С. 227–230.
4. Рекомендації Комітету Ради Європи з питань освіти. *Загальноєвропейські положення щодо володіння мовами*. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 260 с.

ЗМІСТ

Ковбас Б. ПАМ'ЯТІ ДРУГА Й КОЛЕГИ.....	5
Секція 1. Культурологічні основи формування особистості сучасної молоді	
Михайлишин Г., Довга М. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З МОЛОДИМИ СІМ'ЯМИ.....	7
Благун Н. КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІОГРАМИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ.....	10
Качмар О., Крицак О. МОБІНГ ЯК ФОРМА ПРОЯВУ АГРЕСІЇ: СТРАТЕГІЇ ЗАХИСТУ.....	12
Kraszewski K., Sabat N. CHARACTERISTICS OF PRESCHOOL EDUCATION PRINCIPLES.....	18
Miroslav Chráska M., Protas O. DEFINING THE PEDAGOGIC FOCUS OF GIFTED CHILDREN USING COMPUTER DIAGNOSTICS.....	22
Березовська Л. ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ.....	25
Дідух І. ВПЛИВ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ МОЛОДІ..	28
Зозуляк-Случик Р. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ.....	32
Кецик-Зінченко У. ВИКОРИСТАННЯ ІГРОТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	35

Марчій-Дмитраш Т. ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ЗВО.....	39
Матвеева Н. ОСОБЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ НАВЧАННЯ У ЗВО.....	41
Ліб В., Мисак Б. ЦІЛІСНА СИСТЕМА ГОТОВНОСТІ МОЛОДІ ДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ.....	44
Михайлишин Р. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ КУЛЬТУРИ МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ.....	49
Пахолок Р. АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЧОЛОВІЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ХІХ-ХХ СТ. ДЛЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ.....	53
Петришин Р. ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ....	54
Сабат Н. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	58
Яремчук В. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ.....	61
Сабат І. ВЧИТЕЛІ-КАТЕХИТИ ФАХОВИХ ЧОЛОВІЧИХ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ШКІЛ.....	65
Секція 2. Формування культури родинного виховання: проблеми і перспективи	
Курляк І. ПРИЧИНИ, ПЕРЕБІГ ТА НАСЛІДКИ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ (НА МАТЕРІАЛАХ ПОЛЬЩІ).....	68

Ворощук О.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ РОДИННИХ ВЗАЄМИН
ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ
В СУЧАСНОМУ ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ..... 76

Ілійчук Л.

РОДИННЕ ВИХОВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ..... 79

Конончук А.

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА БАТЬКІВ:
У ПОШУКУ НОВИХ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ..... 82

Джоголик М., Джоголик О.

ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ... 85

**Секція 3. Актуальність ідей професора В. Костіва
у сучасному соціокультурному просторі**

Walat W., Kulyk I.

KSZTAŁTOWANIE GOTOWOŚCI MŁODZIEŻY DO ŻYCIA
RODZINNEGO W PRACACH V. I. KOSTIVA..... 89

Головач Л.

СТАТЕВЕ ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОГЛЯДАХ В.
І. КОСТІВА..... 92

Лемко Г.

ІДЕЇ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ДОРОБКУ
В. КОСТІВА..... 95

Мисак Б., Бельмега М.

КОНСУЛЬТАТИВНА РОБОТА З ПРОБЛЕМ РОДИННОГО
ВИХОВАННЯ У НЕПОВНІЙ СІМ'Ї В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ
ПРОФЕСОРА В. І. КОСТІВА..... 98

Галушак Г.

ОСОБЛИВОСТІ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ
У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. КОСТІВА..... 102

Секція 4. Формування різнобічної культури особистості відповідно до синергетичної моделі В. Костіва

Sobczyk W., Zinkova I.

UJAWNIEŃIE SFORMOWANYCH CECH PRZEDSIĘBIORCZEJ KULTURY PRZYSZŁYCH FACHOWCÓW ZAKRESU USŁUG I TURYSTYKI..... 105

Chraskova M., Tymkiv L.

SYNERGETIC TREATMENT OF BASIC PERSONALITY CULTURE IN THE SCIENTIFIC RESEARCHES BY PROFESSOR V. KOSTIV..... 108

Кондур О.

СИСТЕМНЕ ФОРМУВАННЯ КВАЛІТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗВО..... 111

Дерев'янюк Н.

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМНО-СИНЕРГЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ..... 113

Мисак Б., Неспляк А.

ПОЄДНАННЯ СИСТЕМНОГО І СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДІВ У ФОРМУВАННІ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ПРОФЕСОРА В. І. КОСТІВА..... 117

Ратушняк В.

ІНФОРМАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА... 120

Фучинська Н.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ..... 122

Секція 5. Методологічні засади профорієнтаційної роботи з молоддю

Коропецька О.

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ЯК ГАЛУЗІ НАУКОВОГО ЗНАННЯ..... 124

Павелків К.

РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ ОСОБИСТІСНОГО СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ПОБУДОВИ КАР'ЄРИ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ..... 128

Наукове видання

Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції
пам'яті професора Володимира Костіва

**СОЦІОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ
АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ
СУСПІЛЬСТВІ: ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Статті друкуються в авторській редакції.

Матеріали зверстано з електронних носіїв, наданих авторами публікацій.

Відповідальність за зміст тез несуть автори публікацій.

ISBN 978-966-2716-51-1

Підписано до друку 25.12.2019 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний
Друк цифровий
Гарнітура Times New Roman
Умовн. друк. арк. 7,91
Наклад 100 прим.

Видавництво
«НАІР»
Івано-Франківськ, Симоненка, 1
(0342) 50-57-82, 0504336793
email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції № 4191 від 12.11.2011 р.